

SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

SIIRT UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

YIL – YEAR 2017 | CİLT – VOLUME 5 | SAYI – ISSUE 8

SUSBİD

ISSN 2147-8406

e-ISSN 2548-0111

SIIRT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yayınlayan / Publisher

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt, Türkiye
Siirt University Institute of Social Sciences, Siirt, Turkey

Derginin Sahibi / Owner

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına, Müdür
On the Behalf of Siirt University Institute of Social Sciences, Director
Doç. Dr. Ökkeş KESİCİ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yayın Dili / Language

Türkçe / Turkish
İngilizce / English

Yayın Türü / Type of Publication

Yılda İki Defa Yayımlanan Hakemli Bir Dergidir.

Yayın Aralığı

Yılda iki kez
Biannual

Posta Adresi / Post Address

Siirt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Batman Yolu 10. Km 56100 Merkez/Siirt/Türkiye

Telefon / Telephone

+904842121111 Dâhili / Internal: 3451

e-posta / e-mail

sosbilens@siirt.edu.tr

WEB

<http://dergipark.gov.tr/susbid>

<http://susbid.siirt.edu.tr>

Basımevi / Printing House

Hermes Ofset Ltd. Şti. İskitler / Ankara

Basım Tarihi / Date of Publication

30 Haziran 2017

SUSBİD

ISSN 2147-8406

e- ISSN 2548-0111

Editör / Editor

Yard. Doç. Dr. Said OLGUN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Editör Yardımcısı / Asistant Editor

Arş. Gör. İbrahim ÇALAN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

İngilizce Editör / English Editor

Yard. Doç. Dr. Yasin ÇOŞKUN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Redaktörler / Redactors

Arş. Gör. Erdem AKIN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Arş. Gör. Ömer KUCAK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. İsmail ARSLANTAŞ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Ökkeş KESİCİ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Ata PESEN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Esef Hakan TOYTOK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Said OLGUN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem ÖLMEZ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ, Atatürk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCI, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet KORKMAZ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Özcan DEMİREL, Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Şaban SAĞLIK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Tuncay GÖRGÜLÜ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ, Fırat Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Arzdar KİRACI, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Beşir MUSTAFAYEV, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Burçin BOZDOĞANOĞLU, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Gülnisa AYNAKUL, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mustafa KAHYAOĞLU, Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN, Ankara Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Yard. Doç. Şahap BULAK, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Yard. Doç. Dr. Adnan ALKAN, Siirt Üniversitesi, Türkiye
Yard. Doç. Dr. İhsan GÜL, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Sekretarya / Secretariat

Abdurrezzak ÇELİK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

sosbilens@siirt.edu.tr

+904842121111/3451

YAYIM İLKELERİ

“Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi” tarih, sosyoloji, edebiyat, sanat tarihi, hukuk, siyaset bilimi, iktisat, eğitim bilimleri, ilahiyat gibi sosyal ve beşeri bilimlerde özgün araştırmalara dayanan çalışmalarını yayınlamaya, ulusal ve uluslararası düzeyde bilim dünyası ile paylaşmayı amaçlamaktadır.

Dergide yayımlanan tüm yazıların ilmî ve fikrî sorumluluğu yazarına aittir.

Yazıların, başka bir yerde, farklı bir dilde dahi olsa yayımlanmamış olması gerekir.

Yayımla ilgili teklif edilen yazılar, yayın kurulu tarafından incelendikten sonra hakeme gönderilir ve iki hakemin onayının alınmasıyla yayımlanır.

Yazıların yazım dili, yabancı dilde yazılanlar hariç, Türkiye Türkçesi olmalıdır.

Yayımlanan makaleler, Yayın Kurulu’ndan izin alınmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz.

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES FOR THIS ISSUE

Doç. Dr. Arzdar KİRACI

Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Beyhan KANTER

Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR

Siirt Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KARABULUT

Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Suvat PARİN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Şahika KARACA

Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Ünal ŞENTÜRK

İnönü Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Abdulnasır YİNER

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Adem AÇAR

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Barış ÖZTUNA

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Emre KOL

Anadolu Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Ergün YAZICI

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Mehtap SARAÇOĞLU

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Musa ÇAKIR

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Rasim TÖSTEN

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Said OLGUN

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Semih Serkant AKTUĞ

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Sevda KOÇ

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Şahap BULAK

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Şerif DEMİR

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Veysel ŞAHİN

Fırat Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Yasin ÇOŞKUN

Siirt Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Yunus Emre AVCI

Siirt Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân Algısı ve Kurgusu Space Perception and Setup in Dede Korkut’s Stories

Veysel ŞAHİN1 – 49

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri Proverbs in Van Kuresin Dialect

Şahap BULAK51 – 78

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine On Conflict of Turkish-Islamic and Christian-West Civilization

Beşir MUSTAFAYEV.....79 – 97

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri Classroom Teachers’ Beliefs About Brain-Based Learning

Özcan PALAVAN – Hüseyin DEMİR.....99 – 132

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları Perceptions of Psychological Violence in Students of Social Work and Counseling Department

Yahya AKTU – Bedrettin VAROL 133 – 154

Kurumsal ve Entegre Raporlama: Bir Araştırma Corporate And Integrated Reporting: A Research

Eda KÖSE – Tuğba ÇETİNEL 155 – 181

'DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE MEKÂN

ALGISI ve KURGUSU

Veysel ŞAHİN*

Özet

İnsan ve mekân çok yakın bir ilişki içindedir. İnsan, dünyada kendisini gerçekleştirebilmek için bir mekâna ihtiyaç duyar. İhtiyaç duyulan mekân/lar kişinin kendisini kurmasının da bir ön koşuludur. İnsan yaşamın ayrılmaz bir parçası olan mekân bu yönüyle edebî metnin gerçeğe en yakın şekilde olmasını da sağlayan en önemli yapısal unsurdur. Dede Korkut'un coğrafyası olarak adlandırdığımız mekânlar hikâyelerde olayların geçtiği, kişilerin içerisinde bulunduğu yerler, savaşların ya da avların yapıldığı mekânlardır. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğuzların göçebe yaşam tarzı, onları belirli bir mekânda kurgulanmasına engel teşkil eder. Hikâyeler çevresel mekân açısından geniş bir coğrafyayı kapsar. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde çevresel mekânlar, hikâyede adı geçen ve dramatik aksiyonun gerçekçi bir yapıya dönüşmesini sağlayan dekor mekânlardır. İsim olarak anılan ancak ontolojik anlamda anlatı kişileri ile bağ kuramayan bu mekânlar, daha çok içindeki öznel yerlerin kurulması ve anlaşılmasını sağlar. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlatı kişilerine kimlik kazandıran algısal mekânlar, kahramanlarına mekâna yükledikleri yeni anlamlar eşliğinde sürekli değişerek gelişir. Hikâyelerdeki anlatı kişilerinin psikolojik durumuna göre anlam kazanan algısal mekânlar, anlatı kişilerin deneyim ve özel eylemlerinin yoğunluğuna bağlı olarak mekânla ontolojik ilişki kurar. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlam üreten mekânlar bazı hikâyelerde ortak iken bazı hikâyelerde farklılık gösterir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Hikâyeleri, mekân, çevresel mekân, algısal mekân, Oğuz Yurdu, Ala Dağ, köprü

* Yard. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, vsahin@firat.edu.tr

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

SPACE PERCEPTION AND SETUP IN DEDE KORKUT'S STORIES

Abstract

Human and space are in a close relationship. Human needs a space in order to actualise itself in the World. The space(s) needed is/are also a precondition of the person's being actualized. The space which is an inseparable part of the human life is the most important structural element providing the literary text to be in a form very close to the most realistic form. The spaces we call the geography of Dede Korkut are the places where the events happen, the people are, and the wars or huntings are carried out. The nomad lifestyle of the Oghuz in 'Dede Korkut Stories' obstructs them to be fictionalised at a certain space. The stories include a large geography in terms of environmental space. At 'Dede Korkut Stories', the environmental spaces are the setting places providing the dramatical action mentioned at the story to convert into a realistic structure. These spaces mentioned with their names, but ontologically not being able to connect with the narrators mostly provide the subjective places' being established inside them and understood. The perceptual spaces achieving the narrators identity at 'Dede Korkut Stories' develop permanently by changing in company with the new meanings attributed to the spaces by the heroes. The perceptual spaces having a meaning according to the psychological mood of the narrators at the stories ontologically get in contact with the space depending on the intensity of the experience and private actions of the narrators. While the spaces making sense at 'Dede Korkut Stories' are joint in some stories, they differ in some others.

Key Words: *Dede Korkut Stories, space, environmental space, perceptual space, Oghuz Territory, Mountain Ala, bridge.*

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

GİRİŞ

Mekân bir metnin gerçeğe en yakın şekilde olmasını sağlayan en önemli yapı unsurudur. İnsanlar kendilerini var edebilmeleri için mekâna bağlı olmak zorundadır. Dolayısıyla mekân, genel ve geniş anlamda maddî ve manevî değerler düzlemini içinde barındırır. Olayların sahnesi konumunda olan mekân, kişilerin kendi kimliklerini kurdukları yerdir. Bu açıdan mekân; *“en basit hâliyle eserde yaşanan olayların sahnesidir.”* (Çetişli 2004: 77). Anlatma esasına bağlı eserlerde bireyin kimliksel açılımları ve kendilik değerleri mekân tasviri içerisinde okuyucuya aktarılır.

Mekân olgusu içinde barındırdığı tüm özneleriyle birlikte bütünleştirici bir yapı olarak *“insan hayatının/kişilisinin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkarken; insan da mekâna yeni boyutlar kazandırarak hâkimiyet alanını genişletir.”* (Bakır Şengül 2010: 529). Mekânı bir özne olarak ele aldığımızda, onu çözümlemede kullanacağımız araçlardan biri de, mekânın arkasında yatan metni okumamızı kolaylaştıracak bir dili oluşturmaktır. Yerin kendi anlamlarını barındırdığı metninde, tüm anlama ve çözümleme durumlarının cevaplarını, mekânın dili aracılığıyla bize yansır (Özkan-Özbek, 2007, s 7).

Mekân ile insan arasındaki ontolojik kökenli ilişkiler düzlemi, fiziki olgu, algılanış ve anlamlandırma biçimine göre değer kazanır. Anlatma esasına bağlı edebî türlerde mekân algı ve kurgusu, *“metin*

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

halkalarının teşekkülünde ehemmiyetli bir unsur olarak karşımıza çıktığı" (Aktaş 2000: 131) gibi çevresel ve algısal anlamda derinlik kazanmasını sağlar. Özellikle mekânın insan bilinci ve yaşantısına göre yeniden kimlik kazanıp anlam üretmesi, mekânı dar- yutucu ve geniş-besleyici bir yapıya dönüştürür (Korkmaz, 2007, s. 403).

Dede Korkut'un coğrafyası olarak adlandırabileceğimiz mekânlar, hikâyede olayların geçtiği yerler, savaşların ya da avların yapıldığı mekânlardır. Hikâyelerin geçtiği "*Dede Korkut Kitabında gösterilen hareket alanı geniş anlamı ile Kafkaslardan Mardin'e, Trabzon ve Bayburt'tan Aras ve Kür nehirlerinin aşağısına kadar olan bölgeyi içine almakta, Oğuz ülkesi ise bu bölgenin ortasında Hasan Kale, Kars, Gümrü, Gökçe Göl, Ağrı Dağı, Karaköse arasında kalan kısımda*" (Ergin, 1989, s. 52) mekânlardır. Bu mekânların coğrafi özellikleri, Oğuz toplumunun yaşayışının bir göstergesi olarak metinlerde yer alır. Mekân- yer isimlerinin hikâyelerde belirgin bir şekilde geçmesi, günümüzde de yaşanan mekânların insan hayatını nasıl şekillendirdiği gösterir.

1. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Çevresel Mekânlar

İnsanın kendini gerçekleştirmek için gönderildiği dünya, bütün oluşların mekânsal düzlemdeki yeridir. Edebî eserlerde de anlatı kişilerinin üzerinden duraksamadan geçtiği ve onların anılarında fazla bir yer işgal etmeyen çevresel mekânlar, anlatılarda sadece isim ve fizikî olarak anımsanır. Bu bakımdan anlatma esasına bağlı metinlerde çevresel mekânlar coğrafi nitelikte bir güzergâh olmaktan öteye geçmeyen, "*Olay örgüsünün üzerine asıldığı bir vestiyer işlevi üstlenen mekânlar*" (Korkmaz, 2007, s. 402) olarak konumlanır.

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

'Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi' çevresel mekân açısından sınırlıdır. Kahramanların yaşadığı mekân genel olarak Oğuz Yurdu olarak adlandırılır. Bu yurt şölenlerin, ziyafetlerin, savaşların, avların yaşandığı mekândır. "Dede Korkut Destanlarında yapılan fütuhat dikkate alınırsa büyük bir imparatorluğun sınırları çizilmektedir. Bu imparatorluk, Kuzeydoğu'da Horasan'a, kuzeyde Kafkas Dağları'na, Gürcü ve Abhaz memleketlerine, Trabzon Komnenoslarına, güneyde Fırat havzası Mardin ve Diyarbakır'ı içine alan Umman Denizi'ne kadar inmektedir." (Toksoy, 2008, s. 125).

'Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye'de ise çevresel mekânlar, pis dinli Gürcistan ağzı, Ala Dağ çevresi Kapulu Dervendi çevresidir. Kahramanlar bu mekânlarda sürekli olarak bulunmaz ve kendilerini gerçekleştirmek için bir atılım içinde değildir.

'Kam Pürenin oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde adı çevresel mekânlar, Oğuzların yaşadıkları merkezî yerler çerçevesinde şekillenir. Hikâyede çevresel mekân olarak İstanbul, Rum, Şam, Mekke, Medine, Gürcistan, Türkistan ve Türkistan'daki bazı dağlardır (Ergin 1989: 53). Gürcistan, 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğuzların sürekli olarak kâfirlerin yurdu olarak adlandırdıkları ve mücadele ettikleri bölgelerden biridir. 'Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye'de de "sası dinli Gürcistan ağzı" (Ergin, 1989, s. 96) olarak tarif edilen bölge ile "Kam Pürenin oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi"nde anlatılan çevresel mekân aynıdır. 'Kazan oğlu Uruz Beyin Tutsak Olduğu Hikaye'de çevresel mekanlar, Kan Akbaza, Açık Tatyán Kalesi, Ak Saka Kalesi ve Talı Sazı gibi kişilerin hafızalarında fazla yer edinmeyen fizikî mekanlardır.

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

Hikâyede adı geçen Kan Akbaza, “*Batı Kafkasya’da, Karadeniz kıyılarında oturan bir kabilenin adıdır. Akbaz İli, Kafkas dağlarının ana zincirinden kıyıya uzanan ve kuzeyde Gayri ile Güneyde Ignur’un denize döküldüğü yer arasındaki toprakları içine alır.*” (Gökyay, 2006, s. 759). Bunun dışında Açık Tatyân Kalesi, “*Batı Gürcistan’da, Kütayis şehrinin kuzeyinde ve batısında bulunan bir ülke*” (Gökyay, 2006, s. 780) olarak bilinir. Kan Akbaza, Açık Tatyân Kalesi, Ak Saka Kalesi ve Talı Sazı gibi çevresel mekânlar metinde sadece coğrafi bir yer adı olmaktan öteye geçemezler. Kişiler bu mekânlar ile ruhsal anlamda herhangi bir bağ kuramazlar.

‘Kazan oğlu Uruz Beyin Tutsak Olduğu Hikâye’de çevresel mekanlar, Kan Akbaza, Açık Tatyân Kalesi, Ak Saka Kalesi ve Talı Sazı gibi yerler kişilerin hafızalarında fazla yer edinmeyen çevresel mekanlardır. ‘Duha Koca oğlu Deli Dumrul Hikâyesi’nde Rum ve Şam çevresel mekânlar olarak karşımıza çıkar. Bu mekânların adı eserde bir yerde zikredilir. Metnin ilerleyen bölümlerinde herhangi bir bilgiye rastlanmaz. ‘Kanlı Koca oğlu Kan Turalı Hikâyesi’nde yer alan çevresel mekânlar Tırabuzan, Ala Dağ, Kanlı Koca Bey’in otağı, İç Oğuz ve Dış Oğuz olarak gösterilebilir. Bu mekânlar isim olarak hikâyede yer alır ve kişiler bu mekânları bir geçiş mekânı olarak kullanırlar. ‘Kazılık Koca oğlu Yigenek Hikâyesi’nde Demirkapı Dervendi, Karadeniz çevresel mekânlar olarak görülür. ‘Basat’ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâye’de yayla ve Oğuz Yurdu çevresel mekân olarak karşımıza çıkar. Hikâyede yayla, Oğuzların yılda bir kez gittikleri ve hayvanlarını otlatmak için çıktıkları

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

yüksek ve otu bol olan düzlüklerdir. 'Begil oğlu Emren Hikâyesi'nde ise çevresel mekânlar, Berde, Gence ve Demir Kapu Dervendi'dir.

'Dede Korkut Hikâyeleri' arasında yer alan 'Uşun Koca oğlu Segrek Hikâyesi'nde çevresel mekânlar, Şirögüven ucu, Gökçe Deniz, Dreşam suyu, Bayındır Han'ın divanıdır. Karakterlerin içinde yaşadıkları bu mekânlar, anlatı kişileri tarafından anılara dönüştürülemeyen mekânlar olarak metinde yer alır. Egrek'in ava çıkmak istemesi ve çıktığı avın boyutu ve mekânın büyüklüğünü belirtir. "*Andan Şirgüven uçından Gökçe Denize değin il çapdı.*" (Ergin, 1989, s. 225). Hüner göstermek adına çıkılan av, toplanan ganimetler mekânın büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Bayındır Han'ın divanı sadece isim olarak geçer. Egrek bu mekâna girmek için izin istemez. "*Bayındır Hanun divanın kaçan istese varur gelür-idi.*" (Ergin, 1989, s. 225). Gökçe Deniz, "*Bugün yerli halk arasında adı Gökçegöl, Ermenistan Cumhuriyetinin kuzeyinde bir tatlı su gölü. Türkler eskiden Hazar Denzine de "Gökçe Deniz" demekteydiler.*" (Gökyay, 2006, s. 789). Çevresel mekân olarak verilen bu yerlerde kahraman ava çıkar. Egrek'in Kazan Bey'in yanında yer almak için kan dökmesi, baş kesmesi gerekir. Bu nedenle Egrek bu mekânlarda yiğitliğini Oğuz Beylerine kanıtlamak için yol alır.

'Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Hikâyesi'nde Trabızon, Umman Denizi, Sancıdan, Arkıç Kır, Ağca Kale Sürmeli, Ak Hisar Kalesi, Karun Eli çevresel mekân olarak karşımıza çıkar. Ağca Kale Sürmeli, "*Burada Hristiyanlığın kabulünden çok sonraları Meryem Ana adına yapılan ve Surb-Mari denilen bir kilise vardır ve bu yüzden Sürmari denilen kalenin adından bozularak Sürmeli*

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

diye anılmaya başlanan şehir, Kars'ın Iğdır kazasında örenleşmiş küçük bir köyden ibarettir." (Gökyay, 2006, s. 779). Ayrıca Kırzioğlu "AĞCA-KALA, Sürmelü'nün, Beğlerbeyi Kazan Han sülalesinin yaylak ve kışlak merkezleri olduğu anlaşılıyor." (Kırzioğlu, 2000, s. 59). Hikâyede Trabzon'un önemi, "Orta Asya ve İran'dan Avrupa'ya uzanan, Doğu Beyazıt ve Erzurum Üzerinden denize inen başlıca ticaret yolu üzerinde olmasından gelir." (Gökyay, 2006, s. 779).

'İç Oğuz'un Dış Oğuz'a Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâyesi'nde çevresel mekân Arku Bili Ala Tağ, İç Oğuz, Dış Oğuz ve Oğuz'dur. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğuzların yaşadıkları yer olarak geçen Oğuz ya da Oğuz ili çevresel mekân olarak karşımıza çıkar. Oğuz ili çevresel anlamda kahramanların kader ve yaşantılarını içinde barındırır. "İşte Dede Korkut hikâyelerinde, Oğuzların yaşadığı ve Rum İmparatorluğu, Gürcüler, Abhazalar gibi komşularıyla savaştıkları yerler diye geçen bu Doğu Anadolu ve Azerbaycan bölgesine "Oğuz İli" adı verildiği anlaşılmaktadır." (Gökyay, 2006, s. 764). Mekânın yaşanılan olaylara tanıklık ederek bir dönemin aynası olması, içinde yaşayan kişilerin kimlikleriyle bütünlük kurmasından kaynaklanır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde çevresel mekânlar, hikâyede adı geçen ve dramatik aksiyonun gerçekçi bir yapıya dönüşmesini sağlayan dekor mekânlardır. İsim olarak anılan ancak ontolojik anlamda anlatı kişileri ile bağ kurulamayan bu mekânlar, hikâyelerde daha çok içindeki öznel yerlerin kurulması ve anlaşılmasını sağlar.

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

2. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Algısal Mekânlar

İnsanın mekânla ontolojik anlamda iletişim kurduğu "*algısal mekânlar*" (Korkmaz, 2007, s. 403), insanın mekânla ruhsal bağ kurup düşünsel ve eylemsel dünyasını mekâna yansıttığı yerlerdir. Algısal mekânlar, "*yazında yaşamın hammaddesi ve toprağıdır.*" (Dener, 1995, s. 73). Bu mekânlar anlatma esasına bağlı metinlerde kahramanların ruh haline göre anlam üretir. Bu tür mekânlarda kişiler, kendi iç ve sosyal dünyalarında meydana gelen olayları mekân ile bütünleştirerek yeniden anlamlandırır. Korkmaz'ın göre algısal mekânlar, "*kişi yer ilişkisini sorunsal açıdan yansıtan, dönüştürülmüş, anlaşılmış yerlerdir; yalnızca topografik bir yer değil, anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan bir değerdir.*" (Korkmaz, 2007, s. 403).

Algısal mekânların anlam ve değer üretmesini sağlayan o mekâna anlam kazandıran bireylerin bu ortamlarda yaşama tutunma çabalarıdır. Algısal mekânların fiziksel büyüklüğü ya da küçüklüğü mekânın boyut kazanmasında önemli değildir. Kişiye insan olarak belirlenme açısından kimlik kazandıran algısal mekânlar, sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir ve varoluşsal olarak kişinin kültürel ve sosyal olarak bir bütünün parçası olmasını sağlar. Bu tür mekânlarda insanlar nesne varlıklarıyla sürekli bir ilişki içinde oldukları için kalıcı mekânsal imajlar oluşturur (Aydınlı, 2008, s. 151-152).

Bireyin psikolojik durumuna göre anlam kazanan algısal mekânlar, kişinin ontolojik olarak mekânla ilişki içinde olduğu yerlerdir. Algısal mekânlarda anlatı kişileri, kişilerin ruhsal çatışma veya kendini yeniden kurma eylemi içindedir. Algısal mekânlarda kişiler ya toplumsal yıkıma

uğrar ve iletişim tıkanığı yaşar ya da bireysel ve toplumsal birlikteliği sağlayarak bütün iletişim kanallarını kullanıp kendilerini gerçekleştirir. Bu açıdan algısal mekânlar yeni anlam ve değerler üreten kişilerin ruhsal değişim ve dönüşümlerini yansıtan mekânlardır

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde mekân algısı, kahramanlarına mekâna yükledikleri yeni anlamlar eşliğinde gelişir. Hikâyelerdeki anlatı kişilerinin psikolojik durumuna göre anlam kazanan algısal mekânlar, anlatı kişilerin ontolojik olarak mekânla ilişki içinde olduğu yerlerdir. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde algısal boyutta anlam üreten bazı mekânlar hikâyelerde ortak iken bazı hikâyelerde de farklılık gösterir. Bu bakımdan on iki hikâyede olumlu ve olumsuz anlam üreten mekânlar; 'Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde, Ala Dağ, Kazılık Dağı, Bayındır Han'ın otağı, ak otağ ve kara otağıdır. 'Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâye'de algısal mekânlar, Salur Kazan'ın Obası, Kapulu Dervendi, Şöki Melih'in yurdu ve kâfir diyarıdır. 'Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde; Ala Dağ, Kara Dervend, Parasarın Bayburd Hisarı, Bayındır Han'ın otağı, Pay Püre Bey'in obası, Banu Çiçek'in kırmızı obası, Bamsı Beyrek'in alaca gölgeliği, Deli Karçar'ın obası algısal mekânlardır. 'Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye'de, Kazan Bey'in obası, Cığızlar, Ağlağan, Gökçe Dağ, Kanlı Kar Derbent ve Akça Kale Sürmeli algısal mekânlar olarak yer alır. 'Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi'nde ise algısal mekânlar, kuru çay üzerindeki köprü, çayın yanındaki oba, Deli Dumrul'un kırk yiğit ile yiyip içtiği mekân, babasının obası, Deli Dumrul'un karısı ve çocuklarının yaşadığı obadır. 'Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi'nde Kan Turalı'nın Selcen

*'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

Hatun'u almak için boğa, aslan ve deve ile karşılaştığı meydan, Selcen Hatun'un köşkü, Kan Turalı'nın dinlenmek için uykuya daldığı mekân, kâfirler ile savaştığı yerler algısal mekândır. 'Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi'nde Düzmürd Kalesi, Bayındır Han'ın otağı, Yigenek'in beyler ile sohbet ettikleri yer algısal mekândır. 'Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâye'de mağara, Salahana Kayası, Uzun Pınar, saz, Tepegöz'ün kaldığı yüce dağ kahramanların mekânla ontolojik bağ kurdukları yerdir. 'Begil Oğlu Emren Hikâyesi'nde Bayındır Han'ın ivi/evi, Begil'in otağı, Emren'in kâfir ile savaştığı meydan, Begil'in ava çıktığı Arku Bili Ala Tağ ve görkli su algısal mekândır. 'Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi'nde ise algısal mekânlar, Bayındır Han'ın divanı, Bayındır Han'ın divanı, Alınca Kalesi, Kuru, meyhane, Segrek'in gelin odası, Uşun Koca'nın evidir. Kişilerin psikolojik durumlarına göre şekillenen bu mekânlar, kişilerin psikolojik durumlarına göre yeniden anlam kazanır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin on birincisi olan 'Salur Kazan'ı 'Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Hikâye' Tomanın Kalesi, Kilise ve kuyu, algısal mekândır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin sonuncusu olan 'İç Oğuz'un Dış Oğuz'a Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye'de mekânlar sınırlılığı ile dikkati çeker. Çevresel mekânların az, algısal mekânların fazla olduğu bu hikâyede av, akın, yolculuğa çıkma, dışarıdan kız alma gibi hususlara çok yer verilmediği için mekân konusunda sınırlı kalınır.

Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki algısal mekânlar, olumlu ve olumsuz anlam üreten şekilde oluşur. Olumlu anlam üreten ve kişilerin kendilerini gerçekleştirmesine izin veren mekânlar açık-geniş ve besleyici mekânlardır. Olumsuz anlam üreten ve anlatı kişilerin kendilerini gerçekleştirmesine izin vermeyen mekânlar ise dar-kapalı ve yutucudur.

2.1. ‘Dede Korkut Hikayeleri’nde Kapalı-Dar ve Yutucu Mekânlar

Anlatma esasına bağlı metinlerde kapalı-dar ve yutucu mekânlar, kişilerin ontolojik olarak kendilerini huzurlu hissetmedikleri, fiziksel gerçekliğin dışındaki mekânsal çağrışımlara göndermelerde bulunan mekânlardır. (Demir, 2011, s. 62) Anlatı kişilerinin, kendilerini kuşatılmış ve kısıtılmış hissettikleri kapalı-dar ve yutucu mekânlar, “*bir kum saati gibi içe akış*” (Korkmaz, 2007, s. 406) gösterir. Kapalı-dar ve yutucu mekânlarda kişiler içinde buldukları mekânın yutuculuğundan, kurtulmak için sürekli bir çaba sarf eder.

İnsanları sıkı ve ruhsal olarak öldüren kapalı mekânlar, kahramanların benliklerin tahrip eden mekânlardır. Kapalı-dar, yutucu mekânlar, kişilerin erginleşme/ben olma yolunda önlerine çıkan ruhsal olarak kişileri engelleyen mekânlardır.

‘Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nde adı geçen kapalı-dar mekânlar “*Ala Dağ, Kazılık Dağı*” (Ergin, 1989, s. 86-88) ve kara otağdır. Bahsi geçen Ala Dağ, hikâyelerde dramatik aksiyonun tekrardan yükselmesi için kullanılan av mekânlarından biridir. Ala Dağ, Oğuz Beyleri’nin avlanmak ve erginleşen gençleri güçte, kuvvette sınamak için kullandıkları bir geçiş mekânıdır. Görsel olarak açık-geniş bir mekân olan bu dağ, Dirse Han’ın yanında yer alan kırk namerdin Boğaç Han hakkında kötü konuşmaları sonucu dar bir mekâna dönüşür. Bu açıdan Ala Dağ “*üzerinde yapılan herhangi bir değişim, anlatının şahıs kadrosu, zaman gibi yapı taşlarını doğrudan etkilemekte*” ve “*kurgusal dünyada sosyal hayatın içindeki bazı değişim ve yönelişlerin bir*

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

yansımaları” (Demir, 2011, s.13) halinde gelir. Hikâyede kırk yiğit iken, kırk namerde dönüşen yiğitler, ötekileşen insanın mekânı daraltan yüzüdür. Kıskançlık, kin ve nefretin yüzünü yansıtan bu kişiler, dramatik aksiyonun ilerlemesinde rol oynar. “Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi”nde ve ‘Dede Korkut Hikâyeleri’nden ‘Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâye’de, ‘Duha Koca oğlu Deli Dumrul Hikâyesi’nde, ‘Begil oğlu Emren Hikâyesi’nde ve ‘İç Oğuzun Dış Oğuz’a Âsi olup Beyrek’in Öldüğü’ hikâyelerde de Ala Dağ’ın adı mekânsal olarak geçer. Avların yapıldığı yer olan Ala Dağ;

“Kırzioğlu M. Fahrettin bu dağın Oğuzların başkenti Sürmeli’nin arkasına, güneyine düşen Ağrı dağı olduğunu ve adının halk arasında Argu diye anıldığını, bu adın da dağın üzerinde bulunup 1840 püskürtmesinde lav altında kalan Argu köyünün adıyla ilgili olduğunu... Şamil Cemşidof ise “Ala Dağ” kelimesinin belli bir dağ adı olmayıp burada ala kelimesinin güney, doğu ya da güneydoğu anlamına geldiği ve bu yüzden Oğuz İlleri’nin merkezi olan olan bölgenin güney, doğu veya güneydoğusuna düşen dağların böyle adlandırıldığını söyler.” (Gökyay, 2006, s. 784) ama hikâyede hangi Ala Dağ’dan bahsedildiği bilinmez.

Hikâyede geçen başka bir kapalı-dar mekân ise Kazılık Dağı’dır. Kazılık Dağı *“Taşkent ile Sayram arasında küçük bir dağ olan bu “Kazılık Dağı” için Barthold, destanlarda Kafkas dağlarının bu adla anıldığını”* (Gökyay, 2006, s. 786) belirtmektedir. Kazılık Dağı Boğaç Han, Dirse Han ve eşi için dar bir mekândır.

‘Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nde önemli motif çocuksuzluktur. Bayındır Han tarafından verilen ziyafette, *“Getirüp kara*

Algısı ve Kurgusu

otağa kondurdılar. Kara kiçe altına döşediler. Kara koyun yahnısından önüne getürdiler. Bayındır Handan buyruk böyledür." (Ergin, 1989, s. 78) diyenler tarafından kendini aşağılanmış hisseden Dirse Han, için "kara otağ" da dar mekândır. Kara, "sembol gücü ve gelenek oluşumu" (Kanat, 2001, s. 180) açısından karamsarlığı, kötülüğü, yutuculuğu temsil eder. Dirse Han, "çevreye bakar ve çevreyi değerlendirirken, aynı zamanda kendi psikolojik durumunu da ortaya koyar." (Tekin, 2002, s. 147). Dirse Han kara otağa oturtulması, metnin başında tasvir edilen Bayındır Han'ın otağının sonsuzluğunu dar ve kuşatıcı bir mekâna dönüştürür.

'Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye'de kâfir tarafından yağmalanan Salur Kazan'ın obası, kâfirin yurdu, Kapulu Dervendi, Karaçık, dar-kapalı mekândır. Şökli Melik tarafından yağmalanan obada yer alan kahramanlar için Salur Kazan'ın obası ve Şökli Melik'in yurdu ve kâfir diyarı dar-yutucu mekândır. Salur Kazan, Oğuz beyleri ile avdayken kara kaygılı bir rüya görür. "Rüya uyanık durumdaki kişilerin ulaşamayacağı anılara sahiptir." (Freud, 2003, s. 22). Rüyalar insanların bilinçaltında meydana gelen depremlerin kalıntılarıdır. İstenmeyen durumların itildiği bilinçaltı mahzeni rüyalar sayesinde gün yüzüne çıkar. Rüya gören Salur Kazan için mekânı sınırlayan ve kısıtlayan onun gördüğü kara kaygılı rüyadır. Bu rüya onun bulunduğu mekânı darlaştıran ve onu üç günlük yolu bir günde aldırان bir çağrıya dönüştür. Açık-geniş bir mekân olan oba, kâfirlerin saldırısı sonucu Salur Kazan için dar ve yutucu bir mekâna dönüştür. Yurdunu talan edilmiş gören Salur Kazan "kara kıyma gözleri kan yaş toplu, kan tamarları kaynadı, kara bağırsıl(maya)" (Ergin, 1989, s. 100) başlar. Nitekim

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

algısal mekânlarda mekân ile insan arasında ontolojik bir bağ vardır. Yurdunu yağmalanmış bir halde gören Salur Kazan’ın kara bağrının yansması mekân ile kurduğu ruhsal bağdan kaynaklanır.

‘Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Hikâye’de Salur Kazan kâfirler tarafından basılan obası dar ve yutucu bir mekândır.

“Altun ban ivlerin kâfirler çapdılar. Kaza beñzer kızı gelini çağrışdırdular. Tavla tavla şahbaz atlarını bindiler. Katar katar kızıl develerini yetdiler. Ağır hazinesini bol akçesini yağmaladılar. Kırk ince billü kız-ile boyı uzun Burla Hatun yesir gitti. Kazan Bigüñ karuçuk olmuş anası kara deve boynında asılı gitdi. Han Kazanuñ oğlu Uruz Big üç yüz yigid-ilen eli bağılu boynu bağılu gitdi.” (Ergin, 1989, s. 96).

Yukarıdaki alıntıda açık ve geniş olan bir mekân olarak tasvir edilen obanın kâfirlerin baskını sonucu nasıl dar-kapalı bir mekâna dönüştüğü görülür. Yine Şöklı Melik’in yurdunda esir tutulan Salur Kazan’ın ailesi için buldukları bu mekân kuşatılmışlık duygusunu doğurduğu için dar-kapalı ve yutucu bir mekândır. Hikâyede Kapulu Dervendi de yutucu-dar mekândır. Salur Kazan’ın koyunlarının olduğu ve Karaçuk Çoban’ın yaşadığı yer olan Kapulu Dervendi *“Elburz (Kafkas) dağlarındaki Demürkapu Dervendi’nden sonra ikinci ve daha uzun, aşılması güç, uçurumlu ve çok taşlı bir geçidi olan Tiflis’in kuzeyindeki Dar-Yal,(Dar-Boğaz) kapısı”* (Gökyay, 2006, s. 778) olarak bilinir.

Hikâyede Karaçuk, algısal anlamda genişken daralan bir özellik gösterir. Bu bakımdan Karaçuk, *“Türkistan’da bulunan bir dağ”*, *“Türkistan’da Tanrı Dağları’nın batı kolları üzerindeki dağ”*, *“Biri Musul, öteki Diyarbakır yakınlarında, Dicle boyunda Türklerin yaylak*

Algısı ve Kurgusu

edindikleri iki dağın adıdır.)” (Gökyay, 2006, s. 335-336). Hikâyede Karaçuk Çoban’ın ismiyle anılan bu mekân, zamanla çobanın ismi haline gelir. Bu açıdan *“Karaçuk’un kesinlikle bir yer ismi olduğunu anlamak mümkündür.”* (Bars, 2010, s. 58) Hikâyede mekânsal açıdan Karaçuk, anlatı kişisi çobanın kendini zamanla yitik hissettiği bir mekâna dönüşür.

‘Kam Püre’nin oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi’nde anlatı kişilerinin kendilerini huzursuz, mutsuz ve hayattan kopuk olarak hissettikleri Kara Dervend, Parasarın Bayburd Hisarı, Pay Püre Bey’in obası, Deli Karçar’ın obası kapalı-dar mekânlar olarak hikâyede yer alır. Kara Dervend, hikâyede iki yerde adı geçmektedir. Kara Dervend’i kapalı dar bir mekân haline dönüştüren Pay Püre Bey’in uzak şehirlere gönderdiği bezirgânların mallarının kâfirler tarafından burada yağmalanması ve Bamsı Beyrek’in gömleğini kana bulayıp getiren Yalancı oğlu Yaltacuk’un, Beyrek’in Kara Dervend’de öldüğünü söylemesidir. Kâfirlerin baskınına uğrayan bezirgânlar, ak çadırını diken Bamsı Beyrek’ten yardım isterler.

“Bezirgan aydur: Yigit yigit big yigit sen benüm ünüm añla sözüm dinle, on altı yıldur kim Oğuz içinden gitmiş idük, dan dansuh kâfir malın Oğuz biglerine getirür idük. Pasınuñ Kara Dervend ağzına döş virmiş idük, Evnük Kalasınuñ biş-yüz kâfiri üzerümüze koyıldı.” (Ergin, 1989, s.118).

Beyrek’e başından geçen olayları anlatan bezirgânlar için bu mekân dar-yutucu bir mekândır. Uzun zaman gurbette dolaşarak Beyrek için topladıkları hediyeleri getirmekle görevlendirilen bezirgânlar, burada kâfirlerin saldırısına uğrayarak malları yağmalanır. Boyut olarak geniş

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

olan mekân ve bu mekândaki kişiler kâfir saldırıları sonucu kendilerini ruhen hapsedilmiş ve mutsuz hissederler. Kara Dervend'in geçtiği ikinci kısım ise Yalancı oğlu Yaltacuk'un Beyrek'in Kara Dervend'de kanlı gömleğini bulduğunu söylediği yerdir.

“Yalançı oğlu Yaltacuk Sultanum ben varayın, ölüsi dirisi haberin getüreyin didi. Meğer Beyrek buña bir kömlek bağışlamış-idi, geymez idi, saklar-idi. Vardı köñleği kana kuna baturdı, Bayındır Hanuñ öñine getirüp bıraktı. Bayındır Han aydur: Mere bu ne kömlekdür? Beyregi Kara Dervendde öldürmişler, uşda nişanı sultanum didi. Kömleği göriçek bigler ögür ögür ağlaşdılar zârılıklara girdiler.” (Ergin, 1989, s.132).

Bu durum üzerine mekânda yaşanan kötü olaylar mekânın insan zihninde bulunduğu anlamı da değiştirir. Hikâyede Kara Dervend, işlevselliğini yitirip dar bir mekâna dönüşür. Zira bu mekân bir şehri diğerine bağlayan bir geçit görevi görmektedir. Fakat gelen kara haber ile bu mekân kişilerin zihninde dar-yutucu bir mekâna dönüşmüştür. Mekânın adında geçen “kara” kötülüğü, ölümü, yok olmayı simgeler. *“Türklerde kara renk genellikle şu anlamlarda kullanılmıştır: 1. Kuzeyde olan bir yer (şehir, ırmak, göl) ya da kuzeyde yaşayan bir topluluk. 2. Şiddet, güç ve yoğunluğu ve gerçeği vurgulamak için. 3. İyi ya da iyilik ilkesinin karşısında olumsuz ya da kötü olan ilkeyi belirtmek için. Yas ölüm gibi insanın hayatında meydana gelebilecek üzüntü verici hususları ifade etmek için”* (Çoruhlu, 2000, s. 187) kullanılır. Bu mekân tarafından Beyrek'i kuşatılması, onun aşılmaz ve ulaşılmaz olmasındandır.

Diğer bir dar, yutucu mekân ise Bayburd Hisarı'dır. Beyrek'in mezarının da "Duduzar" köyünde olduğu ve birçok kişinin burayı ziyaret ettiği bilinir. Bayburt, "Dede Korkut Hikâyeleri'nden Bamsı Beyrek ile özdeşleşmiş bir yerdir. Bu hikâye dışında 'Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâye', 'Kazan oğlu Uruz Beyin Tutsak Edildiği Hikâye', 'Salur Kazan'ın Tutsak olup Oğlu Uruz'u Çıkardığı' hikâyelerde de Bayburt adı geçmektedir. Kâfirlerin mekânı olarak geçen Bayburt ve Bayburt Hisarı, Bamsı Beyrek için de kapalı-dar bir mekândır. Beyrek'in düşmanları burada yaşamaktadır. On altı yıl tutsak olarak yaşadığı bu mekânda kâfirlere ozanlık yapmak zorunda kalır. Babasının bezirgânları ile karşılaşan Bamsı Beyrek'in aldığı haberler karşısında huzursuz olduğu bu mekân onun için içinden çıkılmaz bir labirente dönüşür. Bamsı Beyrek için kapalı tutulduğu Bayburd Hisarı, bezirgânlarla söyleştikten sonra bir tutunma noktası olmaktan çıkarak onu kuşatan, çaresiz bırakan bir ortam haline gelir. Kapalı tutulduğu bu mekândan kâfir beyinin kızının yardımı ile kurtulur.

Hikâyede adı geçen başka bir dar-yutucu ve kapalı mekân da Pay Püre Bey'in obasıdır. Bamsı Beyrek kâfirler tarafından esir olarak götürüldükten sonra Pay Püre Bey'in obası onun için dar yutucu bir mekâna dönüşür. Pay Püre Bey'in tek oğlu olan Beyrek'in gidişinden sonra cehenneme dönüşen mekân kendi sınırları içerisinde kişileri derinden etkiler. Beyrek'in gidişinden sonra hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Pay Püre Bey'in ağlamaktan kör olan gözleri, Beyrek'in kanı sürülünce açılır. Beyrek ve Banu Çiçek'in düğünlerinin yapılacağı bu oba ilk önce sıcak ilişkilerin olduğu bir mekândır. Bamsı Beyrek'in

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

kaçırılmasından sonra ise kız kardeşleri, babası, annesi ve sevdiği kız Banu Çiçek için mekân, anlamsal olarak değerini yitirir. Beyrek'in kız kardeşlerinin *"karalu görklü otur(maları)"* (Ergin, 1989, s. 140) ve *"Zira ağlamakdan gözleri görmez olmuş-idi"* (Ergin, 1989, s. 151) ibareleri mekânın cehehemi yaşatan yüzünün göstergesidir.

Dar-kapalı, yutucu mekânlardan sonuncusu ise Deli Karçar'ın ak çadırını kara yeryüzüne diktiği obasıdır. Oğuz beyleri tarafından Banu Çiçek'i Bamsı Beyrek'e isteme merasimine Oğuzun tam bilicisi Dede Korkut'un gitmesi münasip görülür. Kız kardeşini isteyenleri öldüren Deli Karçar obasını, kara yeryüzüne diktirmiştir. "Kara" kelimesi genel olarak ölümü, yok olmayı, kötülüğü simgelese de Türklerde bazen gücü, ihtişamı ifade ettiği durumlar da vardır. Eski Türk inanışında iyeler buldukları duruma göre ak iyeler ve kara iyeler olarak sınıflandırılırlar. "Kara" bazı yerlerde olumsuzluğu ifade ederken bazı yerlerde ise gücü, kuvveti, göz açtırmayan, aman vermeyen anlamlarında da kullanılmıştır. *"Kara'nın Türk mitolojisindeki yerinden hareketle Türk halk inançlarından yansıyan esnekliklerine bakılarak denilebilir ki, Kara taşıdığı anlam itibariyle sadece siyah değildir. Kara bir kuvvenin simgesidir. Bu kuvvet kararlılığı, tavizsizliği, amansızlığı, cezalandırıcılığı, politik değil dobra dobra olmayı simgeliyordu. Kendi şartlarında ululuğu, büyüklüğü, yüceliği ve haşmeti vardı. Ondan çekinmek gerekirdi."* (Kalafat, 1996, s. 284). Dede Korkut için Deli Karçar'ın obası da dar-kapalı bir mekândır.

*'Dede Korkut Hikâyeleri 'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

'Kazan oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikaye' Cıgızlar, Ağlagan, Gökçe Dağ ve Kanlı Kar Derbent kapalı-dar ve yutucu mekânlardır. Cıgızlar,

"Ağlagan Dağı'nın güneybatısında ve Arpaçayı'nın yukarılarını içerisine alan Akbaba Nahiyesinin doğusunda, Arpaçayı'nın solunda eski bir köy ve çevresindeki bölge" (Gökyay, 2006, s. 775-776) olarak bilinir. Ağlagan ise *"Bugünkü adlarıyla Akbaba/Loru/ Penek (Kara Kilise) gibi üç bölgenin sınırlarını ayıran bu dağ, Borçalı ve Kazak Türkmenlerinin yaylağıdır. Yazın bile başından duman eksilmeyen çiskinli (çok nemli) ve sık sık yağmurlu olduğu için bu adı almıştır."* (Gökyay, 2006, s. 783). Gökçe Dağ ise *"Cıgızlar-Ağlagan'dan sonra gelen Ahıska yolu üzerinde, Çıldır Gölü'nün doğusunda, bugün üzerinden devlet sınırı geçen ve yerlilerce "Gök Dağ" denilen dağdır."* (Gökyay 2006: 784).

Kazan Bey oğluna hünerlerini göstermek için çıktıkları av sırasında, kâfir tarafından baskına uğradıkları yer Cıgızlar, Ağlagan, Gökçe Dağ'dır.

"A bigler Uruz hub söyledi, şeker yidi, bigler siz yiñüz içüñüz sohbetüñüz tağıtmañuz, men bu oğlanı alayın ava gideyin yidi günlük azuğ-ile çıkayın, oh atduğum yirleri kılıç çalup baş kesdiğim yirleri göstereyim, kafir serhaddına, Cızığlara, Ağlağana, Gökçe Tağa aluban çıkayın, soñra oğlana gerek olur a bigler didi. Meger başı açık Tatyan Kalasından Ak Saka Kalasından kafirüñ casusu var-idi. Bunları görüp teküre geldi, aydur: hay ne oturursın, itüñi avlatmayan, çetüğüñi mavlatmayan alplar başı Kazan oğlançuğı ile sarhoş olup yaturlar didi."

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

On atlı biñ kara tonlu kâfir ata bindi, Kazanuñ üzerine ılgar yetdi.”
(Ergin, 1989, s. 156-157).

Bu dağlar ardınca sıralanmış ve birbirine yakın olan dağlardır. Cıgızlar, Ağlağan ve Gökçe Dağ, Kazan Bey’in oğlu Uruz’u esir olması ile kapalı-dar bir yapıya dönüşür. Kişilerin kendilerini ruhen zor bir durumda hissettikleri mekânlar kişilerin tasavvurunda dar ve dünyaya açılmaya kapalıdır. Sonsuzluğu ve sınırsızlığı içinde barındıran kahramanlar, kapalı-dar mekânlar ile ruhsal bir uyumsuzluk içerisindeyler. Kanlı Kara Dervend hikâyede dar-yutucu mekânın en belirgin özelliklerini gösterir. Kanlı Kara Dervend, “*Yukarı Pasin’de Avnik deresinden gelen suyun sağ taraftan Aras’a (Pasin Suyu) karışmadan önce uğradığı Emre-Kom köyünün yukarısındaki Kara Dervend’den ibaret*” (Gökyay, 2006, s. 778) olarak tasvir edilir. Uruz’un kâfir tarafından kaçırılması ve bu kaçırılma esnasında Cıgızlar, Ağlağan ve Gökçe Dağ’larından Kanlı Kar Derbent’e yapılan yolculuk mekânı kapalı-dar ve yutucu hale getirir.

‘Duha Koca oğlu Deli Dumrul Hikâyesi’nde dar mekânların başında kuru çayın üzerine kurulan köprü gelir. “*Köprü ve dar kapı imgeleri tehlikeli geçiş düşüncesini*” (Eliade 1991: 156-158) uyandırır. Bu yüzden hikâyede köprü tehlikeli ve aşılması imkânsız bir mekâna dönüşür. Dumrul’un Deli Dumrul’un kuru çayın üzerine köprü kurup geçenden otuz geçmeyenden döve döve kırk akçe almasını Dede Korkut, “*Anuñ-içün-ki menden deli menden güçlü er var-mıdır ki çıka menüm-ile savaşa dir-idü, menüm erligüm bahadırılığüm cılasunluğüm yigitligüm Ruma Şama gide çavlına dir-idi.*” (Ergin, 1989, s.177) diyerek ifade

Algısı ve Kurgusu

eder. Deli Dumrul'un bahsettiği bu iki çevresel mekân bize Dede Korkut coğrafyası hakkında da bilgi verir. Hâkim-Tanrısal bakış açısıyla anlatılan metinlerde anlatıcının anlattığı kadarıyla yetinen okuyucuya, kuru çayın üzerine köprünün neden kurulduğu ya da derenin aktığı zamanda mı köprü yapıldığı hakkında hikâyenin giriş kısmında bilgi verilmez. Gidecekleri yere bu köprü vasıtasıyla ulaşan insanlar, Deli Dumrul'un geçiş parası adı altında aldığı haraç nedeniyle köprü ve çevresini sınırlandırılmış bir mekâna dönüştürür. Dumrul tarafından kurak bir derenin üzerine kurulan köprü, yaşamın dinamizmine ayak uyduramayan Dumrul'un "*Can suyu'nun kesilmesi sonsuz cennet fantezisinin elinden kayması*" (Saydam, 1997, s. 119) ve bilinçsel zayıflığı anlamına gelir. Saydam'a göre "*Köprünün üzerinden geçtiği çay kurumuştur; ancak daha önceki bir zamanda suyun akıyor olması kesindir. Çay olmamış olsaydı, kurumuş olsa da üzerine köprü inşa edilecek bir çaydan söz edilmezdi.*" (Saydam, 1997, s.116) Deli Öyküde Dumrul'un düşünsel ve inançsal zayıflığını simgeleyen derenin suyunun "*kuruması, ya da soğulması, varlığın zaman boyutundan kopması, yani evrensel akışın dışına çıkması*" (Korkmaz, 2015a, s. 50) değişen yaşam koşullarına ayak uydurulmaması anlamına gelir. Deli Dumrul'un köprüden geçenlerden zorla haraç alması, köprünün insanları birbirine ulaştıran yapısını uzaklaştırarak köprüyü dar ve kapalı bir mekâna dönüştürür. Hikâyenin giriş kısmında anlatılan yutucu-dar mekân konumundaki köprü, Deli Dumrul'un kişiler için seçtiği kaderi sınırlandırılmış yaşamı betimler.

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

‘Duha Koca oğlu Deli Dumrul Hikâyesi’nde başka bir kapalı-dar mekân ise kuru çayın yanında kurulan obadır. Bu oba, Deli Dumrul’un “ölüm” ile karşılaştığı ve Azrail ile savaşmak istediğini belirttiği dar mekânlardan biridir. Ölümün acı yüzü, hikâyede geçen “kara şiven” (Ergin, 1989, s. 177) sözü ile Deli Dumrul’un zihninde yankı bulur. “Kara” kelimesi, ‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde olumsuz bir anlam taşır. Acı ve feryadın yükseldiği bu obaya giden Deli Dumrul, kendisinden daha güçlü ve kuvvetli birinin varlığına inanmadığı için Azrail ile savaşıp ona aldığı canın hesabını sormak ister.

‘Duha Koca oğlu Deli Dumrul Hikâyesi’nde yutucu-dar mekânların başında Kan Turalı’nın üç canavar ile savaştığı Trabizon tekfurunun kalesindeki meydan gelir. Bu meydan, kahramanın emeline ulaşması için geçtiği zor sınav yollarından biridir. Mekân anlatıcı tarafından aktarılırken kahramanı nelerin beklediğini okuyucu sezinler. Kanlı Koca Bey oğluna kız ararken Trabizon tekfurunun çok güzel bir kızı olduğunu duyar ve kızı almak için yola koyulur. Fakat gördükleri ve duydukları onu karamsarlığa düşürür. “*Kanlı Koca sevini kıvanı örü turdı, ağ sakallu pir kocalar yanına bırakdı. İç Oğuz’a girdi, kız bulımadı tolandı Taş Oğuz’a girdi, bulımadı. Tolandı Trabizona geldi. Meger Trabizon teküriniñ bir ’azim görklü mahub kızı var-idi. Sağına solına iki koşa yaya çeker-idi. Atduğı oh yire düşmez-idi.*” (Ergin, 1989, s.185). Kanlı Koca Bey, oğlu Kan Turalı’yı Trabizon’a göndermek istemez. Çünkü görücü usulü ile beğendiği kızı almak için oğlunun canını ortaya koyması gerekir.

“*Oğul sen varaçak yerin*”

*'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

Tolamaç tolamaç yolları olur

Atlu batup çıkamaz anun balcığı olur

Ala yılan sökemez anun ormanı olur

Gök-ile pehlü uran anun kal'ası olur

Göz kakuban köniil alan anun görklüsi olur

Hay dimedin baş getüren cellâdı olur

Yağrınında kalakan oynar yaylası olur

Yavuz yirlere yiltendün kayıda döngil

Ağ sakallu babanı karıçuk olmuş ananı buzlatmagıl” (Ergin, 1989, s. 186).

Kan Turalı'nın kendi gözüyle görmediği kapalı-dar mekânın tasviri babası tarafından yapılır. Aslında Kanlı Koca Bey'in anlattığı mekân Trabzon tekfurunun kalesidir. Kaleler büyük, gösterişli ve fiziki olarak geniş mekânlardır. Mekânı kapalı ve dolambaç hale getiren ise canavar olarak nitelenen hayvanlarla bu meydanda ölesiye dövüşme korkusudur. Yukarıdaki alıntı metninde geçen “tolamaç, çıkamaz, balçık, yılan, sökemez ve cellad” kelimeleri mekânın tasvirinde okuyucuya kahramanın nasıl bir yere gideceği hususunda ön bilgi verir. Mekânın kuşatılmışlığı bu tasvir ile kahramanın zihninde da artar. “*Bakılan mekân parçası, bakan kişinin psikolojisine, kültürüne tanıklık eder.*” (Tekin, 2001, s. 152) Kan Turalı'nın gittiği kale/mezdan babasının psikolojisinde edindiği yer ile oğluna aktarılır. Nitekim Kan Turalı kaleye geldiğinde Trabzon Tekfuru'nun karşısına oturtulur ve

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

“Karşu yatan kara tağunı aşmağa gelmişem

Akındılı suyunu kiçmeğe gelmişem

Tar eteğüne gin koltuğuna sığınu gelmişem” (Ergin, 1989, s. 188).

diyerek zihninde mekânın ne kadar kapalı ve dar bir biçimde olduğunu kendi ağzıyla ifade eder.

‘Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi’nde yer alan Düzmürd Kalesi en önemli kapalı mekândır. Kazılık Koca Bey’in, Bayındır Han’dan akın dilemesiyle yola çıkılır ve uzun bir süre sonra Düzmürd Kalesi’ne ulaşır. “Kazılık Koca iş görmüş işe yarar adam idi. Yarar kocaların yanına cem’ eyledi, yadığı yarağ-y-ile yola girdi. Çok tağlar dere tepe kiçdi. Günlerde bir gün Düzmürd Kal’asına geldi. Kara Deñiz kenarında idi. Aña irüben kondılar.” (Ergin, 1989, s. 199). Düzmürd Kalesi, Oğuzların sınır bölgesinde yer alan, düşman eli olarak bilinen bir kaledir. Kale düşmanlarını dışarıda tutacak kadar güçlü ve elde edilmesi zor bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Düzmürd Kalesi, dar ve kapalı mekân olarak karşımıza çıkar. Dar-kapalı mekân olarak tasvir edilen bu kalede Kazılık Koca on altı yıl esir olarak yaşar. Nitekim Kazılık Koca Oğuz Beyleri ile akına çıktığı bu kalede Direk Tekfur ile karşılaşır ve ona yenilir. Bu yenilgi ona yurdundan ayrı on altı yıl esaret getirir. “Kazılık Koca kal’aya yetdüginleyn cenge başladı. Pes ol tekür kal’adan taşra çıkıdı, meydana girdi er diledi. Kazılık koca anı gördüğünleyn yil kibi yitdi, yilim kibi yapışdı. Kafirüñ eñsesine bir kılıç urdı, zerre kadar kesdüremedi. Nevbet kâfire degdi. Ol altmış batman gürz-ile Kazılık Kocaya depre tutup çaldı.” (Ergin, 1989, s. 200). Bedenen ve zihnen tutsak olan kişiler, bu kalede kendilerini sıkıştırılmış ve kuşatılmış

Algısı ve Kurgusu

hisseder. Kazılık Koca da bulunduğu mekânın sınırlayıcılığı ve kuşatıcılığı karşısında çaresiz bir şekilde kurtarılmayı bekler. Bu bekleyiş Kazılık Koca için, saldırının, savaşın ve kıyımın sessiz eşliğidir. Zorluk ve kaos içerisinde kendini gerçekleştirerek çıkan kahraman için bu mekân değiştirici ve dönüştürücü bir güce sahiptir.

'Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyesi'nde Uzun Pınar, "farkındalığın biraradalığını yaşatan simgesel bir mekândır" (Korkmaz, 2015c, s. 35). Yılda bir kez yaylaya çıkan Oğuzların gittikleri yerde olan Uzun Pınar, kapalı- dar mekân olarak karşımıza çıkar. Hikâyede "Uruz Pınar gözlemlenebilen dünya ile duyular-üstü dünyanın bir izdivaç merkezi gibidir, orada büyüü güzellikleriyle periler konaklamaktadır." (Korkmaz, 2015a, s. 55) Aruz Koca'nın çobanı, Konur Sarı Çoban, Pınar'ın içerisinde kanat kanada bağlamış uçan perileri görür. Bu perilerden birini yakalayıp cinsel ilişkiye girer. Mekânı kapalı-dar hale getiren bu durum ileride aşılması daha güç problemlerin başlangıç mekânı olur. Su, simgesel anlamda saflığı, temizliği ve hayat vericilik gibi birçok özellik taşır (Burckhard, 1997, s. 141). İnsanlar için büyük öneme sahip olan suyun Konur Sarı Çoban tarafından kirletilmesi, dünyanın kirletilmesidir. Peri Kızı'nın kirletilmesi, kutsal suların kirletilmesi anlamına gelir. Topraktan vücut bulan âdemoğlu ile sudan doğan Peri Kızı'nın usulsüz birlikteliği su ve toprağın bir araya gelmesine, suyun berraklık ve duruluktan çıkıp bulanık bir hal almasına sebep olur. Ana rahmini simgeleyen suyun Peri Kızı'nın doğurması ve çobanın sudan doğan bu kızı kirletmesi, Uzun Pınar'ı kapalı-dar mekâna dönüştürür. Kendini yıkma eğilimi olan insanın zapt bastırılmayan

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

arzuların esiri oluşu, huzur ve mutluluğun mekânı olan Uzun Pınar’ı kaos ve yıkımın mekânı haline getirir.

‘Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâye’de Salahana Kayası dar-kapalı, yutucu bir mekandır. Zira, tiranlaşan Tepegöz’ün yaşadığı mekan burasıdır. Basat’ın Tepegöz ile karşı karşıya geldiği ilk mekân burasıdır. Tepegöz’ü ilk öldürme girişiminde burada bulunur. “*Basatı önine katdı tutdı. Boğazdan salındurdı, yatağına getürdi, edüginüñ kunçına sokdı, aydur: Mere Kocalar ikindü vaktı munı mana çevüresiz, yiyem didi. Yine uyudu.*” (Ergin, 1989, s. 212). Tepegöz’ün eline geçen Basat için mekân Tepegöz’ün yaptıklarından dolayı acı, üzüntü ve ihanetin mekânıdır. Kendisini besleyen ve büyüten Oğuzlara verdiği acılar, insanların etlerini yiyerek beslenmesi mekânı, korkunun, tükenmişliğin ve kokuşmuşluğun mekânına çevirir. Kardeşi sayılan Basat’ı bile yemeyi düşünmesi, tiranlaşan Tepegöz’ün teptikçe büyüyen büyüdükçe doyumsuz bir kimliğe dönüşen yanını gösterir.

‘Begil oğlu Emren Hikâyesi’nde kapalı-dar mekânlar Begil’in ava çıktığı dağ, Begil’in otağı, Tokuz Tümen Gürcistan, Bayındır Han’ın evidir. Hikâyede Dokuz Tümen mekânı ruhsal olarak daraltan Oğuzların düşmanlarının yaşadığı bölge içerisinde olması ve sınır bölgesinde yer almasından dolayıdır. Gürcistan’dan haraç olarak gelen “at, kılıç ve çomak” simgesel anlamda savaşın ve kargaşanın temelini oluşturan malzemelerdir. Oğuzların bireyselleşmesi ve kendi iç dünyalarına yönelmelerini engelleyen bu mekânlar dar, yutucu ve karanlık mekânlara dönüşür. Kapalı-dar başka bir mekân ise Begil’in Oğuz Beyler ile ve daha sonra öfkesini dindirmek için ava çıktığı dağlardır.

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

“Kalkubanu yirüñden turı geldüñ

Yilisi kara kazılık atuñ butun bindüñ

Arkuru yatan ala tağlar etegine ava varduñ” (Ergin, 1989, s. 218).

“Oğul oğul ay oğul

Kalkubanu yirümden turı geldüm

Kara tağlar önine ava bindüm

Kara tonlu kâfirlere uğramadum” (Ergin, 1989, s. 219).

Manzum kısımlarda geçen dağlar için kullanılan “arkuru”, “ala” ve “kara” ifadeleri, mekânın kişilerin zihinlerindeki tasavvurunun dışavurumudur. Dağlar, Türk mitolojisinde yüceliği, sonsuzluğu ve Yaradılış Destanlarında Tanrı’nın inzivaya çekildiği (Altın Dağ) yeri simgeler. (Bayat, 2006, s. 47-48) *“Dede Korkut Hikâyeleri’nde gördüğümüz dağ kültü ile ilgili inançlar, Türk dünya görüşünün aynası gibidir. Türk Dünya görüşünde dağ ne Tanrıdır; ne de Tarısal. O ancak yeryüzünde Tanrı’nın bazı sıfatlarını sembolize eden, inancı tamamlayan Tanrı’nu tezahüründe rol oynayan; fakat asla tapılmayan bir varlık”* (Ergun, 2003, s. 88) olarak karşımıza çıkar. ‘Begil oğlu Emren Hikâyesi’nde dağlar; ala, kara, arkuru ve arku gibi ifadeler kullanılarak konumları ve durumları pekiştirilir. *“Ala çok renkliliği ve hâkimiyeti; akuru zıtlığı; kara da hem ürkütücülüğü ve büyüklüğü hem derinliği ve dipsizliği simgeler.”* (Öksüz, 2010, s. 78). Dağlara verilen sıfatlardan da anlaşılacağı üzere Begil’in Salur Kazan tarafından küçük düşürüldüğü ve

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

av esnasında yaralandığı mekânlar onu zamansız bir durumun eşğine sürükler. (Saydam, 2003, s. 57-59)

'Uşun Koca oğlu Segrek Hikâyesi'nde Kazan Han'ın divanı, Alınca Kalesi, Koru, meyhane, Segrek'in gelin odası, kapalı-dar mekânlar olarak karşımıza çıkar. Alınca Kalesi, Egrek'in yıllarca tutsak tutulduğu kaledir. *"Yigitleri kırdılar, Egregi tutdılar, Alınca Kal'asına zindana birkadılar."* (Ergin, 1989, s. 225). Egrek'in baş kesip kan dökmek için gittiği yolculuk esnasında geri dönerken yolu üzerinde olan bu kaleye uğrar ve yıllarca esir yaşayacağı bu kaleye kendi ayakları ile gider. Metnin başından beri yaptığı hataların ve sorumsuzluğunun bedeli olarak esir düşer. Zindan, insanların kapalı duvarlar arasında dış dünya ile iletişiminin kesildiği ve kendi içine yönelebileceği mekândır. Bu mekânda kendi ile baş başa kalan Egrek'i kuşatır adeta onun kendi benliğinin derinlerinde kaybolmasına neden olur.

'Salur Kazan'ın Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Hikâye' dar-kapalı mekân olan Tomanın Kalesi, Kazan'ın şahininin indiği yerdir. Nitekim Tomanın Kalesi'nin düşmanın tapınağı olması, dar-yutucu özelliği içinde barındırmasından kaynaklanır. İslâm dinine inan biri için başka farklı ibadet yerleri sıkışık, kuşatıcı ölü mekânlardır. Kazan'ın kale yakınında uykuya dalması bu baskıcı ve sıkıcı mekânın etkisinden de kaynaklanır. Uyku, Oğuz yiğitlerinin en zayıf noktalarıdır. *"Doğrusu enerji/güç daima eylemleriyle dünyada varlığını göstermek ister. Duymak eyleşmek, uyumak; depolanmayan bu enerjinin yok sayılması demektir. Nitekim bu tehlike, Oğuz'un varlığını sürekli tehdit etmekte, durduğu, eyleştiği, uyuduğu zaman düşmanların baskınına uğramaktadır."*

Algısı ve Kurgusu

(Korkmaz, 2015b, s. 26-27). Kazan'ın uyuduğunu duyan düşman baskına gelir ve Kazan'ı esir alarak kalede hapseder. Atlı-göçebe yaşamın gereği olan dinamizm/hareket durduğu zaman, eylemlerin sona varıp düşmana kayıtsız teslim olma durumu gösterir.

Diğer bir kapalı-dar mekân ise Kazan'ın esir alınıp gelinen Tomanın Kalesinde atıldığı kuyudur. Türk mitolojisinde kuyu kapalı, karanlık ve derinliği sembolize eder. Bilinçaltının “*bodrum katı*” (Stevens, 1999, s. 65) olarak nitelenen kuyu, bireyin derin ve karanlık yanıdır. Mahzen ve mezarı simgeleyen kuyu, insanın bilinçaltıdır. Nitekim “*Bilinçaltı, bir yaşamın yarısını oluşturan gizli bir betimlemeler alanıdır.*” (Jung, 1997, s.68). Kişi bu tür kapalı-dar mekânlarda hem sembolik hem fiziki olarak kuşatılmışlık içerisinde. Bilinçaltının mahzenine inen Kazan, burada kendisini tanır ve bilinç düzeyine ulaşmak için mücadele eder. Dışavurumları ancak rüya sayesinde gerçekleşir. “*Bilinçaltının simgesi*” (Campbell, 2000, s. 91) olan kuyu, kendini gerçekleştirecek kahramanların düştüğü en önemli erginlenme mekânıdır. Bu mekânda/kuyuda Kazan, bilinçaltının en ulaşılmaz karanlık bölgelerine yolculuk yapar. Tekfurun karısının Kazan'ı ziyareti aydınlığa çıkan ilk aşamadır. “*Kazan Big nedir haluñ, dirligüñ yir altında mı hoşdur yohsa yir yüzünde mi hoşdur, hem şimdi ne yirsin ne içersin ve neye binersin didi.*” (Ergin, 1989, s. 235). Yolculuk esnasında aşağı âlemle bağlantıya geçen Kazan için kuyu zor durumda kaldığı kapalı-dar bir mekândır. Kazan için erginleşmenin mekânı olan kuyu, kâfir elinden kurtulmak için ilk aşama/engelin dar mekânıdır. Yerin altından haber alabilen Kazan, masalımsı bir durumu gözler önüne serer. Kazan için

kuyu yanıltıcı ve geçici bir mekândır. Gerçek olana yolculuğun geçiş mekânıdır.

'İç Oğuz'un Dış Oğuz'a Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye' Aruz'un evi, Beyrek'in obası, Kazan'ın divanı kapalı-dar mekânlar olarak karşımıza çıkar. Kapalı mekânlar kişilerin kendi varlıklarını anlamlandırmalarına ve değişim geçirmelerine izin vermez. Nitekim Aruz'un evi bu mekânlardan biridir. Kazan'a asi olduğunu beylerine söylediği ve Beyrek'i öldürdüğü yer bu mekândır. Ölümün acı sesinin sindiği bu mekân olumsuzluk ve yitirilmişliklerin mekânı olarak karşımıza çıkar. Aruz'un Kazan'a düşman olduğunu belirttiği bu mekânda Dış Oğuz'un beyleri ile değişen toplumsal algılar görüşülür.

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde yutucu, kapalı-dar mekânlar, kahramanlar için bütün olumsuzlukların bir araya geldiği mekânlardır. Hikâyelerde karmaşa ve kaosun yaşandığı bu mekânlar, anlatı kişilerinin ontolojik olarak kendi benlik ve kimliklerini kuramadıkları dar, yutucu ve yıkıcı mekânlardır.

2.2. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Açık- Geniş-Besleyici Mekânlar

Anlatı kişilerinin "*dinginlik içinde düş kurma(sını)*" (Bachelard, 1996, s.34) sağlayan açık-geniş, besleyici mekânlar, dinamik oluş mekânlarıdır. Açık, besleyici mekânlar kahramanları değişip dönüştüğü ve kendilerini ruhsal olarak rahat hissettikleri mekânlardır. Bu mekânlarda insan, ontolojik olarak genişler, yayılır ve huzur bulur. İnsanı yaşatan, besleyen ve yaşattıkça onun düş kurmasına yardımcı olan açık-geniş mekânlar, bireyin özgürlük duygusunu kamçılayan mekânlardır. Bu

tür mekânlar, içtenlik mekânı olarak anlatı kişilerini “*içten dışı doğru*” (Korkmaz, 2007, s. 411) açan bir özellik gösterir. Mutluluk ve huzurun oturma yeri olan besleyici açık-geniş, besleyici mekânlar, biçimlendiğimiz ve kendimizi seçilmiş hissettiğim yerlerdir (Ateş, 2006, s. 100).

Anlatma esasına bağlı metinlerde kahramanların kendi ‘ben’lerini bulmaları ve kendilerini gerçekleştirmeleri için geniş-açık besleyici mekânlar gereklidir. İnsanın mekânla ontolojik anlamda olumlu ilişki kurduğu açık-geniş, besleyici mekânların insan ruhu üzerinde algısal anlamda çok farklı etkileri vardır. Anlatı kişileri, açık-geniş, besleyici mekânlarda kendi benlik ve ülkü değerleriyle bir bütünleşerek içtenlik değerlerin kurulmasını ve yaşamasını sağlar. Nitekim bu tür mekânlarda tüm “*varlıklar tek bir mekâna açılır, dünyadaki içtenlik mekânına.*” (Okuy, 2000, s. 83).

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde açık-geniş, besleyici mekânlar sınırlıdır. Bunun nedeni anlatı kişilerinin kendi varlıklarını içtenlik mekânına dönüştürmek için giriştikleri savaştır. Hikâyelerde yer alan anlatı kişilerinin kendi soylu içsel yolculukları tamamlamak için çıktıkları simgesel yolculuklar olayların geçtiği mekânlarda bir sınav ve engeller düzlemine dönüştürür.

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde; ‘Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nde Bayındır Han’ın otağı, ağ otağı, ‘Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Hikâye’de av merasimi ve törenlerin yapıldığı meydan, ‘Kam Pürenin oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi’nde Ala Dağ, Bayındır Han’ın otağı, Banu Çiçek’in obası besleyici geniş mekândır. ‘Kazan Oğlu

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâyesi'nde Kazan Bey'in obası ve Akça Kale Sürmeli, 'Duha Koca oğlu Deli Dumrul Hikâyesi'nde Deli Dumrul'un evi, 'Kanlı Koca oğlu Kan Turalı Hikâyesi'nde Selcen Hatun'un köşkü, Kan Turalı ile Selcen Hatun'un gelin odası ve Arku Bil ve Arku Su açık-geniş mekândır. 'Kazılık Koca oğlu Yigenek Hikâyesi'nde Bayındır Han'ın otağı, mescit, Kazılık Koca'nın evi, 'Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâye'de Saz ve Salahana Kayası, 'Begil oğlu Emren Hikâyesi'nde Berde ve Gence, 'Uşun Koca oğlu Segrek Hikâyesi'nde törenlerin yapıldığı 'dirnek' geniş mekândır. 'Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Hikâyesi'nde ise Kâfirin Ayasofyası ve 'İç Oğuz'un Dış Oğuz'a Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye' Beyrek'in odası ve Kazan'ın evi açık-geniş besleyici mekândır. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde alan açık-geniş besleyici mekânlar sınırlı olarak yer alsada hikâye kahramanlarının kendilerini gerçekleştirdikleri, ruhlarının huzur bulduğu içtenlik mekânlarıdır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin ilki olan 'Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde Bayındır Han'ın otağı ve ağ otağı açık-geniş besleyici mekândır. Anlatıcı, mekânı tasvir ederken Oğuzların yaşadığı, bölgeleri sınırsız olarak tasvir etmesi coğrafyanın enginliği hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar.

"Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden, turmuş-idi. Şâmi günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala sayvanını gök yüzüne aşanmış-idi. Biñ yirde ipek halıçası döşenmiş-idi." (Ergin, 1989, s. 77).

Otağ, Türklerin Orta Asya'da konar-göçer olarak yaşarken ağaçtan veya keçeden yaptıkları kırdaki evleridir. Hikâyede otağ, kutsallığın ve

Algısı ve Kurgusu

gücün ilk durağı ve merkezî simgesidir. Türk tarihinde, “*ülküsel bilincin evi*” (Lawrence, 2004, s. 35) olarak kullanılan ilk mekân otağdır. Otağ beyler için gücün ve kudretin simgesidir. “*Bu hiyerarşik ilişkide, en tepede Bayındır Han yer almaktadır. Diğer beyler, Bayındır Han'ın iktidarını kabul etmiştir. Bütün bu dikey yapılanmada, hikâyede geçen beylerin ve beylere bağlı halkların Bayındır Han'ın iktidarına/egemenliğine rıza gösterdiği anlaşılmaktadır.*” (Özarlan, 2012, s.103). Otağa sadece beyler çağırılır ve önemli kararlar burada alınır. Bayındır Han'ın otağını yeryüzüne diktirmesi, alaca gölgeliğini gökyüzüne yükseltmesi ve bin yerde ipek halı döşetmesi Oğuz hanlarının kudretini, gücünü ve sonsuzluğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Açık mekânlardan bir diğeri ise ‘ağ otağ’dır. Ağ otağı, geniş mekân kılan durum oğlu olan beylerin hürmet gördüğü “*bir oturma yerine*” (Bachelard, 1996, s. 28) dönüşmesidir. Çünkü Dirse Han'ın kara otağa oturtulması ile ikilem içerisinde kaldığı bu mekân, Bayındır Han'ın otağını derin bir kuyuya çevirir. Bu mekânda daralan Dirse Han buradan kaçarak eşinin yanına gelir. Dar-yutucu mekân olan kara otağa oturtulan Dirse Han, ak otağa oturabilmek için hatunu tarafından kendisine “*yirüñden örü turgıl, ala çadruñ yir yüzine dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzuñ Taş Oğuzuñ biglerin üstüñe yığnak itgil, aç görseñ toyurgıl, yalın-çak görseñtonatgil, borçluyı borçından kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kıımız sağdur*” (Ergin, 1989, s. 80) demesi ile daralan mekân geniş bir hal alır. Eşinin söylediklerini yerine getiren Dirse Han, Bayındır Han'ın yanında yer ve makam sahibi olur.

‘Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

‘Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Hikâye’de av merasimi ve törenlerin yapıldığı meydan geniş mekândır. Anlatıda ilk olarak okuyucuya tasvir edilen yer/mekân, Oğuz yurdunun genişliği, açıklığını gösterir.

“Bir gün Ulaş oğlu tülü kuşñ yavrısı, miskin umudu, Amıt suyunuñ aslanı, Karaçuğuñ kaplanı, Konuratuñ iyesi, Han Uruzuñ ağası, bayındır Hanuñ güyegüsü, Kalın Oğuzuñ devleti, kalmış yigit arhası Salur Kazan yirinden turmuş-idi. Toksan başlu ban ivlerin kara yirüñ üzerine dikdürmüş-idi. Toksan yirde ala kalı, ipek döşemiş-idi. Seksen yirde badyalar kurulmuş-idi. Altun ayak surâhiler düzilmiş-idi. Tokuz kara gözlü, hub yüzlü, saçı ardına örülü, göksi kızıl düğmelü, elleri bileginden kınalu, parmakları niğarlu, mahbub kâfir kızları kalın Oğuz biglerine sağrak sürüp, içerler-idi.” (Ergin, 1989, s. 95).

Salur Kazan’ın, Oğuz Beylerine verdiği ziyafet ve daha sonra bu ziyafetin heyecanı ile çıkılan av töreni, mekânın genişliğini kahramanların kimliklerine yansıtır. Yaşadığı toplum tarafından onanan Salur Kazan’ın tekrardan kendini kanıtlayabilmesi için bu mekânlardan geçerek beyliğini yinelemesi gerekir. Metnin başında ve sonunda yer alan bu açık mekânlar kahramanların kurtuluşa çıkan sınavlar yolunun basamaklarıdır. Salur Kazan, esir olan obasını kurtarmak için kâfirin yurduna gittiğinde daralan mekânını onun yardımına yetişen Oğuz Beyleri sayesinde algısal anlamda genişletir. *“Sayılmağ-ile Oğuz bigleri tükense olmaz, hep yitdiler. Aru sudan abdest aldılar, ağ alınların yire kodılar, iki rikât namaz kıldılar. Adı görklü Muhammede salâvat*

Algısı ve Kurgusu

getürdüler, bi-tekellüf kâfire at saldılar, kılıç çaldılar.” (Ergin, 1989, s. 114).

Oğuz beylerinin yardımı ile genişleyen mekân Oğuzun tam bilicisi Dede Korkut'un “Oğuzname” dizmesiyle kurucu bir mekâna dönüşür. Kahramanların gücünün Oğuz toplumu tarafından saygı gören Dede Korkut tarafından yinelenmesi, toplumun değerler ile bütünleşmesiyle gerçekleşir. Dede Korkut tarafından tekrardan onanan Salur Kazan obasının başına geçer ve kahraman beyleri, Karaçuk Çoban'ı yaptıklarından dolayı ödüllendirir.

‘Kam Pürenin oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi’nde de Bamsı Beyrek’e, Dede Korkut tarafından ad verildikten sonra Oğuz beyleri ile birlikte Ala Dağ’a ava çıkar. Bu bakımdan “*çocuk doğduğunda yalnızca fizikî bir varoluşa sahiptir, henüz ailesi tarafından tanınmamıştır ve cemaat tarafından da kabul edilmemiştir. Yeni doğana, tam anlamıyla “canlı” statüsünü, ancak doğumundan hemen sonra uydurulan ayinler sağlamaktadır; ancak bu ayinler sayesinde canlılar cemaatiyle bütünleşmektedir.*” (Eliade, 1991, s.161). Doğa karşısında yaşam savaşı veren göçebe Oğuzlarda kahramanların kendilerine olan güveni pekiştirmesinde kahramanlık ve hünelerlerini göstermede ava çıkma önemli bir törendir. Çünkü karamanların doğaya karşı verdikleri bu mücadele sonrasında yaşamlarını sürdür. Kahramanların aldıkları adlar da doğanın ve yaşam şartlarının onarla öngördüğü isimlerdir. Dede Korkut, kahramanlara isimlerini verirken genellikle doğada yaptıkları amansız mücadelelerden ya da savaştıkları hayvanlardan esinlenerek seçer. Örneğin Boğaç Han on beş yaşına geldiğinde Bayındır Han'ın boğası ile

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

savaşıp onu yenmiş ve Dede Korkut tarafından kendisine “Boğaç” adı verilir. Yine farklı bir hikâyede aslanlar tarafından büyütülen Aruz Koca'nın oğlu Basat'ın adını koyan Dede Korkut, kahramanın sazlıkta saklanarak atlara saldırması ve onları avlaması neticesinde kendisine bu adı vermeyi uygun bulur. Av töreni, yiğitlik yaşı gelmiş bir kişinin kahramanlığını Oğuz beylerinin önünde sergilemesi ve gücüne güç katması için tertiplenen bir törendir. *“Hiç şüphesiz av bir toplantı yeridir. Av, yiğidin rüştünü ispat etme yeridir. Av önemli kararların alındığı bir yerdir. Av, zor tabiat şartlarına alışma yeridir. Av dayanma, sabır, zorda kalınca direnebilmenin öğrenildiği bir yerdir.”* (Alptekin, 2011, s. 415). Kişinin topluma katılma serüveni doğumla başlar; ancak toplumdaki yerini yapılan törenlerden elde ettiği başarı ve statüyle kazanır.

Hikâyede Banu Çiçek'in obası Bamsı Beyrek için açık geniş bir mekândır. Kahramanın maceraya çağrılmasının ilk basamağı olan bu mekân önemli eşiklerden biridir. Ala Dağ'da geyikleri kovalarken Banu Çiçek'in otağını görüp otağın kime ait olduğunu öğrenir. Bu tür açık-geniş mekânlarda, kahramanlar etrafındaki varlıklarla olumlu bir ilişki kurar. Bu olumlu ilişki sayesinde kişi kendi dünyasını tanıyarak kurucu ve kuşatıcı bir mekâna yolculuğa çıkar.

'Dede Korkut Hikâyeleri' içerisinde yer alan on iki hikâyenin çoğunda hanlar hanı Bayındır Han'ın verdiği ziyafet ve otağının tasviri ile hikâye başlar. Bayındır Han, hikâyelerde dinlenen, emirleri yerine getirilen kişidir. Obasında verdiği ziyafet anlatılırken alaca gölgeğinin gökyüzüne yükselmesi, kara yerin üzerine ak otağını kondurması metinde

Algısı ve Kurgusu

adı geçen diğer beylerden onu daha üstün kılar ve yaşadığı mekânı ebedileştirir. “*Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden, turmuş-idi. Şâmi günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala sayvanını gök yüzine aşanmış-idi. Biñ yirde ipek halıçası döşenmiş-idi. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kere toy idüp Oguz biglerin konuklar-idi.*” (Ergin, 1989, s. 199).

Bayındır Han için kullanılan “Hanlar Hanı” ifadesi, onun Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi olduğunu metinler aracılığı ile kanıtlar. Gök-Tanrı özdeşliğinde Tanrının gökyüzündedir ve bütün mekânların da kendisidir. Dağ, ağaç, su gibi tabiat varlıkları Tanrılara ulaşmada Şamanlar tarafından kullanılan araçtır. Fakat Tanrı ötelede ulaşılamayan bir yerdedir. Bayındır Han’ın mekânı da duaların Tanrı’ya ulaşmasında bir köprü vazifesi görür. Açık-geniş, besleyici mekânlar, düşünsel anlamda kişilerin kendilerini dışa açtıkları yerlerdir.

‘Kazan Oğlu Uruz Bey’in Tutsak Olduğu Hikâye’de açık- geniş mekânlar Kazan Bey’in obası ve Akça Kale Sürmeli’dir. Kazan Bey’in obasında verdiği ziyafet anlatılırken kişilerin yaşantılarının mekân ile bütünleştiği görülür. Anlatı kişilerinin köklerine bağlılıklarını içinde barındırmalarından dolayı bu mekân huzurun mekânıdır. “*Bir gün Ulaş oğlu Kazan Big yirinden turmuş-idi. Kara yirüñ üzerine otahların tıkdürmüş-idi. Biñ yirde ipek halıçası döşenmiş-idi.*” (Ergin, 1989, s. 153-154).

Anlatıcının mekânı tasviri geçmişin köklerini şimdiki zamanda zihnimizde diri tutmamızı sağlar. Kazan Bey’in Oğuz Beylerine verdiği ziyafetin anlatıldığı oba açık-geniş mekândır. Burada alaca gölgeliğini yeryüzüne diktirmesi açık-geniş mekânın sonsuzlaşan yüzünü simgeler.

*'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

Akça Kale Sürmeli de geniş mekânlar içerisinde. Bu mekân coğrafi olarak yeri şöyledir. *"Diyarbakır'dan Dağistan'daki Demirkapı Dervendi'ne değin uzayan Anadolu, Gürcistan ve Azerbaycan bölgelerinin padişahı olan Efrasyab oğlu Avruz'un (Yazar Uruz adını böyle okuyor) burasını Sürmeli ile birlikte merkez edindiğini ve kalenin Kars ilinde olduğunu ekliyor."* (Gökyay, 2006, s. 772). Kazan Bey, düşmanın elinden oğlunu kurtardıktan sonra Akça Kale Sürmeli'ye kırk otağ diktirip şölen yapılır. Böylece tutsaklıktan kurtulan Uruz'un güven ve kendilik değerlerine dönmesi sağlanır.

'Kazılık Koca oğlu Yigenek Hikâyesi'nde açık-geniş mekânlar Bayındır Han'ın otağı, mescit ve Kazılık Koca'nın evidir. Kişilere huzur ve mutluluk veren bu mekânlar anlatıda kahramanların kendilerine dönmelerine zemin hazırladığı için açık-geniş mekânlar olarak adlandırılır. Bayındır Han'ın otağı, anlatıcı tarafından simgesel olarak Oğuz toplumunun dışa açılımını/yaşam biçimini tasvir eder. Bin yerde ipek halı döşenmesi, alaca gölgeliğini gökyüzüne yükseltmesi, mekânın algısal anlamda geniş olduğunu gösterir. Bayındır Han'ın otağında toplanan Oğuz Beylerine ziyafet vermesi kökleşen geleneklerin mekân aracılığı ile gelecek nesillere aktarılmasıdır. *"Türk gelenek ve göreneklerine göre konukseverlik, Ata'dan devir alınan bir değerdir."* (Özmen, 2014, s. 2). Bayındır Han'ın beylere verdiği ziyafette önemli kararlar alınır ve uygulanır. Kazılık Koca da akın yapmak istediğini bu ziyafet esnasında dile getirir. Sonuç olarak Oğuz Beyleri bu mekânda konukseverliği ve gelenekleri öğrenip gelecek nesillere aktararak kendi kültürel değerlerine sahip çıkar.

Algısı ve Kurgusu

Kazılık Koca'nın evi açık-geniş mekânlardan birdir. Bu mekân kahramanın kendini gerçekleştirdiğini kanıtlayarak döndüğü yedir. Bu mekân ona yeni hayatına başlaması için temiz bir sayfa açar. Kazılık Koca evinde kendi kökensel değerlerini bulur ve bu değerler simgesel anlamda onu kuşatır. On altı yıllık esaretten sonra oğlunu da yanına alarak geldiği bu mekân, mutluluğu ve huzuru simgeleyerek besleyici, açık-geniş bir hal alır. Kültürel bir bellek mekânı olan ev, yuva, sıcaklık, aile ve samimiyetin yaşandığı ortak bir varoluş mekânıdır.

Düzmürd Kalesinde yer alan kilisenin Oğuz Beyleri tarafından mescit haline getirilmesi İslamiyet'in mekânsal düzlemde yayılmasına olanak sağlar. *"Kal'anun kilisesin yıkup yirine mescid yaptılar. Aziz Tañrı adına hudbe okıtdılar."* (Ergin, 1989, s. 206). Hristiyanların baskıcı ve sınırlayıcı olan kiliselerini yıkıp yerine mescit yapmaları daralan bu mekân birleştirici bütünleyici bir mekâna dönüşür. Hikâyenin bu kısmında Oğuzların İslâm dinini kendi bilinçlerine kazıma çabaları ile karşılaşırız.

Saz (Aslan yatağı) açık-geniş mekân olarak karşımıza çıkar. Basat'ın bebeklik döneminde yaşam alanı olarak görülen bu mekân, Dede Korkut'un "sen insansın" sözü işitildikten sonra terk edilen mekândır. Basat'ın ruhunun derinliklerinde huzur ve mutluluk bulduğu bu mekân, onun insan-doğa ilişkisini en iyi şekilde özümlediğini kanıtlar. Ad almanın gereksinimi olan baş kesme, kan dökme, vahşi hayvanlarla mücadele ritüeli Basat'ın olağanüstü bir doğa-insan ilişkisi yaşamasından dolayı Basat için yok sayılır. Çünkü Basat, çekinilerek gidilen yere bütün çabalamalara rağmen *"ne-kadar getürdiler-ise turmadı, girü aslan*

yatağına varır." (Ergin, 1989, s. 207). Basat için büyüdüğü, kutsal saydığı bu açık-geniş mekân Oğuz'u yok olmaktan kurtaracak kahramanı büyütüştür.

Salahana Kayası, Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesinden sonra açık- geniş bir mekâna dönüşür. Kurtuluş ve yeniden dirilişin mekânı haline gelen Salahana Kayası'na Dede Korkut ve beyler gelip Basat'ı kimliksel olarak onar. Bu olaydan sonra Salahana Kayası, dinginliğin mekânı olur.

'Begil oğlu Emren Hikâyesi'nde geniş mekânlar, Emren'in düşmanla savaştığı Berde ve Gence'dir. Bu mekânlar Begil oğlu Emren'in Bayındır Han tarafından gönderildiği sınır bölgesinde yer alan yerlerdir. Açık mekânlarda kahramanlar kendilerini rahat ve huzurlu hissederler. Bu mekânlarda kişiler kendilerini değiştirip dönüştürürler.

Begil, Berde ve Gence'de yıllarca sınırı korumakla görevlidir. Berde ve Gence kahramanın yiğitliğini ve alplığını gösterdiği mekânlardır. Kahramanların kendilerini gösterebildikleri bu içtenlik mekânları hikâyede geniş mekânlar olarak yer alır. Emren'in savaştığı meydan ilk etapta dar-kapalı bir meydandır. Kahramanın ben olma yolundaki mücadelesi bu meydanda Tanrı'nın gönderdiği kırk yiğit kuvveti ile açık geniş mekâna dönüşür.

SONUÇ

Dede Korkut'un coğrafyası olarak adlandırabileceğimiz yerler hikâyelerde olayların geçtiği, kişilerin içerisinde bulunduğu yerler savaşların ya da avların yapıldığı mekânlardır. Hikâyelerinde çevresel mekân açısından geniş bir coğrafyayı kapsar. 'Dede Korkut

*'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

Hikâyeleri'nde çevresel mekânlar, hikâyede adı geçen ve dramatik aksiyonun gerçekçi bir yapıya dönüşmesini sağlayan dekor mekânlardır. İsim olarak anılan ancak ontolojik anlamda anlatı kişileri ile bağ kuramayan bu mekânlar daha çok içindeki öznel yerlerin kurulması ve anlaşılmasını sağlar.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde çevresel mekânlar; Oğuz Yurdu, Gürcistan ağzı, Ala Dağ çevresi Kapulu Dervendi çevresi, İstanbul, Rum, Şam, Mekke, Medine, Gürcistan, Türkistan, Trabzon, Umman Denizi, Sancıda gibi mekânlardır. Anlatı kişilerinin üzerinden duraksamadan geçtiği ve onların anılarında fazla bir yer işgal etmeyen çevresel mekânlar, sadece fiziki olarak anımsanır.

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde mekân algısı kahramanlarına mekâna yükledikleri yeni anlamlar eşliğinde gelişir. Hikâyelerdeki anlatı kişilerinin psikolojik durumuna göre anlam kazanan algısal mekânlar, anlatı kişilerin ontolojik olarak mekânla ilişki içinde olduğu yerlerdir. 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlam üreten mekânlar bazı hikâyelerde ortak iken bazı hikâyelerde farklılık gösterir. Bu bakımdan on iki hikâyede anlam olumlu ve olumsuz bir anlam üreten mekânlar; '*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde*, Ala Dağ, Kazılık Dağı, Bayındır Han'ın otağı ak otağı ve kara otağıdır. '*Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâye*'de algısal mekânlar, Salur Kazan'ın Obası, Kapulu Dervendi, Şöki Melih'in yurdu ve kâfir diyarıdır. '*Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde*; Ala Dağ, Kara Dervend, Parasarın Bayburd Hisarı, Bayındır Han'ın otağı, Pay Püre Bey'in obası, Banu Çiçek'in kırmızı obası, Bamsı Beyrek'in alaca gölgesi, Deli Karçar'ın obası

*'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

algısal mekânlardır. *'Kazan Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye'*de, Kazan Bey'in obası, Cıgızlar, Ağlağan, Gökçe Dağ, Kanlı Kar Derbent ve Akça Kale Sürmeli algısal mekânlar olarak yer alır. *'Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi'*nde ise algısal mekânlar, kuru çay üzerindeki köprü, çayın yanındaki oba, Deli Dumrul'un kırk yiğit ile yiyip içtiği mekân, babasının obası, Deli Dumrul'un karısı ve çocuklarının yaşadığı obadır. *'Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi'*nde Kan Turalı'nın Selcen Hatun'u almak için boğa, aslan ve deve ile karşılaştığı meydan, Selcen Hatun'un köşkü, Kan Turalı'nın dinlenmek için uykuya daldığı mekân, kâfirler ile savaştığı yerler algısal mekândır. *'Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi'*nde Düzmürd Kalesi, Bayındır Han'ın otağı, Yigenek'in beyler ile sohbet ettikleri yer algısal mekândır. *'Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâye'*de mağara, Salahana Kayası, Uzun Pınar, saz, Tepegöz'ün kaldığı yüce dağ kahramanların mekânla ontolojik bağ kurdukları yerdir. *'Begil Oğlu Emren Hikâyesi'*nde Bayındır Han'ın ivi/evi, Begil'in otağı, Emren'in kâfir ile savaştığı meydan, Begil'in ava çıktığı Arku Bili Ala Tağ ve görkmlü su algısal mekândır. *'Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi'*nde ise algısal mekânlar, Bayındır Han'ın divanı, Bayındır Han'ın divanı, Alınca Kalesi, Kuru, meyhane, Segrek'in gelin odası, Uşun Koca'nın evidir. Kişilerin psikolojik durumlarına göre şekillenen bu mekânlar, kişilerin psikolojik durumlarına göre yeniden anlam kazanır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin on birincisi olan *'Salur Kazan'ı 'Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı Hikâye'* Tomanın Kalesi, Kilise ve kuyu, algısal mekândır. *'Dede Korkut Hikâyeleri'*nin sonuncusu olan *'İç Oğuz'*un Dış Oğuz'a Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye'de mekânlar sınırlılığı ile dikkati çeker. Çevresel mekânların az, algısal mekânların fazla olduğu

bu hikâyede av, akın, yolculuğa çıkma, dışarıdan kız alma gibi hususlara çok yer verilmediği için mekân konusunda sınırlı kalınır.

SUMMARY

The place is the most important building element that ensures that a text is closest to the truth. People have to be attached to the space so they can promise themselves. Hence space has a plane of material and spiritual values in general and broad sense. The venue, which is the stage of events, is where people establish their own identities. From this point of view, space is the scene of events that are most simple in life. In the works related to the narration, the identity expansions and self values of the individual are transferred to the reader in the space representation.

Ontological origins of relations between space and man are valued according to plane, physical phenomenon, perception and form of meaning. Space perception and editing in literary genres that depend on the narrative principle gain depth in environmental and perceptual sense. In particular, the place re-identifies and produces meaning according to human consciousness and experience, transforming the space into a narrow-absorbing and broad-nurturing structure. Environmental spaces that literary people pass through without hesitation in literary texts and which do not occupy much of their memory are just names or physical remembrances. Perceptual spaces have a narrow-swallowing and broad-nurturing structure, in which the person communicates with the ontological sense of space. The places we call geography of Dede Korkut are the places where the events happen, the places where the people are, the places where wars or prey are made. In the 'Dede Korkut Stories', the nomadic lifestyle of the Oguzs prevents it from being constructed in a certain place. The stories cover a wide geographical area in terms of environmental space. In 'Dede Korkut Stories', environmental spaces are the decor spaces that are mentioned in the story and enable the dramatic action to turn into a realistic structure. These places, which are known as names but can not connect with narrative figures in ontological sense, provide for the establishment and comprehension of more subjective places within. In Dede Korkut's Stories, perceptual spaces evolve to heroes in the context of new meanings they have installed in the space. The perceptual

*'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

spaces that gain meaning according to the psychological state of the narrators in the stories are those where the narrators are ontologically related to the space. While 'Dede Korkut's Stories' are common in some stories, meaning spaces are different in some stories.

'Environmental spaces in Dede Korkut's Stories The world that man is sent to realize himself is the place in the spatial plane of all beings. In literary works, the environmental spaces where the narrators pass without hesitation and do not occupy much space in their memories are only memorized in name and physical. In this respect, environmental spaces, such spaces that undertake a coat-hanging function hanging over the event mesh, can not go beyond being a geographical route. Oghuz's nomadic lifestyles do not connect them to a specific space in an environmental sense.

In 'Dede Korkut's Stories' perceptual spaces are the meaning of space according to the moods of the heroes. In such spaces, people reinterpret events that occur in their own world by integrating them with space. It is the efforts of the individuals who give meaning to the space that enables them to produce meaning and value in the environment. The physical size or the smallness of the perceptual space is not important to the size of the space. The perceptual spaces that give identity in terms of determining a person as a person are in a constant change and transformation and make existant person to be part of a cultural and social whole. In such places people are in constant contact with the object beings and form permanent images. In the 'Dede Korkut Stories', the sense of space evolves in the context of the new meanings they place on the heroes. The perceptual spaces that gain meaning according to the psychological state of the narrators in the stories are those where the narrators are ontologically related to the space. While 'Dede Korkut's Stories' are common in some stories, meaning spaces are different in some stories.

In the 'Dede Korkut Stories', closed and swallowing places are spaces where people do not feel ontologically peaceful. These places, where narrative people feel themselves surrounded and trapped, flow in like an hourglass. In these spaces, people constantly make efforts to get rid of the space they are in. In Dede Korkut's Stories, open-wide, nourishing spaces are limited. The reason is that the narrative is a battle for those who are trying to turn their assets into sincere spaces. The symbolic journeys that the

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

narrators in the stories take to complete their noble inner journeys transform into a test and obstacle plane in the places where events take place. 'Dede Korkut Stories' evolves to the heroes of space perception in the context of new meanings they have installed in the space. The perceptual spaces that gain meaning according to the psychological state of the narrators in the stories are those where the narrators are ontologically related to the space. While 'Dede Korkut's Stories' are common in some stories, meaning spaces are different in some stories.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2011). “Doğu Anadolu Bölgesinde Anlatılan Halk Hikâyelerinde Dede Korkut Hikâyelerinin Etkileri”. *Türk Dili*. 413-422.
- ATEŞ, Ayvaz Sezer (2006). “Öykünün Mekânları”. *Hece Öykü*. Türk Öykücülüğünde Mekân-1. S.17. s. 101. Ekim-Kasım.
- AYDINLI, Semra (2008). “Mekân'dan Mekânsala: Mekânın Zamansallığı/Zamanın Mekânsallığı”. *Zaman-Mekân*. der. A. Şentürer. Ş. Ural. Ö. Berber. F. Uz Sönmez. İstanbul: Yem Yay.
- BACHELARD, Gaston (1996). *Mekânın Poetikası*. çev. Aykut Derman. İstanbul: Kesit Yay.
- BAKIR ŞENGÜL, Mehmet (2010). “Romanda Mekân Kavramı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Volume 3 / 11. S. 528-538
- BARS, Mehmet Emin (2010). “Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da Salur Kazan ve Çoban”. *Jass (The Journal of Academic Social Science Studies)*. Volume 3. Issue 2,p. 55-63,
- BAYAT, Fuzuli (2006). Türk Mitolojisinde Dağ Kültü. *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 12, Sayı: 46, 47-60.
- BURCKHARDT, Titus (1997). *Akılın Aynası*. çev. Volkan Ersoy. İstanbul: İnsan Yay.

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

- CAMPBELL, Joseph (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. çev. Sabri Gürses. İstanbul: Kabalcı Yay.
- ÇETİŞLİ, İsmail (2004). *Metin Tahlillerine Giriş 2*. Ankara: Akçağ Yay.
- ÇORUHLU, Yaşar (2000). *Türk Mitolojisinin Anahtarları*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- DEMİR, Ayşe (2011). *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*. İstanbul: Kesit Yay.
- DENER, Aytanga (1995). “Yazında Mekân”. *Kuram 7*. İstanbul Ocak. s. 73-79.
- ELİADE, Mircea (1991). *Kutsal ve Din Dışı*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yay.
- ERGİN, Muharrem (1989). *Dede Korkut Kitabı I. Giriş-Metin-Faksimile*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Ankara: TDK Yay.
- ERGUN, Pervin (2003). “Dede Korkut Hikâyeleri’nde Dağ Kültü. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. s.75-88
- FREUD, Sigmund (2003). *Sevgi ve Cinsellik Üzerine*. çev. Akın Kanat. İzmir: İlya Yay.
- GASSET, Jose Ortegay (1995). *İnsan ve Herkes*. çev. Neyire Gül Işık. İstanbul: Metis Yay.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2006). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- JUNG, Carl Gustav (1997). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*. çev. Engin Büyükkunal. İstanbul: Say Yay.
- KALAFAT, Yaşar (1996) “Türk Halk İnançlarında Kara”. *Uluslararası 4. Türk Kültür Kongresi Bildirileri*. Ankara. s. 274-284.
- KANAT, Akın (2001). *Renk ve Duyu Psikolojisi*. İstanbul: İlya Yay.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (2000). *Dede Korkut Oğuznameleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- KORKMAZ, Ramazan (2007). “Romanda Mekânın Poetiği”, *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*, Ankara. s.399-415.

*'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân**Algısı ve Kurgusu*

- KORKMAZ, Ramazan (2015a). "Dede Korkut Hikâyelerindeki Su Kültünün Mitik Yorumu". *Yazınsal Okumalar*. İstanbul: Kesit Yay.
- KORKMAZ, Ramazan (2015b). "Arketipsel Sembolizm Açısından Dede Korkut Anlatılarındaki Yüce Birey ve Alp-Bilge Tipi". *Yazınsal Okumalar*. İstanbul: Kesit Yay.
- KORKMAZ, Ramazan (2015c). "Fenomenolojik Açından Tepegöz Yorumu". *Yazınsal Okumalar*. İstanbul: Kesit Yay.
- LAWRENCE, David Herbet (2004). *Ruhsal Çözümleme ve Bilinçdışının Doğaçlaması*. çev. Erol Esençay. İzmir: İlya Yay.
- OKYAY, Leyla Ruhan (2000). "Öyküde Mekân". *Adam Öykü*. S.28, Mayıs- Haziran. s.83-89
- ÖKSÜZ, Elif (2010). "Dede Korkut Destanlarından Begil Oğlu Emren Destanı Üzerine Simgesel Bir Yorum Denemesi". *Karadeniz-Black Sea Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 5. s.74-86.
- ÖZARSLAN, Bahadır Bumin (2012). "Dede Korkut Hikâyelerinde Egemenlik Kavramına Ait Unsurlar". *Karadeniz-Black Sea Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 35. s. 101-109. Güz/2012.
- ÖZKAN ÖZBEK, Müge (2007). "Fizik Mekân Kurgularının Sosyal İlişkiler Üzerinden Arnavutköy Yerleşimi Bütününde Mekân Dizimi (Space Syntax) Yöntemi İle İncelenmesi". Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul.
- ÖZMEN, Ferhat (2014). *Dede Korkut Hikâyelerinde Konukseverlik*. Elazığ,
- SAYDAM, M. Bilgin (1997). *Deli Dumrul Bilinci*. İstanbul: Metis Yay.
- SAYDAM, M. Bilgin (2003). "Dede Korkut'ta Dağ". *Kitaplık*. C.10. s.56-61
- STEVENS, Anthony (1999). *Jung*. çev. Ayda Çayır. İstanbul: Kaknüs Yay.
- ŞAHİN, Veysel (2014). *Bilge Kadının Aynadaki Yüzü (Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Yapı ve İzlek)*. Ankara: Akçağ Yay.

'Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mekân

Algısı ve Kurgusu

TEKİN, Mehmet (2002). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TOKSOY, Ahmet (2008). "Dede Korkut Destanlarında Tav-Eli ve Çevresi". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 3/1. Winter. S. 121-128

VAN KÜRESİN AĞZI'NDA ATASÖZLERİ

Şahap BULAK*

Özet

Ağız çalışmalarında genellikle sözlük ve dizinler hazırlanır. Ancak bu sözlük ve dizinlerde deyim ve özellikle atasözlerine pek yer verilmez. Bir dilin ifade gücü, işlenmişlik düzeyi ve söz varlığının zenginliğini gösteren deyim ve atasözlerinin ağız çalışmalarında göz ardı edilmesi, bu araştırmalarının önemli bir eksikliğidir. Bu eksiklik, ağız çalışmalarında elde edilen verilerin yeterince değerlendirilmediğini gösterir. Yapılan ağız çalışmalarında deyim ve atasözleri tespit edilerek bunların nerede, ne için ve ne anlamda kullanıldıkları kayıt altına alınmalıdır. Böylece bir yandan pratik zekâ ürünü olan konuşma dilinin kayıt altına alınmasına önemli katkılar sağlanırken bir yandan da kültür mirası kayıt altına alınmış olur.

Mülakat, gözlem ve sınıflandırma metotları kullanılarak sondajlama usulüyle yapılan bu çalışmada Van il merkezi ve merkeze bağlı köyler ile Özalp, Saray, Edremit ilçe merkezleri ve bu ilçelere bağlı köylerde konuşulan Van Küresin Ağzı'nda kullanılan atasözlerinden oluşan söz varlığı derlemeleri yapılmıştır. Daha sonra bu ağızda kullanılan sesler tespit edilerek bir alfabe oluşturulmuş, yapılan derlemeler bu alfabaya göre belirlenen transkripsiyon işaretleriyle deşifre edilmiştir. Böylece yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Van Küresin Ağzı'nın ifade gücü, işlenmişlik düzeyi ve söz varlığı zenginliğini gösteren atasözlerinin dokümantasyonu çıkarılmıştır. Bu atasözlerinin kaynak kişileri özellikleriyle beraber verilmiş ve derlenen atasözlerinin ne durumda, niçin ve ne anlamda kullanıldıkları tespit edilerek kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Ağızlar, Van Küresin Ağzı, Atasözleri.

PROVERBS IN VAN KÜRESİN DIALECT

* Yard. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sahapbulak@siirt.edu.tr

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Abstract

In general, leḫicons and indeḫes are prepared in studies of dialect. However, there is not much allowed for idioms and notably proverbs in such leḫicons and indeḫes. It is a shortcoming for such studies to ignore idioms and proverbs which reveal articulation of a language, level of functionality and richness of vocabulary in studies of dialect. This shortcoming points to a failure of sufficient assessment data obtained in studies of dialect. In studies of dialect, idioms and proverbs should be determined and where, for what and in what sense these are used should be recorded. In this way, while in one hand important contributions will be made to articulation and level of functionality of the spoken language as a product of practical intelligence; cultural heritage will be recorded on the other.

This study, made by drill method using interviews, observations and classification methods, contains collations of vocabulary composed of proverbs from Van Küresin Dialect spoken in center of Van city and its villages as well as in county towns Özalp, Saray and Edremit as well as districts of these towns. After an alphabet has been formed following a determination of phones used in this dialect, collations made have been decoded through transcription signs. As a result; proverbs have been documented, showing articulation, level of functionality and richness of vocabulary of Van Kuresin Dialect which is on the verge of ehtinction. References of these proverbs have been given together with their features and compiled proverbs have been recorded following a determination of in what situation, why and in what sense they have been used.

Keywords: Turkey Turkish, Dialects, Van Kuresin Dialect, Idioms.

GİRİŞ

İnsan ihtiyaçlarının doğal gelişimine uygun olarak oluşan ağızlar, yapay yollarla işlenen yazı dillerinden daha zengin, saf, canlı ve doğaldır. Bir dilin gelişim ve değişim sürecini tam olarak yansıttığından ağızlardan derlenip kayıt altına alınan dil malzemesi çok değerlidir. Günümüzde köyden kente göç, okuma yazma oranının hızla artması, ulaşımın

gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi sebepler halkın kendine has doğal konuşma biçimi olan ağızları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Büyük bir hızla gelişen ve değişen dünyada ağızlar yavaş yavaş yerlerini kültür diline bıraktığından yapılan ağız araştırmalarının önemi daha da artmaktadır. Bir dilin veya lehçenin yazı diline oranla ve çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri olan ağızlar, aynı zamanda bir yazı dilinin öz kaynaklarıdır (Korkmaz 2007: 12). Ağız çalışmalarında elde edilen dil malzemesi aynı zamanda dilin gelişim ve değişim seyrinin gözlemlenmesine yarayan tespitler yapabilme olanağı da sağladığından her ağız çalışması, dilin bilinmeyen bir yönünü ortaya çıkarıp sorunlarına çözüm getirebilir. Her yazı dili gibi Türkiye Türkçesi yazı dilinin de kaynağı ağızlardır. Çözülmesi gereken birçok sorunu bulunan Türkiye Türkçesi yazı dilinin birçok sırrını saklayan ağızlar bilimsel metotlarla incelendiğinde, bu sorunların çözümü kolaylaşacak hatta bazıları kendiliğinden çözüme kavuşacaktır.

Dil; ses bilgisi, şekil bilgisi, kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ile söz varlığından oluşan bir bütündür. Ağız araştırmaları, ağırlıklı olarak ses ve şekil bilgisi araştırmaları olarak görüldüğünden derlenen metinler üzerinde çoğu zaman sadece ses ve şekil bilgisi incelemesi yapılmakta, bu alanların dışındaki kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ve söz varlığı çalışmaları göz ardı edilmektedir. Hâlbuki ağız çalışmalarının yazı diline sadece ses ve şekil bilgisi bakımından değil, dilin diğer alanlarına da katkıları vardır. Bu çalışmaların dilin bütün alanlarını kapsamaması nedeniyle faydaları sınırlı kalmaktadır. Ağız çalışmalarında üzerinde pek durulmayan kelime, cümle ve anlam bilgisi

ile söz varlığı alanlarına da yeterince ağırlık verilerek bu çalışmalar, daha verimli ve faydalı hale getirilebilir.

Ağız çalışmaları kapsamında hazırlanan sözlüklerde deyimlere zaman zaman yer verilse de atasözlerine pek yer verilmez. Bir dilin söz varlığının zenginliğini gösteren deyim ve atasözlerinin ağız çalışmalarında göz ardı edilmesi, ağız araştırmalarının önemli bir eksikliğidir. Bu araştırmalarda elde edilen verilerin yeterince değerlendirilmediğini gösteren bu eksiklik, ağız çalışmalarındaki sözlüklerde atasözlerine yer verilerek veya hususi atasözleri derlemeleri yapılarak giderilebilir. Bu gerçekleştiği takdirde bir yandan pratik zekâ ürünü olan konuşma dilinin ifade gücü ve işlenmişlik düzeyine önemli katkılar sağlanırken bir yandan da kültür mirası kayıt altına alınmış olur (Bulak 2016:839). Ayrıca ağız çalışmalarında dil malzemesi kayıt altına alınırken söz varlığı olarak kelime, kelime grupları, deyimlerin kayıt altına alınması da sağlanır. Söz varlığının bu öğeleri, anlatımın ana vasıtaları olduğundan bir ağız çalışmasıyla tespit edilerek kayıt altına alındıktan sonra incelenebilir. Ancak kullanımları özel bir bağlam gerektiren atasözleri anlatımın ana vasıtalarından olmasına rağmen günlük konuşmada sıklıkla kullanılan unsurlardan değildir. Bu sebeple ağız çalışmalarındaki derlemelerden faydalanarak o ağızda kullanılan atasözlerini tespit etmek zor olduğundan atasözü derlemeleri özel bir dikkat ve ayrı çaba gerektirir.

Atasözleri, halkın yüzyıllardır edindiği deneyimlere dayanarak bir olay ya da durum hakkında varılan öğüt niteliğindeki genel kanı ve bilgece düşüncüyü özlü bir şekilde ifade eden kalıplaşmış yargılardan

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

oluşan ve söyleyeni belli olmayan sözlerdir. Genellikle kesin hüküm bildiren bir veya birkaç cümleden oluşan atasözleri, gerçek anlamda kullanılabilirdikleri gibi mecaz anlamda da kullanılabilirler. Bu sebeple atasözlerinin bir kısmı, gerçek anlamının dışında mecaz bir anlam ifade ederler. İster gerçek anlam isterse mecaz anlam ifade etsin kaynağını halk dilinden alan atasözleri her zaman yalın, açık ve duru bir anlatıma sahiptir. Kalıplaşmış cümlelerden oluştukları için bir atasözünü oluşturan kelimeler veya bu kelimelerin oluşturduğu sözdizimi değiştirilemez. Bu sebeple bu çalışmada tespit edilen atasözlerinin kelimeleri ve sözdizimlerine dokunulmamış, bunlar Van Küresin ağzının doğal konuşma akışı içindeki şekilleriyle verilmiştir.

Her dil, lehçe, şive ve ağız gibi Oğuz Türkçesinin çağdaş kollarını oluşturan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi'nin sınırları, siyasi sınırlara değil, araştırmalar sonucu elde edilen dil verilerinin doğal sınırlarına dayanır. Oğuz Türkçesinin çağdaş lehçelerinden biri olan Azerbaycan Türkçesi, sadece Azerbaycan ve İran'da değil, başta Anadolu olmak üzere Orta Asya ve Ortadoğu'nun değişik yerlerindeki birtakım topluluklarca konuşulmaktadır. Başta Iğdır, Ardahan, Kars ve Van Gölü havzası olmak üzere Doğu Anadolu'daki bazı yörelerin dilleri üzerine yapılan çalışmalar, bu bölge ağızlarının fonetik, morfolojik ve söz varlığı olarak Azerbaycan Türkçesi'nin etki alanı içinde olduğunu göstermektedir. Bu ağızlardan biri de 1900'lü yılların başında Güney Azerbaycan'dan göç ederek Van il merkezi ve merkeze bağlı bazı köyler ile Özalp, Saray, Edremit ilçe merkezleri ve bu ilçelere bağlı bazı köylerde iskân ettirilen Azerîlerin konuştuğu Van Küresin Ağzı'dır (Bulak 2016:839).

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Mülakat, gözlem ve sınıflandırma yöntemleri kullanılarak sondajlama usulüyle¹ yapılan bu çalışmada Van il merkezi ve merkeze bağlı köyler ile Saray, Edremit ilçe merkezleri ve bu ilçelere bağlı bazı köylerde konuşulan Van Küresin Ağzı'ndan derlemeler yapılmıştır. Daha sonra bu ağızda kullanılan sesler tespit edilerek bir alfabe oluşturulmuş, yapılan derlemeler bu alfabaya göre belirlenen transkripsiyon işaretleriyle deşifre edilmiştir. Deşifreler metin haline getirilerek bu metinlerde geçen atasözlerinden Van Küresin Ağzı'nın ifade gücü ve söz varlığı zenginliğini gösteren atasözlerinin dokümantasyonu çıkarılmıştır. Bilimsel yöntemlerle dil malzemesi toplama, kayıt altına alma ve bilimin hizmetine sunma amacıyla yapılan bu derleme çalışmasında atasözleri kaynak kişilerle beraber verilmiş; derlenen atasözlerinin ne durumda, niçin ve ne anlamda kullanıldıkları tespit edilerek kayıt altına alınmış ve söz konusu atasözleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Van Küresin Ağzı'nda Kullanılan Atasözleri

"öle bir gün ki adam adami yér"

(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)

Kıtlık ve kargaşa ortamlarını ifade etmek için kullanılır.

"allah ademi hiş oğıl umudıne kıomasın"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- iskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

¹ Belli nitelikte hedef görüşmeci kitlesi olan ve bu kitleden herhangi birileriyle yapılabilen genel planlı görüşme biçimi, niteliksel görüşme.

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Allah yaşlı insanı çocuklara muhtaç etmesin. Yaşlanınca elden ayaktan düşmeden ölme isteğini ifade eder. Çocukların bakımına muhtaç olamamak için söylenir.

"allah bızı musılman doğrı diye yaratmış ters konuşsañ demehki musılmannıhta hekkımız yohtır"

(Kaynak Kişi: İdris Erel, Van-Merkez- Yumrutepe Köyü, 100 yaşında, okuryazar değil)

Müslüman'a yalan yanlış konuşmanın yakışmadığını belirtir. Doğru konuşmanın Müslümanlığını sorgulaması gerektiğini vurgular.

"allah meni bi tene yazdı"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Bir insandan tek kişilik çaba beklenmesi gerektiğini belirten bir sözdür.

"allah var başımda iyılığı de var kötülüğü de"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Bir insanın tek yönlü değerlendirilmemesi gerektiğini ifade eder. İyiliği vurgulanırken kötülüğü, kötülüğü vurgulanırken iyiliği utulmamalı.

"ana bilér ana ne çekér"

(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Annelerin evlat için katlandığı zorlukları ifade etmek için kullanılır. Evlat büyütürken çekilen sıkıntıyı yalnız anaların anladığı vurgulanır. “Damdan düşenin halinden damdan düşen anlar” sözünün anlamını taşır.

"atlar oynar döker nali"

(Kaynak Kişi: Mehmet Haşim Bayram, Van-Saray-Merkez, 67 yaşında, ilkokul mezunu)

Aşırı eğlencenin insana zarar verebileceğini dile getirmek için kullanılır.

"baba da emehtar ehmehtar veren qarın doyıran dağdan daştan getiren ama evdeki de babadan çoğ yorılér"

(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)

Her ne kadar babaların aile için daha fazla emek sarf ettiği söylene de annelerin onlardan daha fazla emek sarf ettiğini ifade eder.

"babamıznan olmiş anamızdan olmayah"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

İnsan kendisini hayata bağlayan şeylerden birini kaybedince diğerine daha sıkı sarılmalı.

"bacının üzi qaradaşadı qaradaşın üzi dağadı"

(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Kız kardeşler her zaman erkek kardeşlerini kollayıp korurken onların erkek kardeşlerin umurunda olmadığını ifade etmek için kullanılır.

"bi kuşın de sende hekkı var kurdın de sende hekkı var"

(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)

Hayvan sevgisine ve hayvanları korumaya dikkat çekmek için söylenir.

"bi yol memi bêle aparmadı"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Bir defa bile olsa kimseden ilgi görmediğini ifade etmek için kullanılır.

"boğım boğım kemihlerım torpağ olar gider bir gün"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Dünyanın faniliğini ve ölümün kaçınılmaz son olduğunu kabul etmeyi ifade eder.

"boş bi dünyadı ışığ bi dünyadır dönériğ diyériğ bu dünya kimseye kalmır"

(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)

Fani dünyanın kimseye yâr olmamasını ifade eden bir sözdür.

"böyigin hürmeti küçiyindi"

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)

Büyüğe gösterilen saygının kaynağının küçüğe gösterilen sevgi olduğunu ifade eder.

"bu arzihali ataş almış"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Dileklerinin hiçbir şekilde karşılık bulmadığını ifade eder

"cenabı allah doğrıynandır"

(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)

Allah doğrunun yardımcısıdır.

"can diyéler can işinde"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

İnsanın anne, baba ve evlat gibi birinci derece yakınlarını kendinden ayrı düşünemeyeceğini ifade eder.

" 'ereb at meydanda yéle nisbettı"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Yeteneklerin tam olarak uygun ortamlarda ortaya konabileceğini ifade eder.

"çarık altında tayın yoğ"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Çalışılmasına rağmen kazanç elde edilmediğini ifade etmek için kullanılır.

"kervan yorıldııça yük ağırlaşır"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

İnsan yaşadıkça sıkıntılarını çoğalır.

"doğrı mevlâsını bular eyri belâsını bular"

(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)

Dürüst insanların amacına her zaman ulaştığını fakat dürüst olmayanların başının beladan kurtulamayacağını ifade eder.

"dost peşkêş çehıp almasa "

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Dostun dostunu satmasını, dostluğunun gereğini yapmamasını ifade eder.

"dunya befasızdı"

(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Dünyanın insanın sınırsız beklentilerine hiçbir zaman tam olarak cevap veremeyeceğini ifade eder.

"dünya benim olsun iyidir"

(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)

Bencil insanları tasvir etmek için kullanılır.

"dünya yalandı"

(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)

Dünyanın faniliğini ifade eder.

"dünyada wan ahırette iman"

(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)

Van'ın dünyanın en güzel yeri olduğunu vurgular.

"dünyanın en şerefli en ağalığı askerlihtır"

(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)

Askerliğin kolay ve şerefli bir görev olduğunu ifade eder.

"ecel kuşağını sarmış belne hayat köprisini geçmiş"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Yaşlılar için, hayatını yaşamış ölümü bekliyor, anlamında kullanılır.

"elîf be oħıdı imam olamaz"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Yarım yamalak eğitim görenden hoca olamaz.

"ëllere yaz bıħar çayır çimendir niçin bize yağmırle ar gelir"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

İşleri ters giden insanların feleğın acımazsızlığına ve talihsizliklerine gösterdiği tepkinin ifadesidir.

"eyağın altını görmez gözlerin"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Hayatta riskleri görmeyen, göz göre göre hata yapanlara verilen tepkiyi ifade eder.

"eyam kötü olup"

(Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)

Zaman geçtikçe insanların kötüye gittiğini ifade eder.

"ezrayılın zemi çöhti canıma"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Ölümü ensemde hissettim, ölüme çok yaklaştım.

"ezrayil gelirse bahmaz sıraya bazı pîr yerine civan götürür"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Ölümün genç yaşlı gözetmeyeceği, vakti gelenin öleceğini ifade eder.

"genc ölmi ğawur da görmesın"

(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)

Genç ölümünün yaşattığı derin üzüntüyü ifade eder.

"gönül bendını sel aldı gitti"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Üzüntünün kişiyi teslim almasını ifade eder.

"gönül seven güzel olur"

(Kaynak Kişi: Kıymet Erel, Van-Merkez- Yumrutepe Köyü, 68 yaşında, ilkokul mezunu)

Gönülün sevdiği kişinin seven için güzel görüldüğünü ifade eder.

"gözlerım kıan dolmış figan gözetir"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Aşırı üzüntülü ve acı çekme halini ifade eder.

"hayat devam édir"

(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)

Yaşanan acılara rağmen yaşamdan kopmamak gerektiğini ifade eder.

"hele günüm varıdı duyna için yediğim iştiğim varıdı"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Henüz ecelinin gelmediğini, vaktinin tamam olmadığını bu sebeple tehlikeyi atlattığını ifade eder.

"hele kıt adam deyıl gındodı"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Bıyıkları yeni terlemiş ama daha çocuktur. Ergenler için söylenir.

"her koyın balasını çoñ istér gêlın kirre koyındı gözini çıhattér"

(Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)

Herkes çocuğunun üzerine titrer ama yeni çocuk sahibi olan çocuğuna daha düşkün olur.

"allah göstermesın yuvaları dağılmasın ama gêlınner êle bil ki gêlın deyil herbe gelip"

(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Gelinlerin kaynanalara karşı ön yargılı ve bir saldırma refleksi içinde olduğunu ifade eder.

"herdem har bağlarsan"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Sürekli karamsar olan veya olumsuz düşünenler için söylenir.

"herkes düşüp iş derdine aş derdine"

(Kaynak Kişi: Mehmet Emin Şahin, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 44 yaşında, ortaokul mezunu)

İnsanların geçim derdine düştüğünü ifade eder.

"heş demessiz ayrılığ var ölüm var"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Her şeyin çaresi var deyip aşırı iyimser olanları ikaz etmek için kullanılır.

"insannar gide gide birbirine soyuğlaşéle"

(Kaynak Kişi: Mehmet Emin Şahin, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 44 yaşında, ortaokul mezunu)

Zaman geçtikçe insanların yalnızlaştığı, birbirine karşı samimi ilişkiler kuramadıklarını ve birbirlerinden uzaklaştıklarını ifade eder.

"ne dünyada kurd murad aldı ne de dünya kaza kaldı"

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

(Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)

Bu dünyanın hiç kimseye yar olmadığını ifade eder.

"kardaş ne kaden evlenmıdı kardaştı kardaş evlendi avradını aldıhtan sora gettihten sora daha o da oldı sene bi komşı"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Bekâr kardeş ile evli kardeş arasındaki farkı ifade etmek için kullanılır. Evlenen kardeşle araya mesafe gireceğini belirtir.

"ollar âziyzen bız gözımızzen zornan ehmeş yiyérih"

(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)

Birilerinin kendilerine göre çok daha avantajlı olduğunu ifade etmek için kullanılır.

"ollar yerın ustası bız yerın 'ecemisi"

(Kaynak Kişi: Tahir Yardım, Van-Merkez- Abdurrahmangazi Mahallesi, 86 yaşında, okuryazar)

Herhangi birilerinin kendilerinden daha avantajlı olduğu vurgulamak için kullanılır.

"ömür biter ama gönül kıocalmaz"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Gönül kendini her zaman genç hisseder. Ömür biter ama gönül yaşlanmaz.

"elli pahlımañnen hace olmaz"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Üstünü başını temiz tutmakla hoca olunmaz. İlim irfan bilmek gerekir.

"petehlerin balın kıalmadı baba"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

İnsanlara faydalı olan birinin artık bu özelliğini yitirdiğini belirtir.

"kıardaş var candan ciyerden baciya yanar êle kıardaş da var êle kıapıdan bêle geçi"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Kardeşliğini yapan ile yapmayan arasındaki farkı bir başka deyişle iyi kardeş ile kötü kardeş arasındaki farkı ifade etmek için kullanılır.

"kıarın aç baş açılı sırt açılı"

(Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)

Aşırı açlık ve sefaleti ifade etmek için kullanılır.

"kıedir kıymet daha götürlenip"

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

(Kaynak Kişi: Mehmet Emin Şahin, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 44 yaşında, ortaokul mezunu)

Artık kadir kıymetin bilinmediğini, kadir kıymet bilmenin eskide kaldığını ifade eder.

"kırme kelb şişesini dönüp ona ilac olsan fayda ne"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Kalp kırmamak gerektiği, kırdıktan sonra dönüp gönül almanın fayda vermeyeceğini ifade eder.

"kırmızı gül değilem birinin başına konam"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

Kendisinin bulunmaz Hint kumaşı olmadığını ifade etmek için kullanılır.

"kulaş kollar dal gerdanda çatılır"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Her şeyin doğru yerde kullanılması gerektiğini ifade eder.

"ruh çıhtı kefesten kırı ten kaldı"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Ölümün soğuk yüzünü ifade eder.

"sanma bu dünyada dad olır"

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Dünyada mutlu olmanın bir hayalden ibaret olduğunu ifade eder.

"sen yanlış dedın men düzle doğrılyecam"

(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)

Birinin yanlışını düzeltmek için doğruyu söylemeyi ifade eder.

"senin bellısızdı yazın kışın"

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Ne zaman ne yapacağı belli olmayan kişilerin durumunu belirtir. Ön görülmeyen tavır ve davranışları ifade eder.

"siyah séfler mahirinde düzgündı"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Her şeyin yerli yerinde kullanıldığında bir anlam kazanacağını ifade eder.

"şavk döndi devran ağardı"

(Kaynak Kişi: İdris Erel, Van-Merkez- Yumrutepe Köyü, 100 yaşında, okuryazar değil)

Kötü durumdan iyi duruma geçişi, sıkıntılı bir dönemden sonra müferreh dönemin başladığını ifade etmek için kullanılır.

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

"tarımâr ettin yusufı kıul edip satmadın dünya"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Dünyadaki adaletsizliğe karşı isyanın ifadesidir.

"terkedep te munker ağasına uymesen"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Kötüyü örnek almamak gerektiğini belirtir.

"torpağın gami yoğ"

(Kaynak Kişi: Ümmüğülsüm Alıcı, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)

Tarla takım işlerinin insanı hem doyurduğunu hem de mutlu ettiğini ifade eder.

"torpağ bize yarayırdi êle gineşte alınımızın terini silerdı"

(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)

Toprakla uğraşıldığı dönemde mutlu olduğunu ifade etmek için kullanılır.

"yénimin üstinde hırke puç oldı"

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

Aşırı derecede yıpranmayı ifade eder. Artık yaşananlardan zarar görmeye başladığını belirtir.

SONUÇ

Ağız araştırmaları, sadece ses ve şekil bilgisi araştırmaları olarak görülmemelidir. Çünkü dilin bütün alanlarını kapsamayan ağız araştırmalarının faydaları sınırlı olacağından bu araştırmalar kapsamında derlenen metinler üzerinde sadece ses ve şekil bilgisi incelemeleri değil; kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ve söz varlığı incelemeleri de yapılarak bu araştırmaların dilin bütün alanlarını kapsaması sağlanmalıdır. Böylece ağız çalışmalarında ses ve şekil bilgisinin yanı sıra kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ve söz varlığı alanlarına da yeterince ağırlık verilerek bu çalışmalar daha verimli hale getirilmelidir. Ayrıca ağız çalışmalarında yer verilen sözlüklerde zaman zaman deyimlere yer verilse de atasözlerine pek yer verilmez. Ağız çalışmalarının önemli bir eksikliği olan bu durum, ağız çalışmalarındaki sözlüklerde deyim ve atasözlerine yer verilerek giderilmelidir.

Anlatımın ana vasıtaları olan kelime, kelime grupları ve deyimler ağız araştırmaları kapsamında kolaylıkla tespit edilerek kayıt altına alınabilir. Ancak Anlatımın ana vasıtalarından olmasına rağmen bir dilin ifade gücü, işlenmişlik düzeyi ve söz varlığının zenginliğini gösteren atasözlerinin sadece ağız araştırmaları kapsamında tam olarak tespit edilip kayıt altına alınması çok zordur. Günlük konuşmada sık kullanılan unsurlardan olmayan atasözlerinin derlemeleri özel bir dikkat ve ayrı çaba gerektirdiğinden atasözlerini tespit edip kayıt alma işlemlerinin

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

nitelikli ve verimli olabilmesi için atasözlerine özel derleme çalışmaları yapılmalıdır.

Otuz kaynak kişiyle yapılan ağız çalışmasıyla derlenen metinlerden tespit edilen atasözlerinden oluşan bu çalışmada Van Küresin Ağzı'nda kullanılan atasözlerinden bir kısmı tespit edilerek yazıya geçirilmiştir. Böylece Van Küresin Ağzı'nın ifade gücü ve söz varlığı zenginliğini gösteren atasözlerinin dokümantasyonu çıkarılmıştır. Bilimsel yöntemlerle dil malzemesi toplama, kayıt altına alma ve bilimin hizmetine sunma amacıyla yapılan bu derleme çalışmasında atasözleri kaynak kişileriyle beraber verilmiş, derlenen atasözlerinin ne durumda, niçin ve ne anlamda kullanıldıkları tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Böylece bir yandan pratik zekâ ürünü olan konuşma dilinin ifade gücünden yazı diline önemli katkılar sağlanırken bir yandan da kültür mirası kayıt altına alınmıştır.

Bu çalışma kapsamında tespit edilen atasözleri, anlam ve şekil bakımından çok çeşitlilik arz eder. Söz konusu atasözleri biçimsel olarak bir veya iki cümleden oluşan açık, duru, kısa ve özlü kalıplaşmış sözlerden oluşmaktadır. Bu sözlerde doğal ve sosyal olaylar; herhangi bir konuda ahlak dersi veya öğüt; töre, gelenek ve kimi inanışlar; birtakım gerçekler, bilgece düşünceler bildirerek herhangi bir alanda yol gösterme; toplumsal ilişkiler ile insan ilişkilerinin nitelikleri gibi değişik konular dile getirilmektedir. Bu konular dile getirilirken bazı atasözleri gerçek anlamda bazıları ise mecaz anlamda kullanılmıştır. Bu çalışmada yer alan sözlerin çok az bir kısmı atasözünden çok, kalıp ifade ve özlü söz niteliğindedir. Tam olarak atasözü özelliği taşımasa da atasözü işlevi gören bu tür sözler de atasözleri kapsamında değerlendirilmiştir. Van

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

Küresin Ağzı'nda kullanılan atasözleri elbette bunlardan ibaret değildir. Bu sınırlı çalışmada bu kadar çok atasözünün tespit edilmiş olması, Van Küresin Ağzı'nda kullanılan atasözlerinin çokluğunu ve bu ağzın ifade gücünün zenginliğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan (1971) *Kelime Bilimi ve Anlam Bilimi Ölçütlerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eksikliğini Saptama Yolları I: Kavram Alanı Kelime Aile İlişkisi*, TDAY Belleten, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

AKSOY, Ömer Asım (1993) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 – Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

AKSOY, Ömer Asım (2009) *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II Türk Dil Kurumu Yayınları*.

ALTAYLI, Seyfettin (1994) *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ALTAYLI, Seyfettin. *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Prestij Matbaası, 2005.

BULAK, Şahap (2015) *Van Küresin Ağzı*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Doç. Dr. Özlem Demirel Dönmez), Malatya.

BULAK, Şahap (2016) *“Van Küresin Ağzında Deyimler”*, AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı:56 Erzurum, s.837-857.

DEVELİ, Hayati (1992) *Azeri Türkçesi Lügati*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 3. Baskı, Erzurum.

ERGİN, Muharrem (1982) *Azeri Türkçesi*, Ebru Yayınları, İstanbul.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1989) *Ağz Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

HACALOĞLU, Recep Albayrak (1992) *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

KARAHAN, Leyla (2011) *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2007) *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

SARICA, Bedri (2003) *Van Ağzının Oluşumu ve Bazı Özellikleri, İlmî Araştırmalar Dil Tarih Edebiyat Dergisi*, S. 15, İstanbul, s.71-90.

SARIKAYA, Mahmut (1998) *Güney Azerbaycan Türkçesi (Fonetik- Morfoloji - Sentaks)* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy), Kayseri.

ZÜLFİKAR, Hamza (1978) *Van Gölü Çevresi Ağzlarının Özellikleri*, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 297-317.

Araştırmada Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

â	Uzun /a/ ünlüsü
ą	Kısa /a/ ünlüsü
é	/e-/ı/ arası ünlü
è	Kapalı /e/ ünlüsü
ê	Uzun /e/ ünlüsü
ę	Kısa /e/ ünlüsü
ı̇	Kısa /ı/ ünlüsü
ĩ	Kısa /i/ ünlüsü
î	Uzun /i/ ünlüsü
í	/ı-/i/ arası ünlü

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

ö	/o/-/u/ arası ünlü
ô	Uzun /o/ ünlüsü
ô	Uzun /ö/ ünlüsü
u	Kısa /u/ ünlüsü
û	Uzun /u/ ünlüsü
û	Uzun /ü/ ünlüsü
ć	/c/-/j/ arası ünsüz
C	/c/-/ç/ arası ünsüz
Ç	/ç/-/ş/ arası ünsüz
ğ	Ötümlü arka damak ünsüzü
ğ	Düşmek üzere olan belirsiz /ğ/ ünsüzü
ħ	Nefesli /h/ ünsüzü(Arapça ح ünsüzünün karşılığı)
ħ	Hırıltılı /h/ ünsüzü(Arapça ح ünsüzünün karşılığı)
ħ	Düşmek üzere olan belirsiz /h/ ünsüzü
k	Arka damak /k/ ünsüzü (Arapça ك ünsüzünün karşılığı)
l	Düşmek üzere olan belirsiz /l/ ünsüzü
M	/b/-/m/ arası ünsüz
n	Düşmek üzere olan belirsiz /n/ ünsüzü
P	/p/-/b/ arası ünsüz
ɾ	Düşmek üzere olan belirsiz /t/ ünsüzü
S	/s/-/z/ arası ünsüz
T	/t/-/d/ arası ünsüz
V	/b/-/v/ arası ünsüz

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

w	Çift dudak /v/ ünsüzü
y	Düşmek üzere olan belirsiz /y/ ünsüzü
z	/c/-/z/ arası ünsüz
'	Arapça ع ünsüzünün karşılığı

Araştırma Alanı Listesi

NO	ADI SOYADI	DERLEME YERİ
1	Senem AKBAŞ	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
2	Ümmügülsüm ALICI	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
3	Şeyda SAPAN	Van-Merkez- İskele Mahallesi
4	Nigar YAĞDIRAN	Van-Merkez- İskele Mahallesi
5	Dilber AKDENİZ	Van-Merkez- Alaköy
6	Nuriye ŞAHİN	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
7	Ayşe KESER	Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi
8	Tahir YARDIM	Van-Merkez-Abdurrahmangazi Mahallesi
9	Mahmut CANSAN	Van-Merkez- Alaköy
10	Halil KESER	Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi
11	Kıymet EREL	Van-Merkez- Yumrutepe Köyü
12	Gülüzar BİNİCİ	Van-Merkez- İstasyon Mahallesi
13	İsmail AKBAŞ	Van-Merkez- Kıratlı Köyü
14	Mustafa SELEŞ	Van-Merkez- Alaköy
15	Mehmet TUNCAY	Van-Edremit- Köprüler Köyü
16	İsmail ÖNTÜRK	Van-Merkez- Kasımoğlu Köyü
17	Leyla ÇİÇEKEL	Van-Merkez- Alaköy

Van Küresin Ağzı'nda Atasözleri

18	Ali- Hüriye YAPRAK	Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi
19	İdris EREL	Van-Merkez- Yumrutepe Köyü
20	Osman YAĞDIRAN	Van-Merkez- İskele Mahallesi
21	Tayyip GÜNBAŞ	Van-Saray- Merkez
22	Zekiye SAĞLAM	Van-Merkez- Yalı Mahallesi
23	Mehmet Emin ŞAHİN	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
24	Abdulbari ÇOBANLI	Van-Merkez- İskele Mahallesi
25	Fahrettin İÇGÜLEÇ	Van-Merkez- Yekebağ Mezrası
26	M. Haşim BAYRAM	Van-Saray- Merkez
27	Muzaffer BARLIK	Van-Saray- Sırrımlı Köyü
28	Yaşar BİNİCİ	Van-Merkez- İstasyon Mahallesi
29	Muzaffer BAŞTÜRK	Van-Merkez- Kasımoğlu Köyü
30	Yaşar CENGER	Van-Merkez- Yumrutepe Köyü

TÜRK-İSLAM VE HİRİSTİYAN-BATI MEDENİYETİ ÇATIŞMASI ÜZERİNE*

Beşir MUSTAFAYEV**

Özet

Son dönemlerde en çok tartışılan konu dünyada yaşanan bir takım savaşların ve sorunların medeniyetlerin çatışmasından kaynaklandığı yönündedir. Medeniyetler çatışması ifadesinin insanları ürküttüğü yadsınamaz bir gerçektir. Bugün küresel siyasette medeniyetlerarası ilişkilerin önemli yeri vardır. Diğer medeniyetleri bir tarafa bırakalım, ama Batı medeniyetinin İslam ve Türk medeniyetleri ile çatışma içerisinde olduğu bir gerçektir. Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra Batı-Türk medeniyetleri arasındaki ilişkiler Hristiyan-İslam bağlamında gelişmiştir. Yine Türkler İslamiyet'i kabuldten sonra İslam'ın asıl hamisine çevrilmiş ve bu dinin yayılmasında büyük rol oynamıştır. Batı-Türk medeniyetleri arasındaki ilişkiler tarih boyu hep çatışmalı olmuş ve günümüze kadar süregelmiştir. Batı'da Türk ve İslam karşıtı bir düşüncenin yaygın olduğu bilinmekte ve bu düşünce tarihsel bir gelenek gibidir. Genel olarak gösterilen bu tutumlar yalnız şahısların değil, devletlerin resmi görüşlerini yansıtmaktadır. 11. yüzyıldan beri Avrupalıların gündeminde olan ve 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türklerin büyümeleri ve Türk-İslam çizgisi sürekli Batı'nın aleyhinde olmuştur. Çalışmamızda bu gibi sorunlar değişik başlıklar adı altında ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Türk Medeniyeti, İslam Medeniyeti, Batı Medeniyeti, Hristiyan, çatışma.

*Bu çalışma 18-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında Antalya/Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesinde düzenlenen "II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda" sunulan ve yayımlanmamış bildirinin gözden geçirilmiş ve makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

**Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, besirmustafa@gmail.com

ON CONFLICT OF TURKISH-ISLAMIC AND CHRISTIAN-WEST CIVILIZATION

Abstract

The most debated issue in recent times is that a number of wars and problems in the world are caused by the clash of civilizations. It is an undeniable fact that the expression of the conflict of civilizations fears people. Today, relationship between civilizations has an important point in global politics. Let's put other civilizations aside, but it is a fact that Western civilization is in conflict with Islam and Turkish Civilizations. After the Turks accepted Islam religion, the relations between the West-Turkish Civilizations have developed in the Christian-Islamic context. Again, after the acceptance of Islam, the Turks have been protector of Muslims and played a major role in the spread of this religion. Relations between Western-Turkish Civilizations have always been controversial throughout history. It is known that there is widespread anti-Turkish and anti-Islamic thought in the West, and this thought is like a historical tradition. Generally, These expressions reflect the official views of states, not only individuals. From 11th century to second half of the 18th century Turk-Islamic line has always been against Europe. In our work, such problems have been discussed under different titles.

Keywords: *Turkish Civilization, Islamic Civilization, Western Civilization, Christian, conflict.*

GİRİŞ

Atalarımızdan gelen maddi ve manevi değerlerin toplamı olan kültür ve geliştirilerek bu ölçüde beşeriyete kazandırdığımız medeniyet ile tarihte yer edinmişizdir. Cihan tarihinde Türk denen bir milletin geliştirdiği zengin kültür ve medeniyet, dünya medeniyetlerinin oluşmasında mühim bir temel taşı görevi görmüştür. Özellikle bilinen 6000 yıllık tarihleri boyunca dünyanın en büyük ve kudretli birçok devletinin kurucuları oldular. Börü Tonga, Attila, Kapgan Kagan, Sultan Alparslan, Kılıç Arslan, Selahaddin Eyyubi, Cengiz Han, Emir Timur, Fatih Sultan Mehmet, Şah İsmail, Mustafa Kemal Atatürk, Mehmet Emin

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

Resulzade gibi büyük devlet adamları yetiştirerek bugünkü dünyanın şekillenmesine aracılık ettiler. Çin'e set kurdurarak, kavimler göçünü başlatarak, Roma'yı ikiye bölerek, İslam'ı kabul ederek, Malazgirt ile Anadolu'nun kapılarını yeniden Türk'e açarak, Bizans'ı (Doğu Roma) ortadan kaldırarak, İslam Peygamberi'nin vasiyetini yerine getirip İstanbul'u fethiyle çağ açarak, Karadeniz'in Kuzeyine hükmederek, Kutul Amare, Çanakkale, Galiçya, Şipka, Dumlupınar ve Kafkas zaferiyle Türk-İslam medeniyeti tarihte haklı yerini aldı.

Türk-İslam medeniyetinin yetiştirdikleri şahsiyetler; Ahmet Yesevi, Mevlana, Kaşgarlı Mahmut, Yunus Emre, Yusuf Has Hacip, Hacı Bektaşî Veli, Fuzuli, Nizami, Nesimi, İsmail Gaspıralı, Abdullah Tukay, Mahtumkulu, Cengiz Aytmatov, Bahtiyar Vahabzade, Ahmet Cevat, Mehmet Akif ve daha niceleri olmuştur. Bunun yanısıra abideleşen tarihi eserlerin; Orhun Yazıtları, Oğuz Kağan, Köroğlu, Manas, Dede Korkut, Maarifetname, Leyla ile Mecnun, Kutadgu Bilig, Divanü Lügat-it Türk ve daha nicelerinin öğrenilmesi öncelikli müracaat edebileceğimiz kaynaklar olacaktır.

Yeryüzünde yayıldıkları sahanın genişliğine, aldıkları kararların ve yaptıkları girişimlerin yol açtığı gelişmelere, değişik coğrafyalardaki kültür ve medeniyetlerle kurdukları ilişkilere ve etkileşim içinde oldukları diğer uygarlıkların gelişimine sundukları katkılara bakıldığında Türk Milleti için söylenecek çok söz olduğu açıktır. Bu sahalardan hiç kuşkusuz ilki onların inançları olacaktır. Tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren, dünyada tek Tanrıya (Semavi-Gök Tanrı inancı) inanan ilk uygarlık olan Türkler, zaman-zaman diğer inançlarla temas içinde olmakla birlikte her zaman tek Tanrı inancını sürdürmüşleridir. Bu

inanç, onları semavi dinlerin kabulünde seçimlerini kolaylaştırmıştır. Bu husus hiç kuşkusuz inançları ve yaşamları örtüşen İslamiyet ile birçok yönü bulunduğu Müslüman olmaları¹ farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda gerçekleşmiştir. Bu farklı mekân ve zaman dilimlerinde mücadeleler yıllarca sürmüştür. Sebep ve sonuç itibarıyla Türk devlet geleneği, Türk hâkimiyet anlayışı ve Türk-İslam inancını benimsemiştir.

1. Geçmişten Günümüze Avrupa'nın Türk Düşmanlığı

Geçmişten günümüze medeniyet denildiği zaman Batı, Batı medeniyeti denildiği zaman ise Hıristiyan dünyası anlaşılmaktadır. Amerikalı siyaset bilimcisi Samuel P. Huntington'un "Medeniyetlerin Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Kurulması" isimli kitabı² yayımlandıktan sonra yazarın, ortaya çıkmakta olan küresel siyasetin tehlikeli boyutunun farklı medeniyetlerdeki gruplar arasındaki çatışmalar olacağı yolundaki görüşünden³ sonra insanlar korkuya kapıldılar. Medeniyetler çatışması ifadesinin insanları korkuttuğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak Huntington'un bu iddiasını tam olarak yanlış kabul etmek de doğru değildir.

¹İlk Müslüman Türk devleti, Karahanlılardan yaklaşık yarım asır önce Yahudi Hazarların hâkimiyetine rağmen İdil Bulgar Hanlığı'dır. Toplumsal olarak da 890'larda, resmen ise en geç 920'de, Müslüman oldular. Böylece İslam dünyasında Doğu-Batı ve Güney-Kuzey İpek Yolu ticaretinde bir bağlantı haline gelen İdil Bulgarlarına ilgi artar. İdil-Hazar yolları üzerinde ticaretin merkezi haline gelir. Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev: Osman Karatay, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s. 263-266.

²Samuel P. Huntington'un bu eserindeki ilerlemeci ve evrimci kuramın zemininde olduğunu Halil İnalçık şu sözlerle anlatmaktadır: "Huntington'a göre Avrupa Birliği, Avrupa kültürü ve Batı Hıristiyanlığını paylaşan milletlerin birliğidir. Feodalizm, hümanizm, reformasyon, 18. yüzyıl aydınlanma felsefesi, sekülerizm (laiklik, din-devlet ayrılığı) liberal parlamenter demokrasi, endüstri inkılabı ve serbest pazar ekonomisi, Avrupa'yı tarihi evrimi içinde yoğuran özelliklerdir". Halil İnalçık, "Ziya Gökalp Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür", *Doğu Batı*, 12, İstanbul, Ağustos-Eylül-Ekim 2000, s. 19, 20.

³Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Okuyan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

Bugün küresel sermayede ve siyasette medeniyetler arası ilişkilerin önemli yeri vardır. Diğer medeniyetleri bir tarafa bırakıyorum, ama Batı medeniyetinin İslam ve Türk medeniyetleri ile çatışma içerisinde olduğu bilinmesi gerekir. Fakat bazı Batılı, Rus, İranlı bilim adamları medeniyetleri sınıflandırırken hiçbir şekilde Türk medeniyetine ayrı bir medeniyet olarak bakmamışlar. Ne Samuel P. Huntington'un⁴, ne Arnold J. Toynbee'nin⁵, ne Francis Fukuyama'nın⁶, ne Harald Müller'in⁷, ne Boris Kuzık'ın ve Yuriy Yakovets'in⁸, ne Abdul Hüseyin Zarrinkub'un⁹, ne de diğerlerinin eserlerinde ve ifadelerinde Türk medeniyeti kavramı bağımsız bir dal olarak geçmez. Oysa İngiliz tarihçi A. Toynbee'nin, fikirlerinin büyük bir kısmını Z. Gökalp'tan veya onun öğrencilerinden almıştır. Toynbee'nin toplum yapısına dair birçok ana fikirleri Gökalp'ın fikirlerinin benzeridir. Sözü geçen tarihçi ve sosyologların çoğu Türk medeniyetini İslam medeniyetinin bir parçası olarak sunmaktadır. Tabii ki İslam medeniyeti Türk medeniyeti için önemli özelliklerden biridir. Fakat İslami değerleri kendinde yaşatmasına rağmen Türk medeniyetini Arap medeniyeti, Fars medeniyeti gibi bağımsız bir medeniyet olarak kabul etmek zorunludur. Öte yandan Türk medeniyetinin tamamen İslam medeniyeti çerçevesinde değerlendirilmesi yanlıştır. Çünkü meseleye bu açıdan yaklaşacak olursak eğer, Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri döneme kadar, bilinen en az 6000 yıllık tarihini gözden kaçırmış oluruz. Batı medeniyeti ile Türk medeniyeti arasında derin bir çatışmanın yüzyıllar boyu yaşandığı

⁴Huntington, *a. g. e.*, s. 9.

⁵Geniş bilgi için bkz: Arnold J. Toynbee, *İssledovaniye İstorii*, Moskva, 2010.

⁶Frensis Fukuyama, *Konets İstorii i Posledniy Çelovek*, Moskva, 2004, s. 27-29.

⁷Geniş bilgi için bkz: Harald Müller, *Kültürlerin Uzlaşması*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.

⁸Boris Kuzık-Yuriy Yakovets, *Tsivilizatsii: Teoriya, İstoriya, Dialog, Buduşyeye*, İstitut Ekonomičeskih Strategiy, T. 1, Moskva, 2006, s. 21-26.

⁹Bkz: Abdol Hoseyn Zarrinkub, *İslamskaya Tsivilizatsiya*, Moskva, 2004, s. 32-36.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

ve devam ettiği bir gerçektir. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de Türk-İslam medeniyetine açılan savaş, farklı isimler altında sürdürülmektedir.

19. yüzyılın sonlarında İngiltere Başbakanı Gladstone, Türkler için şunları söylüyordu: “Türk ırkı ne idi ve şimdi ne? Bu sadece Müslümanlık sorunu değil, fakat Müslümanlığın bir ırka özgü bir karakterle birleşmesidir. Türkler Avrupa’ya geldikleri o ilk günden bugüne insanlığın en büyük insanlık dışı türünü oluşturdular. Nereye gittilerse arkalarında geniş bir kan yolu bıraktılar ve onların hükümlerlerinin ulaştığı yerlerde medeniyet kayboldu”¹⁰.

1919’da da İngiliz siyasetçi David Lloyd George ise şu ifadeleri dile getirmekteydi: “Yağmacı bir topluluk olan Türkler, bir insanlık kanseri, kötü yönettikleri toprakların etine işlemiş bir yaradır”¹¹. Hakarete varan bu sözlerin yapıldığı dönemde İngiliz askerlerinin Afrika ve Hindistan’da uyguladıkları işkence ve insanlık dışı faaliyetleri Gladstone ve Lloyd George herhalde unutmuş olmalı ki, kendi yaptıklarını görmezden gelip Türkleri yargılamıştır. Hakeza bugün Ortadoğu’da sergilenen bunların bir benzeri. Oysa semavi kitapların emri: “Öldürmeyeceksin”. Amerika ve Avrupa, sadece kendi çıkarları için dünyanın bütün iyi insanlarını ve yöneticilerini öldürdü ve öldürmeye hazır. Goethe: “Ya örs olacaksın, ya çekiç” diyor. Şark, Sâdi’den Gandhi’ye kadar aksi kanaatte: “Yemin ederim ki, dünyanın

¹⁰Andrew Wheatcroft, *The Ottomans, Dissolving Images*, Penguin Books, Londra, 1993, s. 234.

¹¹Metin Aydoğan, *Bitmeyen Oyun: Türkiye’yi Bekleyen Tehlikeler*, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2003, s. 185, 187.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

bütün toprakları için bir tek insanın kanını akıtmaya değmez”¹². Peki, kim haklı? Şark dünyası mı, yoksa Garp dünyası mı?

Alman bilim adamı Fritz Neumark, Avrupalıların Türklere ve Türk tarihine bakışını açıklarken şunları söylemektedir: “İçtenlikle itiraf etmeliyim ki, Avrupalı Türkleri sevmez, sevmesi de mümkün değildir. Türk ve İslam düşmanlığı Hıristiyanların ve kilisenin asırlardır hücrelerine sinmiştir. Avrupalılar Türkleri Müslüman olduğu için sevmez, ama laiklik şöyle dursun, Türkler Hıristiyan olsa da onlara düşman olarak bakmaya devam ederler”¹³.

Genel olarak gösterilen bu ifadeler yalnız şahısların değil, devletlerin resmi-siyasi görüşlerini yansıtmaktadır. Batı’nın üstünde daim Haçlı seferlerinin gölgesi dolaşıp durmuştur. Şöyle ki 11. yüzyıldan beri Avrupalıların gündeminde olan ve 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türklerin gelişmesi sürekli Avrupalıların aleyhinde olmuştur. 1923’e kadar ve hatta sonrası Avrupalılar Türklerin güvenliğini tehdit etmiş ve Türkiye’nin aleyhinde hareket etmişlerdir.

2. Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyetlerinin Çatışması

İslam medeniyeti hiç kuşkusuz Türk medeniyeti için önemli özelliklerden biridir. İslam medeniyetinin tamamen Arap medeniyeti ¹⁴

¹²Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İstanbul, 2014, s. 206.

¹³Aydoğan, a. g. e, s. 182.

¹⁴ İslâm medeniyeti; muhtelif Müslüman milletlerin meydana getirdikleri bir ortak medeniyettir. Yani İslam medeniyeti ayrıca bir millete veya bir topluma mahsus medeniyet değildir. Fakat İslâm, Arap medeniyetini ve gerçek Arap ruhunu ifâde eden en geniş kavramdır. Hatta İslâm, Araplığın bir nevi en büyük ifâdesi olmuştur. Araplar bile bunu İslâm’a borçlular. O yüzden İslam medeniyetine tamamen Arap medeniyeti denemez. Öte yandan Arap olmayan Fars, Türk ve diğer ırklara mensup İslâm bilginleri arasında ünlü İbn-i Sîna ile Fârâbî’nin ve meşhur Eyyubî hükümdarı Selahaddin Eyyubî’nin Türk oldukları Batılı iddia sâhiplerince bilinseydi Arap medeniyeti iddiasından vazgeçip bu medeniyetin “Türk-İslâm medeniyeti” olduğunu kabul

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

olmadığı gibi, Türk medeniyetinin de tamamen İslam medeniyeti çerçevesinde değerlendirilmesi yanlıştır. Eğer böyle yaparsak İslamiyetten önceki binlerce yıllık Türk uygarlığını gözden kaçırmış oluruz. Bir kere Türkler arasında İslamlaşmayı kolaylaştıran sebeplerin başında, İslam dini ve medeniyetinin çekiciliği kadar, eski Türk inancının, yani Şamanlığın İslamiyete yakın ana unsurlara sahip olması ve Türk ruhuna her hangi bir dinden daha fazla uygun bulunmaktadır.

Nitekim 12. yüzyıl bilginlerinden Malatya Süryani-Patriği Mihael (1126/1199), Türklerin İslamiyet’i kabul nedenleri arasında bu hususa dikkat çekerek: “Türkler daima tek bir Tanrıya ve göklerin ona ait olduğuna inanıyordu. Arapların da en sonda aynı Allah’a inanmaları onların dinini kabule sebep oluyordu” demiştir¹⁵. Esasen Türklerin İslam dinine girdikten sonra Allah adı kadar Tanrı (Rab-Rabsi İbranice, Mevla, Huda-Farsça) adını kullanmaları da kuşkusuz ona attettikleri sıfatların İslamiyeti kabul ettikten sonra kendilerine yakın bulmalarından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan İslam’ın cihat anlayışı, Türklerin savaşçı ruhlarına uygun geliyordu. Şemanizimdeki ruhun bekası, ahiret inancı, cennet ve cehennem akideleri, Tanrıya ve ecdada kurban inançları da İslamiyette daha gelişmiş olduğundan Türkleri bu dine çekiyordu.

Türklerin İslamiyet’i kabul ettikten sonraki dönemlerde Batı-Türk medeniyetleri arasındaki ilişkiler Hıristiyan-İslam bağlamında gelişmiştir. Batı-Türk, Batı-İslam ve Batı-Türk-İslam medeniyeti arasındaki ilişkiler tarih boyu hep gergin ve çatışmalı olmuş ve bu durum günümüze kadar

edeceklerinden şüphe olmadığı görülecektir. Şemseddin Sâmî, *İslâm Medeniyeti*, sadeleştiren: F. Erdem, İstanbul, 1980, s. 22-30.

¹⁵Mihael Vekayinamesi (Süryani), çev. Hrant Andreasyan, Basılmamış Nüsha, cilt. II, III, TTK Kütüphanesi, Ankara, Tsz, s. 390-391, 413-414.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

süregelmiştir. Türklerin Batı'yla olan ilişkileri 1600 yıllık çatışmalarla dolu bir geçmişe sahiptir ve sürekli hale getirilen savaşlar üzerinde kuruludur. Aral gölü çevresinde toplanan Hun boyları İç Asya'daki Çin baskısı ve kuraklık yüzünden 4. yüzyılın ortalarından başlayarak Batı'ya doğru göç ederek barbar kavimleri Roma İmparatorluğu üzerine saldırmaları sonucu kavimler göçü başlamıştır. İç Asya'dan gelen kuzeyli Hun akıncıları Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına neden olarak kitle egemenliğine dayalı olan Eskiçağ'ı sona erdirdiler ve Ortaçağ perdesini aralamış oldular. Böylece Avrupa'da Feodalite rejimi ortaya çıkar ve Hıristiyanlık barbar kavimler arasında yayılır. Öte yandan Fatih Sultan Mehmet Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans'ın) varlığına son vererek çözülmeye başlayan ve serf egemenliğine dayanan Ortaçağ'ın çöküşünü hazırladı, Yeniçağ dönemini başlattı. Türkler Batı'ya karşı Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden 1699 Karlofça anlaşmasına dek tam 1300 yıl kesin bir üstünlük sağladı. Avrupalıların Hıristiyanlığı kullanarak düzenlediği 8 Haçlı seferini Türkler göğüsledi ve onları yenilgiye uğrattı.

Haçlı seferlerinin hangi medeniyetin taşıyıcılarına yönelik olması ile ilgili akla şöyle bir soru gelmektedir: Bu seferlerin önünde duranlar Türkler mi olmuşlar, yoksa Arap medeniyetinin taşıyıcıları mı? Haçlı seferlerini yapanlar çok uzak diyarlardan gelen Batılılardı, ama bu seferlerle başından beri mücadele eden Türkler olmuştu. Haçlıların 200 yıla yakın süren hakimiyetlerini sona erdiren de Türklerdi. Bu uzun mücadele Doğu ile Batı arasında köprü durumundaki Anadolu üzerinden gerçekleşecek, bölgedeki iktidar boşluğunu doldurma yarışı Türkler ile

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

Germen-Latin Batı mücadelesine sebep olacaktı ¹⁶. Hindistan'ın ilk Başbakanı Jawaharlal (Cevahirlel) Nehru da “Genel Dünya Tarihine Bakış” isimli kitabında Haçlıların mücadelesinin Türklerle olduğu konusunda bilgiler vermektedir¹⁷.

Aslında tarihi süreçlerin analitik tespitlerine dayanarak Haçlı savaşlarının Batı'nın Hıristiyan olmayan toplumlara yönelik seferleri olsa da, kesinlikle Hıristiyan Germen-Latinlerin Müslüman Türklerle çatışması olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda siyasi ve iktisadi bir hareket idi. Bu, ağırlıklı olarak üzerinde durduğumuz bir görüştür. Öncelikle, bütün seferlerde Hıristiyan Batı'nın önüne çıkanlar hep Türkler olmuştur. Diğer bir taraftan, Arapların İspanya'yı fethi (Endülüs Emevi hâkimiyeti) ve İspanya'dan Avrupa'ya doğru saldırıları zamanı neden “Haçlı Birliği” düşüncesi yoktu? Çünkü Haçlı seferlerinin başladığı zamanlarda Araplar kendilerinin aktif dönemlerini yaşıyorlardı. Meseleye real olarak bakarsak, Haçlıların asıl amacı kutsal şehir Kudüs'ü kurtarmak değil miydi? Ve bu şehir coğrafi olarak Arap topraklarında değil mi? Peki, 7. yüzyılda aktif durumdaki Araplar, Haçlıların iddia ettikleri bu kutsal toprağı kurtarmaya neden gerek duymuyorlardı?

Açık şekilde ifade edersek, Haçlı seferleri Batı medeniyetinin sırf Türk medeniyetine yönelik mücadelesi olmuştur. Akabinde İslam'la birlikte Türkiye ve Türklüğe yönelik Haçlı zihniyeti hiç de rastlantı değildir. Ortaçağda Avrupalı hükümdarların, genel olarak bütün

¹⁶Ali Çimen-Göknur Gögebakan, *Tarihi Değiştiren Savaşlar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 111.

¹⁷Cevahirlel Nehru, *Ümumdünya Tarihine Nezer*, Genclik Yayınları, Bakı, 1986, s. 267-272.

Avrupa'nın gözünde "Tanrının Kırbağı" olarak görülen Türkler Batı'nın bilinçaltında insan topluluğu olmaktan çok bir barbar olarak algılanmaktaydı. Oysa Türkler tarihte ilk yerleşik yaşama geçerek (Uygur Türkleri) uygar toplum olmaları, yazı ve alfabesi olan ender toplum olmaları, medeniyete kazandırdığı at kültürüyle, demiri, altını, gümüşü işlemeleriyle, merkeziyetçi devlet sistemiyle, temel vatandaşlık hakkıyla, cihanşümul anlayışıyla, hoşgörü geleneğiyle, ulusçuluk düşüncesiyle, aidiyet duygusuyla, nizamlı ordu teşkilatıyla, geliştirdiği ziraatla, ortaya çıktıkları günden itibaren semavi (Gök) dine, tek Tanrıya inanışlarıyla dünya medeniyetine çok şey kattıklarını görürüz. Kuşkusuz tüm Doğu, tarih boyunca dinlerin ve medeniyetlerin beşiği olmuştur. Bu anlamda gerçekten medeniyetlerin menşei ve tarih iyi incelenip mukayese edildiğinde hakikat bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmaktadır.

3. Batı ve Türk-İslam Medeniyeti Çatışmasında Kullanılan Kartlar

Hatıralarda kök salmış bu tür mistik düşünceler ve zihniyet, aynı zamanda geçmişteki olaylar Batı'da Türklere yönelik korku ve nefret psikolojisi oluşturmuş. Viyana kuşatmasından sonra Türklerin zafer yürüyüşünü hiçbir zaman unutmayan Batı'nın gözünde Müslüman Türk Devletleri o zamanlardan en büyük rakip ve düşman olmuş, sonuçta intikam için diğer faktörlerle de birlikte sorunlar gündeme getirilmiştir. Nasıl Arap ve İslam Dünyası'nın başına İsrail ve mezhep sorunları musallat edilmişse, Türk Dünyası'nın başına da Şark sorununun bir parçası olan "Ermeni Meselesi" ve terör olayları musallat edilmiştir. Bu

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

meseleler Amerika¹⁸ ve etkinliği büyük devletlerden müteşekkil Hıristiyan Batı'nın¹⁹ planlı şekilde yürüttüğü bir politikadır. Gücünü artırmak ve yaymak için mezhep ve etnik faktörlerden yararlanmaktadır. Batı bir zamanlar Avrupa coğrafyasında Yahudi-Hıristiyan çatışması olarak algılanan Yahudi meselesini Müslüman-Yahudi çatışmasına dönüştürerek Ortadoğu'ya ihraç etmiştir²⁰. Halbuki Avrupa'da asırlardır süren Yahudi meselesi Hıristiyan teolojisinden kaynaklanan anti-semitik bir hareket iken İkinci Dünya Savaşından sonra Ortadoğu'ya empoze edilmiş olan İsrail meselesine karşı bölgedeki Müslüman toplumların gösterdiği tepki politik temelli anti-siyonist bir tepkidir. Yani burada asıl amaç Hıristiyan-Yahudi düşmanlığının tedricen unutturulması ve yerini Yahudi-Müslüman çatışmasına vermektir. İsrail ile Arap ve Müslüman devletleri arasında Yahudi-Müslüman düşmanlığı yaratıldığı gibi, Ermenilerle ve terör olaylarıyla Türk Milleti arasında da bir düşmanlık oluşturulmuştur²¹.

Batı medeniyeti ile Türk-İslam medeniyeti arasında derin bir çatışmanın yüzyıllar boyu yaşandığı ve devam ettiği bir gerçektir. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de Batı'nın üstünde daim Haçlı seferlerinin gölgesi dolaşıp durmakta, Türk medeniyetine açılan savaş

¹⁸Yasin Coşkun, "Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Olan Dönemde Genel Hatlarıyla ABD'nin Türkiye Politikası ve Türk-Amerikan İlişkileri, *Yeni Türkiye* 93, Ankara, 2017, s. 516.

¹⁹Beşir Mustafayev, "Büyük Devletlerin Kafkasya'daki Ermeni Siyaseti (Kafkasya'daki Ermeni Olaylarına Işık Tutan Bir Arşiv İncelemesi: 1910-1920)", İstanbul Üniversitesi *Uluslararası Avrasya İncelemeleri Dergisi* (AVİD), cilt. II, sy. 1, İstanbul, 2013, s. 149-155.

²⁰Emin Arif Şihaliyev-Beşir Mustafayev, "Ermeni Sorununun Medeniyetler Çatışması Bağlamında Değerlendirilmesi ve Bu Sorunun Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerine Etkisi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, ASOS Journal (The International Journal of Academic Social Science)*, yıl. 4, sayı. 32, Elazığ, Kasım 2016, s. 15.

²¹Bkz: Emin Arif Şihaliyev, *Ermenistan-Azerbaycan Münakaşası Sivilizasyonlararası Münasebetler Kontekstinde*, Elm ve Tehsil Neşriyatı, Bakı, 2011, s. 73-81, 277-280.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

farklı kartlar altında sürdürülmektedir. Batı devletlerinin hep gündeminde olan Ermeni meselesi²² (günümüzde bu meseleye paralel Türkiye ve Kafkaslar'daki terör olayları), sözde soykırım iddiaları, toprakların %20'sinin işgali, Ermenistan-Türkiye ilişkilerinde Batı'nın baskısı, aynı zamanda Ermenistan-Azerbaycan çatışmasında uluslararası kurumların, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu'nun kararsızlığı, çatışmaya Batı'nın çifte standartlar çerçevesinde yaklaşımı bunun en açık delilidir. Kuşkusuz, Kıbrıs, Azerbaycan-Karabağ, Kırım, Keşmir, Filistin, Suriye, Irak (özellikle Musul ve Kerkük), meselesi, PKK terörü ve diğer faktörler de buna dahildir. Ermeni meselesi Türklere yönelik tarihten miras kalan Haçlı zihniyetinden (Osmanlı son dönemi, Bizans ve Selçuklu örneğinde olduğu gibi) kaynaklanmaktadır. Günümüzde Batı devletlerinin Ermeni sorunu ile ilgili Türkiye ve Azerbaycan'a yönelik sergilediği tutum bu zihniyetin asıl tecessümüdür. Ermeni meselesi tarihsel bir gelenek olan Türk ve Müslüman düşmanlığının bir parçasıdır. Hıristiyan dünyasının ve emperyalist güçlerin tekelinde ve güdümünde devam eden bu düşmanlık bitmeyecek veya uzun yıllar sürecek gibi. Nitekim S. Huntington bir yazısında şöyle der: "Türk, İslam olarak kaldığı sürece ve Batı da Hıristiyan olarak kaldığı sürece, iki büyük medeniyet arasındaki bu temel çatışma geçen on dört yüzyılda olduğu gibi gelecekte de devam edecektir"²³.

Tarih bazen tekerrürden bazen de tereddütten ibarettir. Eğer Amerika, Rusya, İran ve diğer Batı'lı güçler Ortadoğu, Kafkaslar ve Türkiye üzerindeki emellerinden vazgeçmezse çünkü Taşnak (Ermeni

²² Şihaliyev, a. g. e., s.146, 161; Emin Arif Şihaliyev, "Ermenistan-Azerbaycan Çatışmasının Yakın Geleceği: Barış mı, Savaş mı, Yoksa Ateşkes mi?", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Nu. 45, Ankara, 2013, s. 75-80.

²³Huntington, a. g. e., s. 306-313.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

devrimci örgütü), Hıncak (Çan sesi), Hoybun (Kürtçe anlamı bağımsızlık, bireysel özgürlük, Ermenice ise Ermeni toprağı demektir), ASALA (Ermeni gizli ordusu), bugünkü PKK, PJAK, PYD, YPG, KCK ve Ortadoğı'daki diğere siyasi uzantıları gibi aynı zihniyet misali biri biter biri başlar. Burada bu emellerden kimlerin nasıl yararlandığı sorusu akla gelir ve gelecektir²⁴.

SONUÇ

Ziya Gökalp'a göre, Türkler, Batı medeniyetinden yalnız maddi unsurlarla bilimsel yöntemleri almalıdırlar. İslamiyet'ten ise dini inançları almalı, siyasi, hukuki ve toplumsal gelenekleri bir yana bırakmalıdırlar. Kültürün hissi ve ahlaki bütün değerleri Türk mirasından devşirilmelidir. Z. Gökalp'ın uygarlık ve kültür ayrımını H. İnalçık şöyle tespit etmektedir: “Kültür ve medeniyetin niteliğine gelince, Gökalp daima temel sosyolojik görüşünü izleyerek, kültürü bireyin üstünde adeta organik bir gerçek sayar ve kültürü insanın iradi eseri olan medeniyetten kesin bir çizgiyle ayırır. Kültür tamamıyla bir topluma özgü olup sübjektif ve duygusal niteliklidir. Kültürün kendi içinden gelişen doğal bir evrimi vardır. Kültür dışarıdan zorla değiştirilemez. Bir organizma gibi dışarıdan kendi yapısına uygun medeniyet unsurlarını alır, sindirir uygun olmayanları atar. İlkel doğal cemiyetlerde kültür topluma hâkimdir

²⁴Beşir Mustafayev, “Tarihte Ermeni Terörü ve Uzantıları (Taşnak, Hıncak, Ramgavar, JCAG, NAR, ASALA, PKK, Ermeni Devleti)”, *Azerbaycanlıların Soyqırımı Arxiv Senedlerinde, I. Beynelxalq Elmi Konfransın Materialları*, Azerbaycan RespublikasıTehsil Nazirliyi Azerbaycan Universiteti, Bakı, 29-30 Mart 2013, s. 208.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

ve onu oluşturan bütün idealler dine bağlıdır. Kültür, bir temel sosyolojik olgudur”²⁵.

Öte yandan Türk-İslam âleminde yankı bulan “dilde, fikirde, işte birlik” şiarının temsilcisi Gaspıralı da zamanında Doğu, Batı ve İslam kültürü ve medeniyeti ile ilgili kaleme aldığı yazısında yaşanan ve yaşanacak sorunlara dikkat çekerek bu hususta alınması ve alınmaması gerekenleri şöyle özetler nitelikte: “Önce medeniyetin ne olduğunu kararlaştıralım. Zaten medeni şehirli ve medeniyet şehirlilik manasında olduğu cümleye malûm olup, şehirli bir insan kırdı ve sahra da ikamet eden bedevî bir insandan rahatça ve emniyetlice bir hâlde yaşamasıdır. Medeniyetin parlaklığını büyük-büyük köyler-kiliseler, kaleler, fabrikalar ve topraklar ile ölçenlerden değiliz. Medeniyetin mikyası umûmun ondan istifadesidir. Mısır medeniyetinden kalmış piramitler, dikili taşlar bir adamın nefesine ve keyfine milyonlarla âdemoğlu esir olduğunu rivayet ederler. Yunan ve Roma medeniyetleri devrinde bir şehre ve şu şehrin yalnız ilerisine cümle âlem esir olup hukuktan bî-behre kaldığı görünüyor. Yunanlıların ve Romalıların maişet-i insaniyeye hizmetleri olmadı demiyorum. Velâkin medeniyetlerin nakış bir medeniyet olup belki on bin ebnâ-yı cinsinin sa’y-i semeresinden bir âdem istifade ediyor idi. On bin âdem hukuk haricisinde rahat yüzü görmez hakaretler kurtulmaz bir halde tutulup biri rahatça yaşıyor idi diyorum. Avrupa medeniyeti ise bu medeniyetlerden tevellüt etti. Romalıları esir etleri ile havuzlarda beslenmiş balığa doymayıp inkıraz buldukları gibi bunların oğulları olan Avrupalılar dahi bütün âlemin semeresine doyamamaktadırlar. Velhasıl medeniyet-i hazıra Avrupalıların dedikleri

²⁵ Bkz: Ziya Gökalp, *Kültür ve Medeniyet Türkleşmek İslamlaşmak Muassırlaşmak*, Gençlik Kitapevi, Konya, 2010, Halil İnalçık, “Ziya Gökalp Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür”, *Doğu Batı*, 12, İstanbul, Ağustos-Eylül-Ekim 2000, s. 20-29.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

gibi yeni bir medeniyet değildir. Eski usûl-i maişetin âhir şeklidir. Eski bir hikâyenin âhir sahifesidir Artık Avrupa'yı bırakalım. Her ne kadar Avrupalılar kendi davalarına kendileri mümeyyiz olup medeniyetlerinin en âlâ ve âhir medeniyet olduğunu hüküm ederek cihanın her köşesine nakl etmeye cebre kadar varıyorlar ise de. Avrupa bir ihtiyardır. Tecrübesinden hisse alalım da hatalarını tekrar etmeyelim. Mekteplerini bizler de tesis edelim. Avrupa'da ne görsək çocuk gibi almayalım. Vicdan ve hakkaniyet haricinde değil mi muvazenesini etmeye dikkat edelim. Avrupa medeniyeti bilâ-muvazene kabul olunacak bir şey olmuş olsa idi-bu medeniyete Avrupa'nın nısfı düşman olmaz idi"²⁶.

Bu hususta Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam arasındaki medeniyet ayrımı konusunda dersler verilmesi gerektiği kanaatindeyim. Bu derse, mesela Aristo mantığından başlaması gerekecektir: “Cehalet ne güzel bir şey” Müslümanlar Yahudilere, Hıristiyanlara ve diğer din mensuplarına aralarında, kendi toplumlarında yaşama hakkı tanıdıklarına, onlarla “iyilik ve adalet çerçevesinde” ilişkiler kurduklarına göre kendi insanlarından olup zaman içinde değerlerine, öz medeniyet ve kültürüne yabancılaşmış parçalarına bunu tanımayacaklar mı? Elbette tanıyacaklardır. Ne olursa olsun birbirimize yabancılaşma yolundan kaçınmamız gerek. Biz bu parça ile dilde, fikirde ve fiilde derin ayrılıklarımıza rağmen ortak yönlerimizin azamisini temel kılarak birlikte barış içinde yaşamak durumundayız. Nitekim Müslümanları Türksüz, Türkü de İslamsız tasavvur etmek mümkün değildir. Türk-İslam Dünyasında tüm bunlar tek başına bir anlam ve amaç temin etmez.

²⁶İsmail Gaspıralı, “Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvazene”, (Ceride-i Tercüman muharriri Bağçesaraylı İsmail Gaspıralı, Matba-i Ebuziya), http://www.ismailgaspırali.org/eserleri/Av_med.htm, 11.05.2017.

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

Durum böyleyken hem Türk Milletinin hem de İslam Âleminin gelişmesine ve yücelmesine çalışılmalıdır. Ne Türk Milletinin İslam'a verdiği renk, ne de İslam'ın Türk Milletine verdiği ahenk unutulmamalıdır. Bilindiği üzere Avrupa Milletleri Hıristiyanlığını ve aynı zamanda milli şuurunu öteleyerek bu güne gelmemiştir. Aksine milli ve manevi değerlerine sahip çıkarak ve bunu bir birlikle (AB örneği) pekiştirerek bu gücüne erişebilmiştir. Bunu özellikle ilim, teknoloji ve sanayideki gelişmişliği ile ortaya koymuştur. M. K. Atatürk'ün de ifade ettiği gibi, "Muasır medeniyetler seviyesine yükselmek" ancak bu yolla olabilir.

KAYNAKLAR

- AYDOĞAN, Metin, *Bitmeyen Oyun: Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler*, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2003.
- COŞKUN, Yasin, “Mondros’tan Mudanya’ya Kadar Olan Dönemde Genel Hatlarıyla ABD’nin Türkiye Politikası ve Türk-Amerikan İlişkileri”, *Yeni Türkiye* 93, Ankara, 2017.
- ÇİMEN, Ali-GÖĞEBAKAN, Göknur, *Tarihi Değiştiren Savaşlar*, İstanbul, 2009.
- FUKUYAMA, Frensis, *Konets İstorii i Posledniy Çelovek*, ACT, Moskova, 2004.
- GASPIRALI İsmail, “Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvazene”, (Ceride-i Tercüman muharriri Bağçasaraylı İsmail Gaspırinski, Matba-i Ebuziya), http://www.ismailgaspırali.org/eserleri/Av_med.htm, 11.05.2017.
- GOLDEN, Peter B., *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev: Osman Karatay, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2016.
- GÖKALP, Ziya, *Kültür ve Medeniyet Türkleşmek İslamlaşmak Muassırlaşmak*, Gençlik Kitapevi, Konya, 2010.
- HUNTINGTON, Samuel P, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Okuyan Yayınları, İstanbul, 2005.
- İNALCIK, Halil, “Ziya Gökalp Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür”, *Doğu Batı*, 12, İstanbul, 2000.
- KUZIK, Boris-YAKOVETS, Yuriy, *Tsivilizatsii: Teoriya, İstoriya, Dialog, Buduşyeye*, İstitut Ekonomik Strategiy, T. 1, Moskova, 2006.
- MERİÇ, Cemil, *Bu Ülke*, İstanbul, 2014.
- MUSTAFAYEV, Beşir, “Büyük Devletlerin Kafkasya’daki Ermeni Siyaseti (Kafkasya’daki Ermeni Olaylarına Işık Tutan Bir Arşiv İncelemesi: 1910-1920)”, İstanbul Üniversitesi *Uluslararası Avrasya İncelemeleri Dergisi* (AVİD), cilt. II, sy. 1, İstanbul, 2013.
- MUSTAFAYEV, Beşir, “Tarihte Ermeni Terörü ve Uzantıları”, *Azerbaycanlıların Soyqırımı Arxiv Senedlerinde, I. Beynelxalq Elmi Konfransın Materialları*,

Türk-İslam ve Hıristiyan-Batı Medeniyeti Çatışması Üzerine

Azerbaycan Respublikası Tehsil Nazirliyi Azerbaycan Universiteti, Bakı, 29-30 Mart 2013.

MÜLLER, Harald, *Kültürlerin Uzlaşması*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.

NEHRU, Cevahirlel, *Ümumdünya Tarixine Nezer*, Genclik Yayınları, Bakı, 1986.

SAMİ, Şemseddin, *İslâm Medeniyeti*, sadeleştiren: F. Erdem, İstanbul, 1980.

SÜRYANİ, Mihael Vekayinamesi, çev. Hrant Andreasyan, Basılmamış Nüsha, cilt. II, III, TTK Kütüphanesi, Ankara, Tsz,

ŞİHALİYEY, Emin Arif, “Ermenistan-Azerbaycan Çatışmasının Yakın Geleceği: Barış mı, Savaş mı, Yoksa Ateşkes mi?”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Nu. 45, Ankara, 2013.

ŞİHALİYEY, Emin Arif, *Ermenistan-Azerbaycan Münakaşası Sivilizasyalararası Münasebetler Kontekstinde*, Elm ve Tehsil Neşriyatı, Bakı, 2011.

ŞİHALİYEY, Emin Arif-MUSTAFAYEV Beşir, “Ermeni Sorununun Medeniyetler Çatışması Bağlamında Değerlendirilmesi ve Bu Sorunun Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerine Etkisi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, ASOS Journal (The International Journal of Academic Social Science)*, yıl. 4, sy. 32, Elazığ, Kasım 2016.

TOYNBİ, Arnold, *İssledovaniye İstorii*, ACT, Moskva, 2010.

WHEATCROFT Andrew, *The Ottomans, Dissolving Images*, Penguin Books, Londra, 1993.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN BEYİN TEMELLİ ÖĞRENMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Özcan PALAVAN*

Hüseyin DEMİR**

Özet

Bu çalışmanın amacı, beyin temelli öğrenme yaklaşımına yönelik sınıf (ilkokul) öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesidir. Mevcut durumun belirlenmesi için yapılmış bu betimsel çalışmaya katılan öğretmenler uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırmanın verileri beyin temelli öğrenme ölçeği ile elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma evrenini ise 2013-2014 eğitim ve öğretim yılı Gaziantep İli Şahinbey ilçesindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullarda çalışan 2264 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 411 sınıf öğretmeninden oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizinde T-testi ve ilişkisiz örneklemler için varyans (Anova) kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, sınıf öğretmenlerinin beyin temelli öğrenmeye yönelik öğrenme stili düzeyleri puanları arasında cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olduğu, belirlenmiştir. Ayrıca mesleki kıdem değişkenine göre bilgi alt boyutu puanları arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenlerin uygulama alt boyutu puanları arasında eğitim durumları değişkenine göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Beyin temelli öğrenme, öğretmen görüşleri, öğrenme, cinsiyet*

CLASSROOM TEACHERS' BELIEFS ABOUT BRAIN-BASED LEARNING

Abstract

* Yrd.Doç.Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü,
ozcanpalavan@gau.edu.tr

** Bilim Uzmanı, huseyindemir@hotmail.com

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

This study aimed to show beliefs of classroom teachers about brain-based learning. Convenience sampling was done to select participants for this descriptive study, which was conducted to present current situation. Data was collected through brain-based learning scale. The horizon of the study is 2264 classroom teachers employed in National Education Ministry in Gaziantep's Şahinbey district during 2013-2014 education year. 411 classroom teachers participated in this study. Results showed that there is a significant difference between classroom teachers' brain-based learning styles between genders and there is a meaning difference according to classroom teachers' seniority. Also, there is a significant difference in teachers' applications sub-dimension points according to education status variables.

Keywords: Brain-based-learning, teachers' beliefs, learning, gender

GİRİŞ

Günümüzde gelişen teknoloji karşısında eğitim ve öğretimde çok ciddi farklılıklar ve yeni yönelimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu farklılıkları ortadan kaldırmak ve öğrenme-öğretme sürecini etkili hale getirmek amacıyla yeni yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi önemli hale gelmiştir. Özellikle küreselleşen dünyada teknolojinin ilerlemesi, bireylerde gerçek ve aktif öğrenmenin nasıl olacağı sorusunu akla getirmektedir. Etkili öğrenmenin ne şekilde olduğu insan beynin işlevselliğinin ortaya çıkmaya başlamasıyla daha da iyi anlaşılmaya başlayacaktır. İnsan beyni belki de evrendeki en karmaşık canlı yapılardan biridir. Beynin en iyi nasıl öğrendiğinin ortaya çıkması için çalışmalar yürütülmektedir. Gerçek manada etkili ve aktif öğrenmenin gerçekleşmesi için maksimum seviyede çalışan beyin kadar önemli bir organ yoktur (Carper, 2013). Beyin söz konusu olduğunda, bireye özgü bilinçlilik, merhamet duygusu, zeka, merak, dürüstlük gibi bir çok gizemli nitelik söz konusudur (Ataç ve Uçar, 2006). Yıllardır öğrencilerin

öğrenme eğilimlerini arttırmak için beynin yapısı ve işlevi araştırılmaya başlanmış ve bu araştırmalar giderek artmaktadır. 1980’li yıllardan günümüze kadar, nörobilişsel (neurocognitive) teori, fizyoloji, bilişsel psikoloji ve beyin bilimini, insan davranışlarını anlamaya çalışmaktadır. Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, insan beyninin yapısı ve işlevi iyi öğrenilmeden, öğrenmenin ve davranışların doğru bir şekilde anlaşılamayacağı belirtilmektedir (Korkmaz ve Mahiroğlu, 2007). İnsan zekâsı hakkında bilgilenmemizi sağlayan nöro bilim, eğitim araştırmalarına katkıda bulunabilecek büyük bir potansiyele sahiptir (Goswami, 2004). Nöroloji ve bilişsel psikoloji alanında yapılan araştırmalardan elde edilen bulguların eğitime uyarlanması sonucunda ortaya çıkan, yeni ve popüler bir yaklaşım olan beyin temelli öğrenme anlamlı öğrenmeler için beyin kurallarının kabul edilmesinin, öğretimin bu kurallara uygun olarak gerçekleştirilmesinin önemini ve öğrenme sürecinde beyne hak ettiği değerin verilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Caine & Caine, 1994). Karmaşık ve gelişmiş duygular sırasında beyinde hangi alanların aktive olduğu, bu duyguların hangi sistemler ile ne türde ilişkili olduğu gibi konular giderek daha iyi anlaşılmaya başlamıştır (Eşel, 2009). Bu bulgular bizi beyin daha iyi nasıl kullanılabilir sorusunun cevabına götürmektedir. Bu çabaların gayesi beynimizi daha etkin şekilde kullanarak etkili öğretme ve öğrenmenin gerçekleştirilmesidir. Etkili öğretimin yapılabilmesi öğretmenlerin, öğrencilerin en iyi nasıl öğrendiğini, hangi yöntemlerin daha etkili olduğunu bilmeleriyle önemli hale gelmiştir (Fidan ve Erden, 1994).

Zihinsel yeteneklerin kullanılmasında karşılaşılan birçok sorun, beynin kapasitesindeki eksikliğinden değil, beynin kapasitesi ve

fonsiyonlarının nasıl kullanılacağı hususunda yeterli bilgiye sahip olmadığımızdan kaynaklanmaktadır (Buzan, 2001). Bu nedenle her bireyin beyni takdir ve eşi yoktur. Beyin bazen özerklik arayışı içerisinde bulunur fakat çevre kontrol edici bir role bürünmüştür. Geleneksel eğitimde, sınıf ortamları ele alındığında her öğrencinin benzer bir beyni ve beyin işleyişinin olduğu düşünülerek hareket edilir. Beynin kendi kendini düzenleme eksikliğinin olması, sınıf ortamlarında kendi kendini düzenleme ihtiyacını ortaya koyar. Beyin ve bulunduğu çevre birbirine uymadığı durumlarda, öğrencilerin sınıf ortamında sıkıldığı ve endişelendiği gözlemlenmiştir (Kim, 2011). Bu nedenle beyin temelli öğrenme, beynin en iyi öğrendiği sınıf ortamlarını hazırlaması bakımından tercih sebebi olmalıdır.

Beyin temelli öğrenmenin uygulandığı eğitim ortamları öğrenci merkezlidir. Eğitim ortamları bireylerin birbirleriyle sosyal etkileşimde bulunmalarına, fiziksel ve psikolojik bakımdan tehdit edici olmayan bir sınıf atmosferinde, dayanışma içinde, etkinliklere doğrudan katılarak, keşfederek öğrenmelerine olanak sağlayacak biçimde düzenlenmelidir (Süral, 2014: 34). Brenda ve Grunbegr (2005) yaptıkları çalışmalarında zengin fizik çevre koşullarının yeni sinaps oluşumunu sağladığını, öğrenme ve bellek yeteneğini önemli ölçüde artırdığını belirtmişlerdir. Etkili bir öğrenme ve kalıcı bir hafıza için, öğrenme esnasında beynin her iki yarısının da öğrenme faaliyetlerinin içine sokulması gerekmektedir. İki yarı küre birbirini tamamlayan fonksiyonlara sahiptir (Avcı, Yağbasan, 2008, 9; Duyar, 1996, 29; Sausa, 2001, 190). Yapılan birçok araştırma, beynin iki yarı küresinin farklı bilgiyi işlediğini göstermekle birlikte beynin bütün olarak işlevlerini yerine getirdiğini

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

vurgulamaktadır. Örneğin, öğrenci derste öğretmenin konuşmasını dinlerken beyninin sol yarı küresini kullanmakta, aynı zamanda öğretmenin vücut ve yüz ifadeleri, ses tonu ve vurgulamalarına da dikkat ederek yani sağ yarı küreyi kullanarak bilgiyi anlamlandırmaktadır. Örnekte de ifade edildiği gibi bilginin işlenmesinde her iki yarı küre de rol almaktadır (Senemoğlu, 2004, 376). Bu bağlamda eğitimciler beynin yapısını, öğrenmenin beyinde nasıl gerçekleştiğini ve öğrencilerin kendilerine özgü olan öğrenme tercihleri hakkında bilgi sahibi olmalı ve her iki yarı kürenin etkin kullanılmasına yönelik öğretim stratejilerini ders planlarına ve öğrenme ortamlarına uyarlamalıdır (Avcı, Yağbasan, 2008).

Beyin temelli öğrenme yaklaşımında öğretmene önemli roller düşmektedir. Bu rollerin başında öğreten olarak öğrencilerin beynini eğitmesi gelmektedir. Öğrencilerin beynini eğitmek için ise öncelikle öğretmenlerin “Beyin nasıl çalışır” sorusuna cevap vermesi beklenir. Aynı zamanda öğretmenlerin tüm öğrenme sürecinde sinirsel aktivasyonlar, şekillendirmeler, bağlantılar, iletiler ve farklılıklar gibi beynin temel biyolojik kökenleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir (Kim, 2011). Öğrenme ve öğretme sürecinde öğretmenlerin eğitim alandaki yeni yaklaşım ve stratejileri iyi bilmesi, öğrenmenin üst seviyede olacağı anlamına gelmemektedir. Bu nedenle öğretmenlerimiz öncelikle sınıf içi öğrencilerin durumunu iyi gözlemeli, onları iyi tanımalı, beyin baskınlıkları ve eğilimlerinin neler olduğu hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Beyin temelli öğrenme yaklaşımı, nörobilim, bilişsel psikoloji ve nörodilbilim ile bağlantılı olarak beynin yapısı ve işlevselliği bakımından

öğrenmenin nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi verirken, aynı zamanda bireyin etkin bir şekilde katılımının sağlanacağı ortamların hazırlanmasına da olanak sağlamaktadır (Çengelci, 2005:64). Beyin temelli öğrenme yaklaşımında kişinin kendi beyninin nasıl çalıştığı hususunu bilmesi oldukça önemlidir. Zira beynimizi nasıl etkileyeceğimize dair yapılan ve hızla ilerleyen çalışmalarda, beyin gücünü arttırma, mutlu ve huzurlu bir zihine sahip olma ve bunu koruma, yaşlanmaya ve sinirsel hastalıklara bağlı olarak beyinde oluşacak hasarları önlemek için, insanların besinleri, vitaminleri ve diğer yaşam için gerekli faktörlerin bilincinde olması ve bu konularda fikir sahibi olması yaşamının devamı için oldukça önemlidir (Carper, 2013). Bilişsel psikoloji çalışmaları; stres, can sıkıntısı, kafa karışıklığı ve düşük motivasyona sahip olan insanların öğrenme güçlüğü çektiğini klinik deneylerle kanıtlamıştır (Christianson, 1992). Dolayısıyla öğrenme-öğretme sürecinde beyin en iyi algıladığı öğrenme yaklaşımı olarak beyin temelli öğrenme yaklaşımını kullanmak; başarılı, kendisiyle barışık, tecrübe ve deneyimlerini günlük hayata yansıtabilen bir nesil yetişmesine katkı sağlayabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, beyin temelli öğrenmeye yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için “Sınıf öğretmenlerinin; cinsiyet değişkenine göre, mesleki deneyim yılına göre ve eğitim durumuna göre beyin temelli öğrenmenin bilgi, inanç, uygulanma, öğretme stili ve BTÖ toplam puanlarına yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırmanın Önemi

Araştırma, öğrenci merkezli eğitimi öne çıkaran beyin temelli öğrenme yaklaşımıyla ilgili olarak sınıf öğretmenlerinin bilgi, inanç, öğretim stili ve uygulama düzeylerini ortaya koymasından dolayı önemlidir. Sınıf öğretmenlerinin öğrenme-öğretim sürecinde okul atmosferi, motivasyon, başarı ve performansın artırılmasında beyin temelli öğrenmenin önemini bilmeleri, eğitim öğretim çalışmalarının sağlıklı yürütülmesinde önemlidir (Ekeland, Heian, & Hagen, 2005). Yapılan bu çalışma, sınıf öğretmenlerinin, BTÖ'ye yönelik bilgi, inanç, öğretim stili ve uygulama düzeylerini çeşitli değişkenler açısından ele alan ilk çalışma olma özelliğine sahiptir. Ayrıca, ülkemizde yapılan alan yazın taraması incelendiğinde daha önce bu konuda yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarının sayısının az olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, bu çalışmanın kendi alanında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan ilk çalışma olması önemlidir. Bununla birlikte çağdaş eğitimde önemli bir gelişme olan, beyin temelli öğrenmenin anlaşılma ve uygulanmasında cinsiyetin, eğitim düzeyinin ve kıdem etkisini ortaya koymasından dolayı önem arz etmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, mevcut durumun belirlenmesi için yapılan betimsel tarama modeli bir çalışmadır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmanın verileri için beyin temelli öğrenme ölçeği kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim ve öğretim yılı Gaziantep ili Şahinbey ilçesindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokullarda çalışan 2264 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 411 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü belli olan evren için, hazırlanmış evren büyüklüğü saptama formülü kullanılmıştır.

$$n = N \times \frac{t^2 \times p \times q}{d^2 \times (N-1) + t^2 \times p \times q} + \frac{N \times t^2 \times p \times q}{d^2 \times (N-1) + t^2 \times p \times q}$$

Tablo 1. Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesinde Kullanılan Değerler

n	Örnekleme alınacak birey sayısı	348
N	Çalışma evrenindeki birey sayısı (ana kütle büyüklüğü)	2264
p	İncelenecek olayın görülüş sıklığı (görülme olasılığı)	0,5
q	İncelenecek olayın görülmeme sıklığı (görülmemme olasılığı)	0,5
t	Güven düzeyinin değeri	1,96
d	Örneklemede kabul edilebilir hata oranı	0,05

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

Sınıf öğretmenleri arasından seçilecek minimum örneklem sayısını belirlemek için aşağıdaki hesaplama yapılmıştır:

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot x(N-1) + t^2 \cdot p \cdot q} = \frac{2264 \cdot 1,96^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5}{(0,05)^2 \cdot x(2264-1) + (1,96)^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5} = 328$$

Örneklem büyüklüğü saptama formülü dikkate alınarak yapılan hesaplama göre %95 doğruluk değerindeki örneklemin 328 kişiden oluşması gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada 411 sınıf öğretmenin katılımı ile istenilen örneklem büyüklüğü aşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Beyin Temelli Öğrenme Ölçeği

Araştırmanın verileri için Klinek (2009) tarafından geliştirilmiş olan ve bu çalışmayı yapan araştırmacılar tarafından Türkçe'ye çevrilen "beyin temelli öğrenme ölçeği" Türkçe'ye uyarlanarak kullanılmıştır. Klinek (2009) tarafından geliştirmiş olan BBLSQ (beyin temelli öğrenme anket ölçeği) ölçeğin orijinali, 53 madde ve 5'li likert tipinden oluşmaktadır. Ayrıca çalışmada bilgi ölçeğinin güvenilirlik katsayısını $\alpha = 0,79$, inanç ölçeğinin güvenilirlik katsayısını $\alpha = 0,86$ ve uygulama ölçeğinin katsayısını $\alpha = 0,64$ olarak tespit etmiştir.

Beyin Temelli Öğrenme Ölçeğinin Türkçe Uyarlama Çalışması

Çalışmamızda bu ölçeği kullanmak amacı ile araştırma öncesinde ölçeğin kapsam geçerliliğini sağlayabilmek için öncelikle ölçek bir

İngilizce öğretmeni tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Çevrilen ölçeğin, Türkçe'ye uygunluğu için üniversitede çalışan İngilizce bilen altı öğretim elemanından görüş alınmıştır. Ayrıca alan uzmanlarına ölçekler verilerek maddeler hakkında görüş alınmıştır. Uzmanların maddeler üzerinde yaptıkları görüşler doğrultusunda bazı alt başlıkta toplanan maddelerin ayrı ayrı maddelere dönüştürülmesi, bazı maddelerde ise hem madde bazında ve hem de ölçeğin geneline yansıyan anlam bozukluklarının giderilmesi sağlanmıştır. Türkçe'ye çevrilen ölçek tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Çevrilmiş olan ölçek İngilizce bilen altı öğretim elemanına sunulurken İngilizce Türkçe uygunluğu bakımından görüş alınmıştır. Çevrilen BTÖ ölçeği 15'i bilgi, 13'ü inanç, 9'u uygulama ve 16'sı öğretim stili ile ilgili maddelerdir.

Türkçeye çevrilen beyin temelli öğrenme ölçeğinin güvenilirliği, test tekrar test ve iç tutarlık yöntemleri ile ayrı ayrı hesaplanmıştır. İç tutarlık hesaplanması amacıyla, beyin temelli öğrenme ölçeğinin İngilizce ve Türkçe formu araştırmacı tarafından dil yeterliliğine sahip üniversitenin farklı birimlerinde görev yapan akademisyen, okutman ve araştırma görevlilerinden gönüllü 54 katılımcıya uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda korelasyonu 0,866 bulunmuştur. Bulmuş olduğumuz değer İngilizce Türkçe uyumluluğun yüksek derecede olduğunu göstermektedir.

Ölçme aracının güvenilirliğini belirlemek amacıyla 130 sınıf öğretmenine ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulamada elde edilen verilerin Cronbach Alpha katsayısı ile test yarılama yapılarak, güvenilirliği hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayısı genel toplamda 0,797 olarak

elde edilmiştir. Test yarılamada ise pearson moment değeri genel toplamda 0,719 olarak elde edilmiştir. Ayrıca beyin temelli öğrenme, bilgi, inanç, uygulama ve öğretim tarzı ölçeklerinin güvenilirliği Cronbach Alpha ve Test-Yarılama yöntemleri kullanılarak her bir boyut için ayrı olarak incelenmiştir.

Tablo 2. Beyin Temelli Öğrenme Ölçeği Cronbach Alpha ve İki Yarı Test Güvenirliği Katsayıları

Beyin Temelli Öğrenme	CronbachAlpha	Pearson Mom. Değ.
Bilgi	,761	,645
İnanç	,709	,695
Uygulama	,613	,533
Öğretim Stili	,644	,459
Genel Toplam	,797	,719

Tablo 2 incelendiğinde araştırmacılar tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan ölçeğin ön uygulama yapılan 130 sınıf öğretmeninden elde edilen verilerinin güvenilirlik katsayısı 0 ile 1 arası değer almaktadır. Güvenirlik katsayı değeri 1'e yaklaştıkça güvenilirlik artmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, ölçme aracının tamamının güvenilirlik katsayısı ile her bir alt boyutun Cronbach Alpha katsayıları ve iki yarı test güvenilirlik katsayıları 0.60'ın üzerindeki değerlerdedir. Bu da beyin temelli öğrenme ölçme aracının oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2006). Ayrıca, her bir alt boyut için hesaplanan iki yarı test arası toplam korelasyon değerlerinin 0.60'ın üzerinde olması ölçme aracının iç tutarlılığının oldukça iyi olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2006).

Ayrıca Çalışmanın uygulandığı 411 sınıf öğretmeninden elde edilen verilerin Cronbach Alpha değerleri ile her bir katagorideki madde sayıları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Bilgi, İnanç, Uygulama ve Öğretme Stili Alt Boyutlarının Güvenirlik Katsayıları

Boyut	N	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Bilgi	411	15	,704
İnanç	411	13	,658
Uygulama	411	9	,579
Öğretme Stili	411	16	,633
Toplam Puan	411	53	,762

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmacılar tarafından 2014 yılında Türçe’ye uyarlanarak 411 sınıf öğretmeni üzerinde yapılan çalışmanın Cronbach Alpha değeri incelendiğinde güvenirlilik katsayısının 0,60’ın üzerinde olduğundan iyi derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Veri Toplama Süreci

Ölçek 2013 Ekim ayında İngilizce'den Türçe'ye çevrilmiş, Türçe'ye uygunluğu için görüş alınmıştır. Görüşlerin alınmasından sonra Kasım ayında alan uzmanlarına ölçekler verilerek maddeler hakkında görüş alınmış ve bazı maddeler ayrılmıştır. Türçe'ye çevrilen ölçek tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Aralık ayında, Türçeye çevrilen beyin temelli öğrenme ölçeğinin İngilizce ve Türçe formu araştırmacılar tarafından dil yeterliliğine sahip üniversitenin farklı birimlerinde görev

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

yapan akademisyen, okutman ve araştırma görevlilerinden gönüllü 54 katılımcıya uygulanmıştır. Bu işlemin ardından Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra 2014 Mart ayında ön uygulama yapılmıştır. Güvenirlilik ve geçerlilik çalışmalarının tamamlanmasının ardından ölçek, 2014 Nisan ayında Gaziantep ilçesinde 411 sınıf öğretmenine ulaşılarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Ölçeğin katılımcılarına ait tanımlayıcı bilgilerin belirlenmesinde frekans analizinden yararlanılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, mesleki kıdem, eğitim durumuna göre BTÖ bilgi, inanç, uygulama ve öğretme stili ile ilgili ortalama puanlarının belirlenmesinde bağımsız örneklem t testi ve anova (Tek yönlü varyans analizi) kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, yapılan araştırma çerçevesinde toplanan verilerin istatistiksel analizlerine, elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	(f)	(%)	Boyut	Fark
Cinsiyet Bay	204	49,6	Bilgi	Yok

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

	Bayan	207	50,4	İnanç	Yok
				Uygulama	Yok
				Öğretme Stili	Var
				Genel	Yok
Eğitim Durumu	(1) Lisans	379	92,2	Bilgi	Yok
	(2) Tzsz. Y. L.	12	2,9	İnanç	Yok
	(3) Y. Lisans	19	4,6	Uygulama	Var (1-3)
				Öğretme Stili	Yok
				Genel	Yok
Mesleki Kıdem	(1) 0-5 yıl	35	8,5	Bilgi	Var (1-5,
	(2) 6-10 yıl	91	22,1		2-5, 3-5,
	(3) 11-15 yıl	112	27,3	İnanç	4-5)
	(4) 16-20 yıl	116	28,2	Uygulama	Yok
	(5) 20 yıl üstü	57	13,9	Öğretme Stili	Yok
				Genel	Yok

Tablo incelendiğinde yapılan çalışmaya 411 sınıf öğretmenin katıldığı ve katılan bayan öğretmen sayısının (%50,4) erkek öğretmen sayısının (%49,6) olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerin % 23,6'sı 31- 35 yaş aralığı ile %24,3'ü ise 36-40 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri daha çok 31-35 (97 kişi) yaş aralığı ile 36-40 (100 kişi) yaş aralığındadır. İlkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin %92,2 si lisans mezunu olup sadece %7,5'i tezli ya da tezsiz yüksek lisans programlarından mezundur. Mesleki kıdeme bakıldığında ise %8,5'lik dilim 0-5 yıl çalışanlardan, %22,1'lik dilim 6-10 yıl çalışanlardan %27,3'lük dilim 11-15 yıl çalışanlardan %28,2'lik dilim 16-20 yıl çalışanlardan ve % 13,9 luk dilim 20 yıl üstü çalışanlardan oluşmaktadır.

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

Sınıf öğretmenlerinin cinsiyet açısından beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerini belirlemek için uygulanan ölçekten elde edilen veriler bağımsız örneklem t-testi ile çözümlenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin T-Testi Sonuçları

Grup	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	t	p
Bilgi	Bay	204	37,421	5,967	409	,283	,777
	Bayan	207	37,584	5,703			
İnanç	Bay	204	29,946	5,915	409	1,276	,203
	Bayan	207	29,227	5,494			
Uygulama	Bay	204	27,313	5,067	409	,248	,805
	Bayan	207	27,193	4,791			
Öğretme Stili	Bay	204	38,843	7,075	409	2,923	,004
	Bayan	207	36,927	6,452			

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

Toplam	Bay	204	133,524	15,385	409	1,790	,074
Puan	Bayan	207	130,932	13,921			

$P > 0,05$

Tablo 5’deki analiz sonuçlarına göre bay ($\bar{X}=37,421$) ve bayan ($\bar{X}=37,584$) grubundaki sınıf öğretmenlerinin cinsiyet açısından beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin bilgi alt boyutunda aldıkları puan toplamları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($t_{409}=-0,283$, $P>0,05$) bulunmadığı görülmektedir. Bay sınıf öğretmenlerinin BTÖ’ye yönelik görüşlerinin bilgi alt boyutu ortalamaları ile bayan sınıf öğretmenlerinin BTÖ’ye yönelik görüşlerinin bilgi alt boyutu ortalamalarının birbirine oldukça yakın değerler aldığı görülmektedir. Bu bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin BTÖ ’ye yönelik bilgi düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık oluşturmadığı söylenebilir.

Bay sınıf öğretmenlerinin BTÖ’ye yönelik görüşlerinin inanç alt boyutu ortalamaları ($\bar{X}=29,946$) ile bayan sınıf öğretmenlerinin BTÖ’ye yönelik görüşlerinin inanç alt boyutu ortalamaları ($\bar{X}=29,227$) birbirine oldukça yakın değerler aldığı görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin cinsiyet açısından beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin inanç alt boyutunda aldıkları puan toplamları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark ($t_{409}=1,276$, $P>0,05$) bulunamamıştır. Bu bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin BTÖ ’ye yönelik inanç düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık oluşturmadığı söylenebilir.

Bay sınıf öğretmenlerinin BTÖ’ye yönelik görüşlerinin uygulama alt boyutu ortalamaları ($\bar{X}=27,313$) ile bayan sınıf öğretmenlerinin BTÖ’ye yönelik görüşlerinin uygulama alt boyutu ortalamalarının

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

($\bar{X}=27,193$) birbirine oldukça yakın değerler aldığı görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin cinsiyet açısından beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin uygulama alt boyutunda aldıkları puan toplamları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark ($t_{409}=0,248$, $P>0,05$) bulunamamıştır.

Sınıf öğretmenlerinin cinsiyet açısından beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin öğretim stili alt boyutunda aldıkları puan toplamları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark ($t_{409}=2,923$, $P<0,05$) bulunduğu görülmüştür. Bay sınıf öğretmenlerinin BTÖ'ye yönelik görüşlerinin öğretim stili alt boyutu ortalamaları ($\bar{X}=38,843$) ile bayan sınıf öğretmenlerinin BTÖ'ye yönelik görüşlerinin öğretim stili alt boyutu ortalamalarının ($\bar{X}=36,927$) birbirine yakın değerler almadığı görülmektedir. Bu bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin BTÖ 'ye yönelik öğretim stili düzeylerinin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık oluşturduğu söylenebilir.

Analiz sonuçlarına göre bay ($\bar{X}=133,524$) ve bayan ($\bar{X}=130,932$) grubundaki sınıf öğretmenlerinin cinsiyet açısından beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinden elde edilen toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark ($t_{409}=0,248$, $P>0,05$) bulunamamıştır. Bu bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin BTÖ 'ye yönelik elde edilen toplam puanların cinsiyet açısından farklılık oluşturmadığı söylenebilir.

Tablo 6: Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin Bilgi Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P	Fark
(1) 0 - 5 yıl	35	37,742	5,215				1 - 5
(2) 6 - 10 yıl	91	38,285	5,496				2 - 5
(3) 11 - 15 yıl	112	38,375	5,332				3 - 5
(4) 16 - 20 yıl	116	37,422	6,024	4	4,861	,001	4 - 5
(5) 20 yıl üstü	57	34,561	6,442				
Toplam	411	37,503	5,829				

$P < 0,05$

Tablo 6'daki analiz sonuçlarına göre, 0-5 yıl ($\bar{X}=37,742$), 6-10 yıl ($\bar{X}=38,285$), 11-15 yıl ($\bar{X}=38,375$), 16-20 yıl ($\bar{X}=37,422$) ve 20 yıl üstü ($\bar{X}=34,561$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin bilgi alt boyutundaki alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_4=4,861$; $P<0.05$) olduğu görülmüştür. 20 yıl üstü ($\bar{X}=34,561$), sınıf öğretmenlerinin puan ortalamaları diğer grup elemanlarına göre en düşük ortalamaya sahiptir. Diğer taraftan 0-5 yıl ($\bar{X}=37,742$) ve 16-20 yıl ($\bar{X}=37,422$) mesleki kıdeme sahip sınıf öğretmenleri ile 6-10 yıl ($\bar{X}=38,285$) ve 11-15 yıl ($\bar{X}=38,375$) mesleki kıdeme sahip sınıf öğretmenlerinin puan ortalamaları birbirlerine yakın değerler almıştır. Ayrıca beyin temelli öğrenmeye yönelik öğretmen görüşlerinin bilgi alt boyutuna göre sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdemleri arasındaki farklılıklar, 0-5 yıl (1) olan ile 20 yıl üstü (5) olanlar arasında, 0-5 yıl (1) olan lehine, 6-10 yıl (2) olan ile 20 yıl üstü (5) olanlar arasında, 6-10 yıl (2) olan lehine, 11-15 yıl (3) olan ile 20 yıl üstü (5) olanlar arasında, 11-

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

15 yıl (3) olanlar lehine, 16-20 yıl (4) olan ile 20 yıl üstü (5) olanlar arasında, 16-20 yıl (4) olanlar lehinedir. Bu bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin bilgi alt boyutu puanları arasında, mesleki kıdeme göre anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7: Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin İnanç Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P
(1) 0 - 5 yıl	35	28,571	5.611			
(2) 6 - 10 yıl	91	29.076	4.853			
(3) 11 - 15 yıl	112	29.589	5.211	4	1,269	,181
(4) 16 - 20 yıl	116	30.491	6.532			
(5) 20 yıl üstü	57	29.157	6.117			
Toplam	411	29.583	5.711			
P > 0,05						

Tablo 7'deki analiz sonuçlarına göre, 0-5 yıl ($\bar{X}=28,571$), 6-10 yıl ($\bar{X}=29,076$), 11-15 yıl ($\bar{X}=29,589$), 16-20 yıl ($\bar{X}=30,491$) ve 20 yıl üstü ($\bar{X}=29,157$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin inanç alt boyutundaki alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_4=1,269$; $P>0.05$) bulunmadığı görülmektedir. 16-20 yıl ($\bar{X}=30,491$) mesleki kıdeme sahip sınıf öğretmenlerinin puan ortalamaları diğer grup elemanlarına göre en yüksek ortalamaya sahiptir. Bu bulgulara göre, öğretmenlerin beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin inanç alt boyutuna göre, mesleki kıdem açısından anlamlı bir ilişkinin olmadığı

tespit edilmiştir. Bu ise bize sınıf öğretmenlerinin beyin temelli öğrenme ilkelerine yönelik inançlarının mesleki kıdeme göre değişmediğini göstermektedir.

Tablo 8: Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin Uygulama Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P
(1) 0 - 5 yıl	35	27,228	5,493			
(2) 6 - 10 yıl	91	26,461	4,390			
(3) 11 - 15 yıl	112	27,241	4,372	4	1,333	,257
(4) 16 - 20 yıl	116	27,344	5,188			
(5) 20 yıl üstü	57	28,368	5,724			
Toplam	411	27,253	4,924			

P > 0,05

Tablo 8'deki analiz sonuçlarına göre, 0-5 yıl ($\bar{X}=27,228$), 6-10 yıl ($\bar{X}=26,461$), 11-15 yıl ($\bar{X}=27,241$), 16-20 yıl ($\bar{X}=27,344$) ve 20 yıl üstü ($\bar{X}=28,368$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin uygulama alt boyutundaki alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_4=1,333$; $P>0.05$) bulunmadığı görülmüştür. Bu bulgulara göre, öğretmenlerin beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin uygulama alt boyutu puanları arasında, mesleki kıdeme göre anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 9: Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin Öğretme Stili Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P
(1) 0 - 5 yıl	35	38,114	8,159			
(2) 6 - 10 yıl	91	37,483	6,479			
(3) 11 - 15 yıl	112	38,589	6,276	4	,799	,527
(4) 16 - 20 yıl	116	37,974	7,037			
(5) 20 yıl üstü	57	36,771	6,176			
Toplam	411	37,878	6,697			

$P > 0,05$

Tablo 9'daki analiz sonuçlarına göre, 0-5 yıl ($\bar{x}=38,114$), 6-10 yıl ($\bar{x}=37,483$), 11-15 yıl ($\bar{x}=38,589$), 16-20 yıl ($\bar{x}=37,974$) ve 20 yıl üstü ($\bar{x}=36,771$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin öğretme stili alt boyutundaki alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_4=,799$; $P>0.05$) olmadığını göstermiştir. Bu bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin beyin temelli öğrenme ilkelerine yönelik öğretme stillerinin mesleki kıdeme göre değişiklik göstermediğini ortaya koymuştur.

Tablo 10: Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüş Toplam Puanların Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P
(1) 0 - 5 yıl	35	131,657	17,940			
(2) 6 - 10 yıl	91	131,307	13,554			
(3) 11 - 15 yıl	112	133,794	12,556	4	1,307	,267
(4) 16 - 20 yıl	116	133,232	16,501			
(5) 20 yıl üstü	57	128,859	14,171			
Toplam	411	132,219	14,705			

P > 0,05

Tablo 10'daki analiz sonuçlarına göre, 0-5 yıl ($\bar{x}=131,657$), 6-10 yıl ($\bar{x}=131,307$), 11-15 yıl ($\bar{x}=133,794$), 16-20 yıl ($\bar{x}=133,232$) ve 20 yıl üstü ($\bar{x}=128,859$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdeme göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinden elde edilen toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_4=1,307$; $P>0.05$) bulunmamıştır. Diğer taraftan 20 yıl üstü ($\bar{x}=128,859$) mesleki kıdeme sahip sınıf öğretmenlerinin puan ortalamaları diğer grup elemanlarına göre en düşük ortalamaya sahiptir.

Tablo 11: Sınıf Öğretmenlerinin Eğitim Durumlarına Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin Bilgi Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P
(1) Lisans	379	37,643	5,807			
(2) Tzsz Y. L.	12	35,416	5,759	3	1,461	,233

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

(3) Y. Lisans	20	36,100	6,155
Toplam	411	37,503	5,829

P > 0,05

Tablo 11'deki analiz sonuçlarına göre, lisans ($\bar{x}=37,643$), tezsiz yüksek lisans ($\bar{x}=35,416$) ve yüksek lisans ($\bar{x}=36,100$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin eğitim durumlarına göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin bilgi alt boyutundaki alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_3=1,461$; $P > 0.05$) bulunamamıştır.

Tablo 12: Sınıf Öğretmenlerinin Eğitim Durumlarına Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin İnanç Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{x}	Ss.	Sd.	F	P
(1) Lisans	379	29,667	5,736			
(2) Tsz Y. L.	12	26,750	5,722			
(3) Y. Lisans	20	29,700	5,006	3	1,526	,219
Toplam	411	29,583	5,711			

P > 0,05

Tablo 12'deki analiz sonuçlarına göre, lisans ($\bar{x}=29,667$), tezsiz yüksek lisans ($\bar{x}=26,750$) ve yüksek lisans ($\bar{x}=29,700$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin eğitim durumlarına göre beyin temelli öğrenmeye

yönelik görüşlerinin inanç alt boyutundaki alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_3=1,526$; $P> 0.05$) bulunamamıştır.

Tablo 13: Sınıf Öğretmenlerinin Eğitim Durumlarına Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin Uygulama Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P	Fark
(1) Lisans	379	27,438	4,855				1 - 3
(2) Tzsz Y. L.	12	26,583	5,664	3	4,421	,013	
(3) Y. Lisans	20	24,150	4,955				
Toplam	411	27,253	4,924				

P<0,05

Tablo 13'deki analiz sonuçlarına göre, lisans ($\bar{X}=27,438$), tezsiz yüksek lisans ($\bar{X}=26,583$) ve yüksek lisans ($\bar{X}=24,150$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin eğitim durumlarına göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin uygulama alt boyutunda alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_3=4,421$; $P<0.05$) bulunduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan sınıf öğretmenleri arasında yüksek lisans ($\bar{X}=24,150$) mezunu olanların puan ortalamaları, lisans ($\bar{X}=27,438$) ile tezsiz yüksek lisans ($\bar{X}=26,583$) mezunlarının puan ortalamalarından daha düşüktür. Sınıf öğretmenlerinin eğitim durumlarına göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin uygulama alt boyutunda alınan puanlar arasındaki farklılıklar, lisans mezunu (1) olan ile yüksek lisans mezunu (3) olanlar arasında, lisans mezunu (1)

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

olanlar lehinedir. Çıkan farkın eğitim düzeyi ile doğru orantılı olması beklenirken tersi bir durum olması düşündürücüdür.

Tablo 14: Sınıf Öğretmenlerinin Eğitim Durumlarına Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinin Öğretme Stili Alt Boyutunda Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	P
(1) Lisans	379	37,886	6,659			
(2) Tsz Y. L.	12	36,000	6,193	3	,682	,506
(3) Y. Lisans	20	38,850	7,754			
Toplam	411	37,878	6,697			

$p > 0,05$

Tablo 14'deki analiz sonuçlarına göre, lisans ($\bar{x}=37,886$), tezsiz yüksek lisans ($\bar{x}=36,000$) ve yüksek lisans ($\bar{x}=38,850$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin eğitim durumlarına göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin öğretme stili alt boyutundaki alınan puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_{3=,682}$; $P > 0.05$) bulunamamıştır.

Tablo 15: Sınıf Öğretmenlerinin Eğitim Durumlarına Göre Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşlerinden Elde Edilen Toplam Puanların Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	F	p
(1) Lisans	379	132,635	14,520			
(2) Tsz Y. L.	12	124,750	14,078	3	2,254	,106

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

(3) Y. Lisans	20	128,800	17,497
Toplam	411	132,219	14,705

P > 0,05

Tablo 15'deki analiz sonuçlarına göre, lisans ($\bar{x}=132,635$), tezsiz yüksek lisans ($\bar{x}=124,750$) ve yüksek lisans ($\bar{x}=128,800$) gruplarındaki sınıf öğretmenlerinin eğitim durumlarına göre beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinden elde edilen toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($F_3=2,254$; $P>0.05$) bulunamamıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, sınıf öğretmenlerinin BTÖ'ye yönelik bilgi, inanç, uygulama düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık oluşturmadığı fakat sınıf öğretmenlerinin BTÖ'ye yönelik öğretim stili düzeylerinin cinsiyet açısından farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Benzer bir çalışmayı Wachop (2012) yapmıştır ve cinsiyet ile öğretim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulmuştur. Bu açıdan yapılan çalışma, yaptığımız araştırma ile örtüşmektedir. Klinek (2009)'in yaptığı çalışmada ise cinsiyet açısından BTÖ'ye yönelik bilgi, uygulama ve inanç düzeylerini incelemiş ve kadınların cinsiyet açısından bilgi, uygulama ve inanç bakımından daha yüksek sonuçlara ulaştığı görülmüştür. Bu ise cinsiyet açısından farklılıkları ortaya koymaktadır. Annakodi ve Ramakrishnan (2013) yaptığı çalışmada ise, öğretmenlerin beyin temelli öğrenmeye yönelik bilgi, inanç ve uygulamalarını ele almış ve araştırma sonucunda, cinsiyet ve öğretmenlerin deneyim yılları ile beyin temelli öğrenme yaklaşımı bilgi ve inançları arasında anlamlı bir farklılık bulmuştur. Duman'ın (2007) yaptığı çalışmasında beyin temelli

öğretimin öğrencilerin Sosyal Bilgiler öğretimindeki başarılarına etkisini cinsiyet açısından öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık bulunmaması, araştırmada elde edilen bulgular ile paralellik göstermektedir. Benzer bir çalışma ise Usta (2008) ve Akyürek (2012) tarafından yapılmıştır. Usta (2008), Akyürek (2012) çalışmalarında Duman (2007) 'ın elde etmiş olduğu verilere paralel veriler elde etmişlerdir. Bu ise çalışmamızda elde edilen sonuçların cinsiyet yönünden farklılık göstermemesi ile benzer sonuçlar içermektedir. Yurt dışı çalışmalarında cinsiyet açısından çıkan farkın bayanlar lehine olması ve bu araştırmada ise erkekler lehine olması önemli bir bulgudur. Bunun sebebi olarak ülkemizde bayan öğretmenlerin mesleklerine başladıklarından sonra gelişme için neler yaptıkları ya da yapmadıkları ile ilgili olabilir. Kültürel olarak ülkemizde kadın dışarıdaki işler yanında evde de yapması gereken işlerle meşgul olmaktadır. Bu durum kadınların gelişmeleri takip etmesinde zaman bulamamalarına neden olabilir. Bu konunun araştırılması önemlidir.

Sınıf öğretmenlerinin beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin bilgi alt boyutuna göre, mesleki kıdem ile anlamlı bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu ise bize beyin temelli öğrenme ilkelerine yönelik en az bilgiye 20 yıl üstü mesleki kıdeme sahip olan sınıf öğretmenlerinin olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni ise sınıf öğretmenlerinin beyin temelli öğrenme yaklaşımını eğitim-öğretim süreci içerisinde duymamalarını, üniversite eğitimlerinde BTÖ yaklaşımının çok yaygın olmamasıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu sonuç Harman'ın (2010) yaptığı çalışmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir. Harman (2010) çalışmasında Fen Bilgisi eğitimi alan öğretmen adaylarının BTÖ yaklaşımıyla ilgili bilgi düzeylerini incelemiştir. BTÖ yaklaşımıyla ilgili

olarak elde edilen bilgilerin kitaplarda ve derslerde anlatıldığı kadarıyla bilindiği belirlenmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin beyin temelli öğrenmeye yönelik görüşlerinin inanç, uygulama ve öğretim stili düzeylerine göre, mesleki kıdem açısından anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. Benzer bir çalışma ise Klinek (2009) tarafından yapılmıştır. Klinek (2009) çalışmasında bilgi, inanç ve uygulama düzeylerinin mesleki kıdeme göre değişmediğini ortaya koymuştur. Bu durum eğitimcilerin gelişmeleri takibinde bir sıkıntı olduğunu işaret ediyor olabilir ya da beyin temelli öğrenme ile ilgilenen kişilerin yeterince eğitimcilere ulaşamamasının bir sonucu olabilir.

Sınıf öğretmenlerin beyin temelli öğrenmeye yönelik bilgi ve öğretim stili düzeyleri görüşlerinde, mesleki kıdemi yüksek olan sınıf öğretmenlerinin, sınıflarında kullandığı öğretim stiline, beyinde en iyi öğrenmenin gerçekleşmesine katkı sağladığı belirlenmiştir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin sınıflarında kullandığı öğretim stiline aslında BTÖ yaklaşımıyla ilişkili olduğundan tam olarak haberdar olmadığı belirlenmiştir.

Sınıf öğretmenlerin beyin temelli öğrenmeye yönelik inanç ve uygulama boyundaki görüşlerinde, eğitim durumuna göre farklılık göstermediği görülmüştür. Fakat uygulama düzeyinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Burada çıkan fark lisans mezunları lehinedir. Eğitim durumu ile doğru orantılı olması muhtemel sonuç tersine çıkmıştır. Ülkemizde son yıllarda y. lisans ve doktora programları artış göstermiştir. Bu artış insanların yeni şeyler

öğrenmesine fırsat verse de uygulama için yeterli zaman bırakmıyor olabilir.

Elde edilen sonuçlar ışığında sınıf içi uygulamalarda, beynin en iyi nasıl öğrenebileceğine dair, öğrenme-öğretme sürecinde beyin temelli öğrenme ile ilgili yeni stratejileri ve tekniklerin nasıl uygulanacağına yönelik bir gereksinim olduğu söylenebilir. Beyin temelli öğrenmeye yönelik bilgi sahibi olan öğretmenlerin sınıflarında uygulayacağı yeni yöntem ve teknikler ile öğrenme ortamları zenginleştirilecektir. Bu tarz ortamlarda işlenen derslerle, kalıcı öğrenmenin sağlandığı ve becerilerin arttığı söylenebilir. Bu bağlamda etkililiği kanıtlanmış beyin temelli öğrenme yaklaşımının öğrenme-öğretme sürecinde uygulanması ile başarılı sonuçlar elde edilebilir. Bunlara şu şekilde örnek vermek faydalı olabilir:

Beynin sol yarım küresünün harekete geçirmek için çalışma ortamları çeşitli materyallerle zenginleştirilmelidir. (Fogarty, 2002, 57). Konuların işlenmesi sürecinde panolardan faydalanılmalı, panolara resimler, grafikler gibi ürünler asılmalı ve bunlar 15- 20 gün gibi sürelerde değiştirilmelidir. Öğrenciler tartışmaları için serbest bırakılmalı ve istedikleri arkadaşları konuşabilmelidir. (Sausa, 2001, 192). Anlamayı kolaylaştırmak, düşünmeyi teşvik etmek için benzetimler yapılmalı ve ilişkiler üzerine tartışmalar yapılmalıdır. Soruları "...farzedelim" ya da "eğer.....olursa.." şeklinde sorarak öğrencileri mantıksal düşünmeleri için cesaretlendirilmelidir (Sausa, 2001, 193). Özellikle dersin başında, öğrencilerin konuyla ilişki kurabileceği mantıksal sorularla dikkatleri çekilmelidir (Miller, 2003). Sol beyin bilgileri anlamını bilmeden de belleğe kayıt edebilir. O nedenle tekrar etmeye önem verilmelidir

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

(Boydak, 2004, 164). Problemleri çözerken parçalara ayırarak ve belli bir sıra takip ederek çözmek önemlidir (Freder, 1990, 20). Derslerde konuyu önemli bölümlerine vurgu yapmak için görsel etkinliklere ağırlık verilmelidir. (Connell, 2002; Miller, 2003; Sausa, 2001; Yıldırım, 2004).

Yeni öğrenmeler ile eski öğrenmeler şemalar oluşturularak ya da farklı görsel teknikler kullanılarak ilişkilendirilmelidir (Sausa, 2001,193). Sebep sonuç ilişkilerinde diyagram kullanılabilir. Böylece benzer nedenler arasında görsel etkiyle çağrışıma yol açılabilir (Dew, 1996; Yıldırım, 2004, 93). Ders sürecinde; gösterilen görseller hakkında konuşma, deney ve gözlem yapma, hayal etme, senaryo yazma, resimleme, kendini değerlendirme, eğitimsel oyun, şarkı söyleme, ritim tutma, grup tartışması, grup projeleri gibi öğretim tekniklerinden yararlanılabilir (Avcı, Yağbasan, 2008). Derslerde beyin fırtınasını kullanarak çözümler geliştirilebilir (Dew, 1996). Bu başarıları sağlamada hiç şüphesiz öğretmenlerimizin bu yaklaşıma yatkınlıkları, bilgileri ve yukarıda belirtilen uygulamalara vb.yönelik inancları önemlidir.

Beyin temelli öğrenme yaklaşımının nasıl uygulanacağı ile ilgili bilgilendirme toplantıları, konferanslar ve seminerler düzenlenerek bilgi eksikliği giderilebilir. Beyin temelli öğrenmeye yönelik etkinliklerin nasıl uygulanacağına dair çalışmalar yapılabilir. Sınıf içerisinde yer alan öğrencilerin beyin baskınlıkları tespit edilerek, öğrencilerin hangi beyin yarım küresi daha baskın ise ona göre materyal ve öğretim şekli uygulanabilir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin tek taraflı güçlü beyne sahip olmalarının olumlu-olumsuz yönleri araştırılarak yeni yapılacak çalışmalar ile her iki yarımküreyi aktivite eden yöntem ve teknikler ortaya konabilir. Öğretmen ve öğrencilerin farklı beyin baskınlıklarına

sahip olması, öğrenme-öğretme sürecini etkileyip etkilemeyeceği, yapılacak olan aktivitelerin, seçilen materyal ve ortamların öğrenme sürecini nasıl etkilediği ile ilgili araştırmalar yapılabilir. Ayrıca cinsiyet açısından bay ve bayan öğretmenlerin ne kadar zaman eğitim gelişmelerini takip ettikleri ne kadar zaman diğer işlerle uğraştıkları ve bu uğraşların birbirleri ile farklılıkları olup olmadığı belirlenebilir. bu sayede cinsiyet açısından eğitime yansıyan farklılıklarda etken faktörler bulunabilir ve olumsuz yönler giderilebilir. Bunun yanı sıra üstü eğitim yapan kişilerin ne kadar uygulama içinde oldukları ne kadar teoride kaldıkları yönde de araştırmalar yapılması faydalı olabilir. eğitim düzeyi arttıkça iyi olması gereken durumlar acaba olumsuz yönde mi etkileniyor, incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, E. (2012). "Beyin Temelli Öğrenme Yaklaşımının İlköğretim Fen Ve Teknoloji Dersi 8.Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarı, Derse Yönelik Tutum, Motivasyon Ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi". Ahi Evran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırşehir.
- Annakodi, R. ve Ramakrishnan, J. (2013). Knowledge and Beliefs of Teachers Towards Brain Based Learning. *Indian Journal Of Applied Research*. Volume : 3, Issue : 11.
- Ataç, A. ve Uçar, M. (2006). "Biyoteknolojinin Sınır Bilim Uygulamalarında Geline Nöktä: Üst insan Mı, Biyolojik Robot Mu?", *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 5 (6): 455-465.
- Avcı, D.E., Yağbasan, R. (2008). Beyin Yarı Kürelerinin Baskın Olarak Kullanılmasına Yönelik Öğretim Stratejileri *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 2, 1-17
- Brenda ME, Grunbegr NE. (2005). Effects of social and physical enrichment on open field activity differ in male and female Sprague-Dawley rats. *Behav Brain Res*, 165:187-96.
- Boydak, H.A. (2004). *Beyin Yarım Kürelerinin Gizemi*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Buzan, T. (2001). *Aklımı En İyi Şekilde Kullan* (5. Baskı). (Çev. B. Ergüder). Arion Kitabevi.
- Caine, R. N. & Caine, G. (1994). *Making connections: Teaching and the human brain*. Menlo Park, CA: Addison-Wesley.

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

- Carper, J. (2013). *Beyninizi %100 Geliştirin*. New York Times Bestseller, İstanbul: Kalipso Yayınları.
- Christianson, S. A. (1992). Emotional stress and eye witness memory: A criticalreview. *Psychological Bulletin*, 112(2), 284–309.
- Connell, D. (2002). *Left Brain Right Brain*. Instructor. 112, 2.
- Çengelci, T. (2005). "Sosyal Bilgiler Dersinde Beyin Temelli Öğrenmenin Akademik Başarıya Ve Kalıcılığa Etkisi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- Dew, J.R. (1996). Are You a Right-Brain or Left-Brain Thinker?. *Quality Progress Magazine*. April, 91-93.
- Duman, B. (2007). *Neden Beyin Temelli Öğrenme?* Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Duyar, M.S. (1996). *Fotoğrafik Hafıza Teknikleri*. Ankara: Yeni Stratejiler Eğitim Hizmetleri Ltd.Şti.
- Ekeland, E. E., Heian, F. F., & Hagen, K. B. (2005). Can Exercise Improve Self-Esteem In Children And Young People? A Systematic Review Of Randomized Controlled Trials. *British Journal of Sports Medicine*, 39(11), 792-798.
- Fidan, N. ve Erden, M.(1994). *Eğitime Giriş*. (5. Baskı). Ankara: Meteksan Matbaacılık
- Fogarty, R. (2002). *Brain-Compatible Classrooms*. Arlington Heigts: Skylight Professional Development.
- Freder, G. (1990). *Learning To Learn: Strengthening Study Skills and Brain Power*. Nashville,Tennessee: Incentive Publication,Inc.
- Eşel, E. (2009). Dinî ve Mistik Deneyimlerin Muhtemel Bilimsel ve Norobiyolojik Düzenekieri, *Klinik Psikofarmakoloj iBülteni*, 19: 193-205.
- Goswami, U. (2004). Neuro science and Education. *British Journal of EducationalPsychology*, 74, 1–14.
- Harman, G. (2010). "Fen bilgisi öğretmen adaylarının beyin temelli öğrenme ile ilgili bilgi düzeylerinin incelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Samsun.

Sınıf Öğretmenlerinin Beyin Temelli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri

- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara, 975-9091-14-3.
- Klinek, S.R. (2009). "Brain-Based Learning: Knowledge, Beliefs, and Practices of College Education Faculty in the Pennsylvania State System of Higher Education" Ph. D. Thesis, Indiana University of Pennsylvania.
- Kim, S. (2011). *X. Antalya Eğitim ve Beyin Sempozyumu*, Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği, s. 39-46.
- Korkmaz, Ö. ve Mahiroğlu, A. (2007). Beyin, Bellek Ve Öğrenme, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1): 93-104.
- Miller, A.L. (2003). "A Descriptive Case Study of the Implementation of Brain-Based Learning with Technological Support in a Rural High School". Ph.D Thesis, Northern Illinois University.
- Sausa, D.A. (2001). *How The Brain Learns: A Classroom Teacher's Guide*. Thousand Oaks, California: Corwin Pres, Inc.
- Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Süral, S. (2014). Beyin Temelli Öğrenme Yönteminin Öğrencilerin Fen Bilimleri Dersinin Erişimine Etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 4 (Ss.33-42)
- Usta, İ. (2008). "Öğrenme Stillerine Göre Düzenlenen Beyin Temelli öğrenme Uygulaması" Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,
- Wachop,D., A. (2012). Public School Teachers' Knowledge, Perception, And Implementation Of Brain-Based Learning Practices. Ph. D. Thesis, Indiana University of Pennsylvania.
- Yıldırım, R. (2004). *Öğrenmeyi Öğrenmek*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

SOSYAL HİZMET VE DANIŞMANLIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK ŞİDDET KAVRAMINA YÖNELİK ALGILARI

Yahya AKTU*

Bedrettin VAROL**

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet kavramına ilişkin algılarını belirlemektir. Olgu bilim (fenomenoloji) desenine dayanan bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme tercih edilmiştir. Siirt Üniversitesi Eruh Meslek Yüksekokulu'nda okuyan Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümündeki 50 öğrenci sözü edilen çalışmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında "Psikolojik şiddet gibidir, çünkü" şeklinde verilen açık uçlu bir sorudan yararlanılmıştır. Çalışmanın verilerinin analizinde bilgisayar destekli nitel veri analizi programından (NVivo8.0) yararlanılarak içerik analizi yöntemi ile veriler çözümlenmiştir. Yapılan içerik analizi sonuçlarına göre toplam 34 çeşit metafor elde edilmiştir. Sözü edilen metaforların analizleri sonucunda oluşturulan temalara göre öğrencilerin en çok 'kısıtlanma' temasında metafor ürettiği, en az ise 'acınma' temasında metafor ürettiği görülmüştür. Çalışma sonuçları metaforların, öğrencilerin "psikolojik şiddet" kavramına ilişkin sahip oldukları duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmada güçlü birer araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Çalışma sonuçlarından hareketle çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Şiddet, Olgu Bilim, İçerik Analizi, Metafor

* Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi Eruh MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, aktuyahya@gmail.com

** Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi, Eruh MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Bedirhan.varol@gmail.com

**PERCEPTIONS OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE IN
STUDENTS OF SOCIAL WORK AND COUNSELING
DEPARTMENT**

Abstract

The main purpose of this study is to determine the perceptions of the students of the Social Work and Counseling Department on the concept of psychological violence. In this study, which is based on case science (phenomenology) design, easily accessible case sampling is preferred from purposeful sampling methods. 50 students in the Social Work and Counseling Department of Siirt University Erur Vocational School constitute the working group of the mentioned study. The gathering of the data was based on an open-ended question, "Psychological violence is like ... because" In the analysis of the data of the study, the data were analyzed by the content analysis method using the computer aided qualitative data analysis program (NVivo8.0). Based on the results of the content analysis, a total of 34 metaphors were obtained. As a result of the analysis of the mentioned metaphors, it was seen that the students produced metaphor in terms of 'restraint' and metaphor in the least in terms of 'pitied'. The results of the study show that metaphors can be used as powerful tools in bringing out the feelings and thoughts that students have about the concept of "psychological violence". Various suggestions were presented with the results of the study.

Keywords: *Psychological Violence, Case Science, Content Analysis, Metaphor*

Giriş

Günümüzde yaşanan şiddet olaylarının artışına bağlı olarak psikolojik şiddet olgusunun giderek tüm kültürlerde yaygınlaştığı görülmektedir. Bireylerin karşı karşıya kaldıkları psikolojik şiddet, akademik yaşamda, sosyal ve duygusal ilişkilerde olumsuz etkilerini göstermektedir. Zapf ve Gross'a (2001) göre psikolojik şiddet, bireyin bir zorbalığa, saldırganlığa maruz kalması sonucu sosyal ortamdan

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

dışlanması veya potansiyelinin altında çalıştırılarak görmezden gelinmesidir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre ise psikolojik şiddet; insanlara karşı güç kullanarak fiziksel, psikolojik, ahlaki ve toplumsal gelişimlerine zarar veren bütün davranış ve tutumlardır (WHO, 2002). Her iki tanımda görüldüğü üzere psikolojik şiddet, psikolojik savaş yöntemlerinin kullanıldığı şiddetin bir çeşididir.

Psikolojik şiddet davranışları doğrudan ve dolaylı şekillerde görülebilmektedir. Her iki biçimin birlikte kullanıldığı durumlar da olabilmektedir. İlk evrede dolaylı eylemlerle başlayan psikolojik şiddet, ikinci evrede fiziksel güç gösterisi (Zapf ve Gross, 2001) gibi doğrudan davranışlarla devam etmektedir. Doğrudan eylemler, mağduru aşağılamaya yönelik sözel ifadeler içeren duygusal saldırılardır. Saldırgan bu tür eylemleri açıkça sergiler ve kendisinin haklı olduğunu düşünür (Özen, 2007).

Psikolojik şiddet yüzünden zarara uğrayan birey kendisini çaresiz ve savunmasız hissetmektedir. Böylece zarar gören bireyde psikolojik, psikosomatik rahatsızlıklara ve toplumsal problemlere yol açmaktadır. Zarar gören birey içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak amacıyla ya mücadele eder ya da işini bırakabilir. Bu tepkilerin verilmesinde psikolojik şiddet eyleminin sıklığı, zamanı ve boyutu, kendisinin ve saldırganın kişiliği etkili olduğu ifade edilebilir (Özen, 2007). Yapılan araştırmalarda psikolojik şiddete maruz kalan bireylerde stres, duygu durum bozuklukları, sosyal yalıtım, iştahsızlık, uyku bozuklukları, cilt problemleri ve kalp çarpıntıları gibi rahatsızlıklarla karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir (Tutar, 2004).

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

Psikolojik şiddetle ilgili uluslararası alanyazın (Leymann ve Gustavsson, 1996; Matthiesen, Raknes ve Rökkum; 1989; Einarsen ve Raknes, 1997; Paanen ve Vartia, 1991; Knorz ve Zapf, 1996) incelendiğinde daha çok işyerinde görülen mobbing olgusuyla çalışma yapıldığı görülmektedir. Ülkemiz alanyazınında (Önertoy, 2003; Batlaş, 2004; Baykal, 2005; Tutar, 2004; Tınaz, 2006) ise, psikolojik şiddet olgusu işyerinde psikolojik taciz, saldırı ve yıldırma kavramlarıyla birlikte ele alınmaktadır (Çarıklı ve Yavuz, 2009; Tutar, 2004). Ülkemizde psikolojik şiddetin farklı kelimelerle ele alınmasının sebebi sözü edilen olgunun ürettiği psikolojik ve fiziksel sonuçlarının algılanış biçimiyle açıklanabilir.

Günümüzde psikolojik şiddet kavramı görsel ve yazılı basın ve yayın organlarında güncelliğini korumaktadır. Bu noktadan hareketle metaforlar yardımıyla psikolojik şiddet kavramının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Metafor, bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, mecaz olarak tanımlanabilir (Saban, 2008). Başka bir tanıma göre metafor, bir olguyu veya nesneyi başka bir olgu veya nesne ile yeniden ve değişik bakış açılarıyla bağlantı kurularak ifade etmeyi sağlayan bilişsel bir süreçtir (Eraslan, 2011).

Bir kavramı veya olguyu metafor yardımıyla anlatmak, kavramın çağrıştırdığı imgesel olguyu da açığa çıkarmaktadır. İmgeler belirtilen kavrama ilişkin duygu ve düşünceleri belirli şekillerde ortaya çıkarabilir (Ayyıldız, 2016). Yeni bir kavram öğrenilirken bilinen başka kavramlarla benzerliği üzerinden tanımlamalar yapılabilmektedir. Dolayısıyla

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

psikolojik şiddet kavramını ortaya koymada metafor kullanımı faydalı bir araç olduğu söylenebilir (Geçit ve Gençler, 2010). Lakoff ve Johnson'a (2005) göre metaforlar, gündelik yaşantılara dayanmakta, soyut düşüncüyü somuta dönüştürmekte, anlamsal bir bütünlük oluşturmaktadır.

Metaforla ilgili yapılan (Arslan ve Bayrakçı, 2006; Saban, 2008, 2009; Cerit, 2008; Coşkun, 2010; Çarıklı ve Yavuz, 2009; Deveci, Karadağ ve Yılmaz, 2008; Eraslan, 2011; Nalçacı ve Bektaş, 2012; Pehlivan, 2008; Töremen ve Döş, 2009) çalışmalarda metaforun iki olgu arasında bağlantı görevini sergilendiği görülmüştür. Olgular arasındaki bağlantılar yeni bilişsel yapılar meydana getirmektedir. Bu yapılar arasındaki bağlantı sayısı arttıkça öğrenilen bilginin kalıcılığı da artmaktadır (Çoban ve Çeçen, 2013). Töremen ve Döş'ün (2009) ilköğretim öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada müfettişlere yönelik genel olarak olumsuz algılamaların olduğu ve buna göre metaforları geliştirildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada psikolojik şiddet olgusunu açıklığa kavuşturmak amacıyla etkili bir araç olduğu düşünülen metafor tekniği kullanılmıştır. Ayyıldız'ın (2016) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada dans kavramına ilişkin ayrıntılı betimlemelerin ortaya konulduğu görülmüştür. Bu bağlamda açıklığa kavuşturulmak istenen bir olgunun veya kavramın metaforlar yardımıyla nasıl algılandığı ortaya konulabilir.

Psikolojik şiddet, yaşam kalitesini, başarı düzeyini ve geleceğe bakış açısını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda, üniversite yaşamından sonra iş yaşamına atılacak olan genç bireylerin şiddetle karşılaşma durumlarının belirlenmesi ve bununla başa çıkması

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

büyük önem kazanmaktadır. Dünyada ve ülkemizde ispatlanması çok zor olduğu düşünülen psikolojik şiddet konusunda sürekli olarak incelemeler yapılmaktadır (Ayyıldız, 2016; Çoban ve Çeçen, 2013). İletişimin ve etkileşimin en yoğun yaşandığı üniversite yaşamında insan psikolojisinin özel bir önem arz edeceğini söylenebilir. İlgili alanyazındaki sonuç ve önerilerden hareketle bu çalışmanın amacı, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddeti nasıl algıladığının ortaya çıkarılması ve öğrenci gözünden psikolojik şiddetin ne gibi çağrışımlar oluşturduğunu ortaya koymaktır. Burada ifade edilen genel amaca bağlı olarak alt problemler aşağıda sıralanmıştır:

1-Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet olgusuna yönelik geliştirdikleri metaforlar nelerdir?

2- Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet olgusuna yönelik geliştirdikleri metaforların sınıflandırılabilir temaları nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddete yönelik algılarını incelemek için nitel araştırma yaklaşımlarından olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni, bireysel deneyimlere, algılamalara göre olgulara ve durumlara yüklenen anlamları inceleyen bir araştırma modeli olarak belirtilmektedir (Creswell, 2003). Bu desende öznel deneyimler ve bireysel algılamalar ve olaylara yüklenen anlamlar incelenmektedir (Akturan ve Esen, 2013). Dolayısıyla bu çalışmada metafor tekniği kullanılarak Sosyal Hizmet ve

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

Danışmanlık bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet olgusunu nasıl algıladıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Siirt Üniversitesi Eruh Meslek Yüksekokulu'nda 2016-2017 Eğitim Öğretim yılında Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümünde öğrenim gören ve eğitimleri boyunca en az iki yarıyıldaki psikolojik şiddet olgusunun işlendiği dersleri almış öğrenciler arasından amaçlı örneklem yoluyla seçilmiş 50 öğrenci oluşturmaktadır (Ayyıldız, 2016). Amaçlı örnekleme, derinlemesine araştırma fırsatı sunan zengin bilgi kaynaklarının seçilmesi olarak tanımlanmaktadır (Patton, 2005). Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ise araştırmacıya zaman tasarrufu sağlayan ve yakın çevreden rahatlıkla ulaşabileceği durumları ele alan bir yöntemdir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin cinsiyet ve yaş dağılımları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Çeşitli Özelliklere Göre Dağılımı

Özellikler	Kategoriler	N	%
Cinsiyet	Erkek	12	24
	Kız	38	76
TOPLAM		50	100
Yaş	17-19	23	46
	20-22	15	30

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

23-25	12	24
TOPLAM	50	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, cinsiyet değişkenine göre katılımcıların %24’ü (12) erkek ve %76’sı (38) kızdır. Yaş değişkenine göre ise katılımcıların %46’sı (23) 17 ile 19 yaş arasında, %30’u (15) 20 ile 22 yaş arasında ve %24’ü (12) 23 ile 25 yaş arasındadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmaya katılan öğrencilerin psikolojik şiddet olgusuna ilişkin sahip oldukları algılarını ortaya çıkarmak amacı ile “Psikolojik şiddet gibidir, çünkü” açık uçlu cümlesi verilerek tamamlamaları istenmiştir. Üniversite öğrencilerinin el yazıları üzerinden geliştirdikleri metaforlar toplanmış ve değerlendirilmiştir. İlgili alanyazın desteğiyle birlikte ortaya konulan metaforların ve bu metaforlara benzetmeler yoluyla yüklenilen anlamların derinliğine inilmeye alışılmıştır (Ayyıldız, 2016; 2017; Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Verilerin Analizi

Bu araştırmada toplanan veriler, NVivo8.0 programı kullanılarak içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi ile insanların tutumları, inançları, değerleri ve düşünceleri ortaya çıkarılabilir (Stemler, 2001). NVivo programı, kodları özel temalar altında toplamaya, değişik örneklem bulgularını birlikte değerlendirmeye, sonuca hızlı bir şekilde ulaşılmasına imkan vermektedir (Kuş-Saillard, 2009). İçerik analizi ise,

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

belirli kriterlere göre yapılan kodlamalarla bir metnin içindeki kelimelerinin içerik sınıflaması ile özetlendiği, sistematik ve tekrarlanabilir bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada tüm yazılı kayıtlar deşifre edilerek programa aktarılmıştır. Metinler okunarak Strauss ve Corbin'in (1990) önerileri doğrultusunda kodlama işlemi yapılmıştır. Bu öneriler doğrultusunda, kuramın esasını oluşturan psikolojik şiddet kategorisi bu programda hiyerarşik ilişkiye sahip bir şekilde düzenlenmiştir. Daha sonra bu kategorinin altına ilgili temalar ve temalara bağlı olarak da alt temalar atanarak kodlama yapılmıştır. Bu aşamadan sonra ilgili alt tema ile katılımcı görüşlerini oluşturan yazılı metinleri ilişkilendirilmiştir. Bunun sonucunda elde edilen veriler görselleştirilerek daha detaylı ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Verilerin analizi sonucunda; öğrencilerin ürettikleri metaforlar ortak özelliklerine göre üç kategori olarak belirlenmiş ve "kısıtlanma", "tehdit", "acınma" şeklinde sınıflandırılmıştır. Verilerin analizinde frekans (f) ve yüzdelik (%) değerlerine bakılmıştır (Ayyıldız, 2016). Araştırma raporunun sunulmasında katılımcıların isimleri yerine kodlamalar kullanılmıştır. Bu kodlamalar araştırmacılar tarafından analizde kullanılmak üzere herhangi bir sıralama göz önünde bulundurmaksızın gizlilik esas alınarak düzenlenmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmacının düşündüğü şeyi ölçebilmesi ve araştırmanın sonuçlarının benzer ortam ve durumlara genellenebilir olmasını ifade eder. Güvenirlik ise, nitel araştırmalarda teyit edilebilirlik ve tutarlılık anlamında kullanılmaktadır (Sözbilir,

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

2011). Bu araştırmada geçerliği sağlamak için yazılı alan notları (transkriptler), açık uçlu soru formunun değerlendirmesi sonrası karşılıklı değerlendirmeler gibi çoklu veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu çalışmada güvenilirliği sağlamak için ise, açık uçlu sorudan elde edilen bulgular ile kavramsal çerçeve olan psikolojik şiddet olgusunun karşılaştırılması gibi kontroller araştırma süresi boyunca yapılmıştır. Buna göre Miles ve Huberman'ın (1984) *Güvenirlilik = (Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı)) X 100* güvenirlilik formülüne göre en az % 70 düzeyinde bir güvenirlilik yüzdesi bulunmalıdır. Sözü edilen formülün uygulanması sonucunda araştırmacılar arasında yapılan bağımsız kodlama işleminde % 89 oranında uyum tespit edilmiştir. Böylece puanlayıcı güvenirliliğin yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra bu çalışmada araştırma süreci ayrıntılı bir şekilde aktararak güvenirliliğin yüksek olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet olgusuna yönelik ifade ettikleri metaforlar, bu metaforların kategori ve temalara göre sınıflandırılması bu bölümde belirtilmiş olup ilgili katılımcı görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen metaforların dağılımına ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Psikolojik Şiddet Olgusuna Yönelik Geliştirilen Metaforlar

<i>Metafor Adı</i>	<i>Sayı (f)</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Metafor Adı</i>	<i>Sayı (f)</i>	<i>Yüzde (%)</i>
--------------------	-----------------	------------------	--------------------	-----------------	------------------

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

Töre	1	2	Bebek	1	2
Zor durum	1	2	Çirkinlik	2	4
Demir kafes	6	12	Düşman	1	2
Yük	1	2	Zehir	2	4
Gelenek	1	2	Ekonomik kriz	1	2
Bıçak	1	2	İmkânsızlık	1	2
Kapitalizm	1	2	Hayal çalmak	1	2
Sigara	2	4	İşkence	1	2
Matkap	2	4	Televizyon	1	2
Kötü insan	1	2	Kırık cam	2	4
Alarm	1	2	Doğal afet	2	4
Acı biber	2	4	Kıvılcım	1	2
Temelsiz ev	1	2	Kanser	2	4
Bulanık su	1	2	Dalga	1	2
Ateş	1	2	Zorbalık	2	4
Odun	1	2	Gözdağı	2	4
Ölüm	2	4	Başarısızlık	1	2
			Toplam	50	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere toplam 34 çeşit metafor elde edilmiştir. Bu analizler sonucunda en çok ifade edilen metaforlar; demir kafes, çirkinlik, zehir, kırık cam, doğal afet, zorbalık, kanser, gözdağı,

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

ölüm, acı biber, matkap ve sigara olduğu görülmüştür (Tablo 2, Şekil 1). En sık kullanılan metafor ise demir kafes olduğu tespit edilmiştir (f=6, %=12). Öte yandan en az geliştirilen metaforlar (f=1, %=2); töre, zor durum, yük, gelenek, bıçak, kapitalizm, kötü insan, alarm, bebek, düşman, ekonomik kriz, imkansızlık, hayal çalmak, işkence, televizyon, kıvılcım, dalga, başarısızlık, odun, ateş, bulanık su, temelsiz ev olduğu saptanmıştır (Tablo 2).

Şekil 1. Psikolojik Şiddet Olgusuna Yönelik En Çok Tekrarlanan Metaforlar

İçerik analizlerini daha görsel olarak ifade etmek amacıyla NVivo8.0 programında yapılan model çalışması sonucunda psikolojik şiddet olgusuna ilişkin ortaya çıkan temalar ve bunlara ilişkin değerler aşağıda sunulmuştur (Tablo 3, Şekil 2).

Tablo 3. Psikolojik Şiddet Kategorisi Altında Toplanan Temalar

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

<i>Tema Adı</i>	<i>Metafor Sayısı (f)</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Kısıtlanma	26	52
Tehdit	22	44
Acınma	2	4
Toplam	50	100

Tablo 3 ve Şekil 2’de görüldüğü gibi, psikolojik şiddet olgusuna yönelik geliştirilen toplam 50 metaforun sınıflandırılması sonucunda üç tema elde edilmiştir. Buna göre yapılan içerik analizlerinde Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin en çok ‘*kısıtlanma*’ temasında metafor ürettiği (f=26, %52), en az ise ‘*acınma*’ temasında metafor ürettiği (f=2, %4) görülmüştür. Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin ürettikleri metaforlardan elde edilen bir diğer tema ise ‘*tehdit*’ olarak sınıflandırılmıştır (f=22, %44).

Şekil 2. Psikolojik Şiddet Kategorisine Yönelik Oluşturulan Temalar

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

Tablo 3 ve Şekil 2’de görüldüğü üzere katılımcıların psikolojik şiddeti neye ve nasıl benzettikleri ile ilgili geliştirdikleri konusunda katılımcıların en çok kısıtlanma temasına ilişkin görüş bildirmişlerdir (f=26, %52). Bu durumla ilgili bir katılımcı (K5) düşüncesini, ‘*Psikolojik şiddet demir kafes gibidir, çünkü insanın özgürlüğünü kısıtlar ve çıkış yolu bırakmaz*’ şeklinde görüş bildirmiştir. Bununla birlikte psikolojik şiddetin doğal bir afete benzer olduğunu belirten katılımcıların görüşü ön plana çıkmıştır. Bu konudaki bir katılımcının görüşü (K18), ‘*Psikolojik şiddet depresyon gibidir, çünkü bir anda olur ama etkisi uzun yıllar sürer. İnsanın hayallerini, umutlarını sarsar. İnsanı geri adım atmaya zorlar.*’ şeklindedir. Kısıtlanma teması altındaki bir diğer önemli görüş zehir metaforuna ilişkindir. Buna örnek olarak K31 kodlu katılımcı, ‘*Psikolojik şiddet zehir gibidir, çünkü insan ona katlandıkça zehir o insanı yer ve bitirir.*’ şeklinde vurgu yapmıştır.

Tablo 3 ve Şekil 2’de görüldüğü üzere katılımcıların psikolojik şiddeti neye ve nasıl benzettikleri ile ilgili geliştirdikleri konusunda katılımcıların ikinci sırada tehdit temasına ilişkin görüş bildirmişlerdir (f=22, %44). Bu durumla ilgili bir katılımcı (K27) düşüncesini, ‘*Psikolojik şiddet matkap gibidir, çünkü sürekli ses çıkartıp beyni delene kadar baskı uygular.*’ şeklinde görüş bildirmiştir. Bununla birlikte psikolojik şiddetin doğal bir afete benzer olduğunu belirten katılımcıların görüşü ön plana çıkmıştır. Bu konudaki bir katılımcının görüşü (K11), ‘*Psikolojik şiddet heyelan gibidir, çünkü insanın diğer bireylere karşı beslediği duyguları bir anda toprak gibi kayar ve insan zedelenebilir.*’ şeklindedir.

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

Tablo 3 ve Şekil 2’de görüldüğü üzere katılımcıların psikolojik şiddeti neye ve nasıl benzettikleri ile ilgili geliştirdikleri konusunda katılımcıların en az acınma temasına ilişkin görüş bildirmişlerdir (f=2, %4). Bu durumla ilgili K39 düşüncesini, ‘*Psikolojik şiddet bebek gibidir, çünkü insan derdini kimseye anlatamaz ve sadece üzülür*’ şeklinde vurgulamıştır. Öte yandan psikolojik şiddetin doğal ve sert bir nesneye benzer olduğunu belirten katılımcıların görüşü ön plana çıkmıştır. Bu konudaki bir katılımcının görüşü (K7), ‘*Psikolojik şiddet odun gibidir, çünkü değdikçe insanın içini acıtır.*’ şeklindedir.

Tartışma ve Sonuç

Sosyal bir olguyu belirtmek amacıyla dilsel bir araç olarak kullanılan metafor (Töremen ve Döş, 2009), bu çalışmada Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet kavramına yönelik düşüncelerini ortaya koymak amacıyla bir teknik olarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan 34 çeşit metafor, bir kategori ve üç temada altında toplanmıştır. Üretilen metaforların ait olduğu kavramsal temalar incelendiğinde, öğrencilerin sırasıyla en çok “*kısıtlanma*”, “*tehdit*”, “*acınma*” temalarına ait metafor ürettikleri görülmüştür. Yapılan içerik analizi sonuçlarına göre en çok ifade edilen metaforlar; demir kafes, çirkinlik, zehir, kırık cam, doğal afet, zorbalık, kanser, gözdağı, ölüm, acı biber, matkap ve sigara olduğu görülmüştür. En sık kullanılan metafor ise *demir kafes* olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan en az geliştirilen metaforlar; töre, zor durum, yük, gelenek, bıçak, kapitalizm, kötü insan, alarm, bebek, düşman, ekonomik kriz,

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

imkânsızlık, hayal çalmak, işkence, televizyon, kıvılcım, dalga, başarısızlık, odun, ateş, bulanık su, temelsiz ev olduğu saptanmıştır.

İlgili alanyazın incelendiğinde bu çalışmanın sonuçlarının önceki benzer çalışmalarla paralellik arz ettiği görülmektedir (Condon, 1992; Çarıklı ve Yavuz, 2009; Deveci, Karadağ ve Yılmaz, 2008; Garbarino, 2001; Özgür, Yörükoğlu ve Baysan-Arabacı, 2011; Pehlivan, 2008; Şener ve Boydak-Özan, 2013; Yavuz, Atan, Atamer ve Gölge, 2003). Örneğin Şener ve Boydak-Özan'ın (2013) yaptıkları araştırmada öğrencilerin acı vermek, acizlik, bağımlılık, baskı, cehalet, ceza, doğal afet, duygu, eşya, faydasızlık, hastalık, hayata küsmek, insanlık dışı, iz bırakmak, kıvılcım, kontrolsüz güç, kötülük, yetersizlik, yok etmek metaforlarını ürettikleri görülmüştür. Benzer şekilde Deveci ve arkadaşlarının (2008) yaptıkları araştırmada kavga etmek, kötü davranmak, dövmek, incitmek, bağırarak biçimlerinde şiddeti tanımladıkları saptanmıştır.

Özgür ve arkadaşlarının (2011) lise öğrencilerinin şiddeti nasıl algıladığına yönelik yaptıkları araştırmada, şiddetin aile ve okul ortamı gibi sosyal ortamlarda öğrenildiği sonucuna varmışlardır. Çarıklı ve Yavuz'un (2009) sağlık çalışanları üzerinde yaptığı araştırmaya göre psikolojik şiddetin algılandığı, ancak diğer insanlardan bu durumun gizlenebildiği şeklindedir. Yine aynı araştırmada elde edilen bir başka bulguya göre yapılan işin derecesi düştükçe psikolojik şiddeti algılama derecesi artmaktadır. Başka bir deyişle statü düştükçe psikolojik şiddete maruz kalma olasılığı artmaktadır. Pehlivan (2008), lise öğrencilerin psikolojik şiddeti algıladıklarını, ancak okul yöneticilerinin bu durumu normal bir durumdan ayırt etmede zorlandıklarını saptamıştır. Dolayısıyla

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

psikolojik şiddetin fark edilme durumunun zor olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre psikolojik şiddetin toplumun birçok katmanı tarafından yoğunluklu olarak olumsuz algılandığı belirtilebilir.

Bu çalışmanın sonucunda, genel olarak Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet olgusunu olumsuz benzetmelerle ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Metaforun bir araç olarak kullanıldığı birçok araştırmada (Arslan ve Bayrakçı, 2006; Cerit, 2008; Coşkun, 2010; Çoban ve Çeçen, 2013; Eraslan, 2011; Nalçacı ve Bektaş, 2012; Saban, 2008, 2009; Töremen ve Döş, 2009) kavramların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olduğu görülmektedir. Töremen ve Döş'ün (2009), ilköğretim öğretmenleriyle yaptıkları araştırmada metaforun bir olguyu açıklamada iyi bir araç olarak kullanılabileceği saptanmıştır. Bu sonuçlara göre Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin psikolojik şiddet kavramına yönelik metaforik algıları olumsuz nitelermeler etrafında şekillendiği söylenebilir.

Bu çalışmanın sonuçları, metaforların, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencilerinin “psikolojik şiddet” kavramına ilişkin sahip oldukları duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmada güçlü birer araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda psikolojik şiddetle ilgili metaforik algıların araştırılması amacıyla farklı gruplar üzerinde çalışmalar yapılarak alanyazına katkı sağlanabilir. Ayrıca psikolojik şiddetin Sosyal Hizmet ve Danışmanlık bölümü öğrencileri tarafından olumsuz algılanmasının temeline inilip hangi durumların öğrencileri bu tip algılamaya ittiğinin tespit edilmesi faydalı olacaktır.

*Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet
Kavramına Yönelik Algıları*

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

KAYNAKÇA

- Akturan, U. ve Esen, A. (2013). Fenomenoloji. T. Baş ve U. Akturan (Editörler), *Nitel araştırma yöntemleri: NVivo ile nitel veri analizi, örnekleme, analiz, yorum* (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin.
- Altun, S. A., Güneri, O. Y. ve Baker, Ö. E. (2006). Basındaki Yansımaları ile Okulda Şiddet. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (24), 12-21.
- Arslan, M. M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim*, 35(171), 100-108.
- Ayyıldız, T. (2016). Üniversite öğrencilerinin dans kavramına yönelik metaforik algılarının analizi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 13-25.
- Baltaş, Z. (2004). *Krizde fırsatları görmek: yöneticiler için krizde yönetim el kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baykal, A. N. (2005). *Yutucu rekabet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin Görüşleri. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 6(4), 693-712.
- Condon, E. H. (1992). Nursing and the caring metaphor: gender and political influences on an ethics of care. *Critique, resistance and action: Working papers in the politics of nursing*, 69-84.
- Coşkun, M. (2010). Lise öğrencilerinin “iklim” kavramıyla ilgili metaforları (zihinsel imgeleri). *Turkish Studies*, 5(3), 919-940.
- Creswell, J. W. (2003). *Research Design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*, London: Sage Publications

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

Çarıkcı, H. İ. ve Yavuz, H. (2009), “Çalışanlarda mobbing (psikolojik şiddet) algısı: Sağlık sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 10, 47-62*

Çoban, A. ve Çeçen, M. A. (2013). The perceptions of Turkish preservice teachers regarding drama practices. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 9(4)*, 334-353.

Deveci, H., Karadağ, R. ve Yılmaz, F. (2008). İlköğretim öğrencilerinin şiddet algıları. *Electronic Journal of Social Sciences, 7(24)*.

Einarsen, S., & Raknes, B.I. (1997), “Harassment at work and the victimization of men”, *Violence and Victims*, Vol. 12, pp. 247-263. [Google Scholar]

Eraslan, L. (2011). Sosyolojik metaforlar. *Akademik Bakış Dergisi, 24, 1-22*.

Garbarino, J. (2001). Lost boys: Why our sons turn violent and how we can save them. *Smith College Studies in Social Work, 71(2)*, 167-181.

Geçit, Y. ve Gençer, G. (2010, November). Meslek lisesi 10. sınıf öğrencilerinin coğrafya öğretim programındaki bazı kavramları algılama düzeyleri ve kavram yanlışları. In *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (pp. 11-13).

Karakuş, M. ve Çankaya, İ. H. (2012). Öğretmenlerin maruz kaldıkları psikolojik şiddete ilişkin bir modelin sınanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42, 225-237*.

Kuş-Saillard, E. (2009). *Nvivo8 ile nitel araştırma projeleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Lakoff, G., & Johnson, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil* (Çev. G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma

Leymann, H., & Gustafsson, A. (1996). Mobbing at work and the development of post-traumatic stress disorders. *European Journal of work and organizational psychology, 5(2)*, 251-275.

Matthiesen, S. B., Raknes, B. I., & Rokkum, O. (1989). Bullying at work. *Journal of the Norwegian Psychological Association, 26, 761-774*.

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1984). *Qualitative data analysis*. (İkinci Baskı). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications: Sage. Erişim adresi: <https://books.google.com>.
- Nalçacı, A. ve Bektaş, F. (2012). Öğretmen adaylarının okul kavramına ilişkin algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 239-258.
- Önertoy, O. C. (2003). *Mobbing İş yerinde Duygusal Taciz*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Özen, S. (2007). İşyerinde psikolojik şiddet ve nedenleri. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 9(3), 1-34.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G., & Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Paanen, T., & Vartia, M. (1991). Mobbing at workplaces in state government (in Finnish)[Mobbing en los lugares de trabajo en el Gobierno del Estado (en finlandés)]. *Helsinki: Finnish Work Environment Fund*.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. Newyork: John Wiley & Sons, Ltd.
- Pehlivan, M. (2008). *İstanbul ili Kadıköy ilçesi liselerindeki okul içi şiddet algısı ve şiddete karşı alınan önlemler ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Saban, A. (2008). "İlköğretim I. kademe öğretmen ve öğrencilerinin bilgi kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler". *İlköğretim Online*, 7 (2), 421-455. 21.
- Saban, A. (2009). "Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip olduğu zihinsel imgeler". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281-326.
- Sözbilir, M. (2011). *Nitel veri analizi*. <https://fenitay.files.wordpress.com/2009/02/1112-nitel-arac59ftc4b1rmada-veri-analizi.pdf> adresinden alınmıştır.
- Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 7(17), 137-146.

Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Şiddet Kavramına Yönelik Algıları

Strauss, A., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research*. (Volume 15). Newbury Park, CA: Sage. Erişim adresi: [https:// li.suu.edu](https://li.suu.edu).

Şener, G. ve Boydak-Özan, M. (2013). İlköğretim kurumlarında yer alan öğretmen ve öğrencilerin şiddet algıları. *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 7-20.

Tınaz, P. (2006). Mobbing: İşyerinde psikolojik taciz. *Çalışma ve Toplum*, 3, 11-22.

Tutar, H. (2004). İş yerinde psikolojik şiddet sarmalı: Nedenleri ve sonuçları, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi BİİBF, 92- 104.

Töremen, F., & Döş, İ. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin müfettişlik kavramına ilişkin metaforik algıları. *International Journal of Educational Reform*, 13(3), 295-306.

Yavuz, M. F., Atan, Y. K., Atamer, T. A. ve Gölge, Z. B. (2003). Lise öğrencilerinde fiziksel şiddetin değerlendirilmesi: Okulda ve ailede karşılaşılan şiddet ve öğrencinin kendi uyguladığı şiddet. *Adli Bilimler Dergisi*, 2(3), 35-43.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Beşinci Baskı). Ankara: Seçkin.

Zapf, D., & Gross, C. (2001). Conflict escalation and coping with workplace bullying: A replication and extension. *European journal of work and organizational psychology*, 10(4), 497-522.

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/

KURUMSAL VE ENTEGRE RAPORLAMA: BİR ARAŞTIRMA

Eda KÖSE*

Tuğba ÇETİNEL**

Özet

Günümüzde finansal raporlar, kurumsal raporlar, sürdürülebilirlik raporları, faaliyet raporları gibi finansal ve finansal olmayan işletmeyle ilgili bilgi içeren raporlar, işletmeler hakkında doğru kanaat oluşturmak isteyen bilgi kullanıcılarının ihtiyacını karşılamak yerine bilgi karmaşıklığına yol açmıştır. Uzun ve detaylı olan kurumsal raporların, yeni raporlar eklenmesiyle birlikte daha da uzaması bilgi kullanıcılarının önemli bilgileri ayırt edebilmelerini zorlaştırmıştır. Bilgi kullanıcılarının işletmeyle ilgili ihtiyacı anlamlı, karşılaştırmalı, anlaşılır, güvenilir ve öz bilgi elde edebilmektir. Ayrıca işletmelerin birbirlerinden farklı standartlar ve formatlarda raporlama yapmaları birbiri ile bağımsız, birbirini tekrarlayan ve karmaşık bilgilerin çoğunlukla geçmiş performansa yönelik olması işletmelerin geleceği ile ilgili öngörüde bulunmayı zorlaştırmaktadır. İşletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgileri tek bir raporda sunulmasını sağlamak amacıyla ortaya çıkarılan yeni raporlama entegre raporlamadır. Entegre raporlama, işletmenin finansal ve finansal olmayan bilgilerini tek rapor olarak sunmaktadır. Entegre raporlama, operasyonel veya işlemsel odak olmaktan ziyade stratejik odaklanma; kısa vadeli görünüm yerine uzun vadeli bilgi sunmak; finansal raporlama verileri ya da denetim uygunluğundan ziyade işletme performans ölçümleri hakkında bilgi vererek bütünüyle bir rapor sunmaktadır. Çalışmamızda, kurumsal ve entegre raporlama kavramını, entegre raporlamanın ortaya çıkışını ve gelişimi hakkında bilgi vererek, etkin bir entegre raporunu içeriğini neler oluşturduğu incelenecektir.

* Arş. Gör, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, edakose@nevsehir.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, tuba.14_@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Raporlama, Entegre Raporlama, Finansal Raporlama, Sürdürülebilirlik.

CORPORATE AND INTEGRATED REPORTING: A RESEARCH

Abstract

Nowadays, reposts of financial and non-financial nature containing information about businesses such as financial reports, corporate reports, sustainability reports and activity reports have caused confusion about information instead of meeting the needs of information users who want to make an accurate judgment on businesses. The issue that corporate reports which are already long and detailed are lengthened even more by addition of new reports, made is harder for information users to distinguish important information. The need for information users is to be able to obtain meaningful, comparative, comprehensible, reliable and essential information about the business. Additionally, businesses' usage of different standards and formats in reporting, and that the unrelated, repetitive and complex pieces of information are usually related to performance in the past, make it more difficult to make a prediction about the future of businesses. Integrated reporting is a new method of reporting established with the aim of having businesses present their financial and non-financial information on a single report. Integrated reporting presents the financial and non-financial information on the business in a single report. Integrated reporting is strategy-based instead of having an operational or computational orientation; it provides long-term information instead of short-term; it describes performance measurements of the business instead of financial reporting data or suitability for auditing, and presents a comprehensive report. Our study will provide information about the concept of corporate and integrated reporting, and emergence and development of integrated reporting, and it will investigate what forms an effective integrated report.

Key Words: Corporate Reporting, Integrated Reporting, Financial Reporting, Sustainability.

GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında işletmelerin küreselleşme ve kurumsal yönetim perspektifine dayalı olarak paydaşların bilgi ihtiyacı artmış, sürdürülebilirlik çerçevesinde yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. İşletmelerin sürdürülebilir iş uygulamalarını sağlaması, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde tahsis etmek, yatırımcılar için canlı bir iklime teşvik etmek, şeffaf, etik, kaliteli ve gerçeğe uygun bilgilerin sunmasına bağlıdır. Başlangıçta işletme ile ilgili bilgileri ağırlıklı olarak kurumsal finansal raporlardan elde edilirdi. Paydaşlarının güvenini kazanarak pazarda itibar elde etmek isteyen işletmelerin; sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerini tespit etmesi, izlemesi ve raporlaması, uzun vadeli taahhütlerde bulunması yönünde beklentiler artmıştır. Başta yatırımcılar olmak üzere paydaşların değişen bu beklentileri işletmelerin paydaşlarına ve topluma karşı sorumluluklarını yeniden tanımlamaya, paydaşlarının ihtiyaçlarına çözüm sunacak yeni bir raporlama geliştirmeye itmiştir. İşletmelerin finansal-finansal olmayan bilgilerinin tek raporda sunulması amacıyla ortaya çıkan entegre raporlama, son on yılda kurumsal raporlamanın "evrimi" nin son kısmını oluşturur; bu gelişmeler, paydaşlara bilgi sağlanmasını genişleten gelişmeler üzerine kurulmuştur.

2008/2009 finansal krizden sonra finansal olmayan raporlamaya olan talebin artması dikkate alındığında, entegre raporlama, yönetim kontrolü ve paydaş ilişkileri yönetiminde kilit rol oynamaktadır. Entegre

düşüncenin bir sonucu olarak ortaya çıkan entegre raporlama, geleneksel finansal muhasebe ile sürdürülebilirlik ve kurumsal yönetim konularını birleştirerek modern işletme raporlamasının yararlılığını arttıracaktır. Entegre raporlama, bir işletmenin stratejisi, yönetişimi, performansı ve geleceği ile ilgili finansal bilgileri; faaliyette bulunduğu ticari, sosyal ve çevresel finansal olmayan bilgileri bir araya getirerek sürdürülebilirlik muhasebesi için küresel olarak kabul edilmiş bir çerçeve yaratmayı amaçlamaktadır. Entegre raporlama kavramının altında yatan temel amaç, bir işletmenin finansal ve finansal olmayan bilgileri bütünüyle içeren finansal raporu ve sürdürülebilirlik raporunu tek bir belgede birleştirerek kurumsal raporlamada gelecek trendin faydalarına odaklanmıştır.

Kurumsal raporlamanın gelişiminde bir sonraki aşamada entegre raporlamanın ortaya çıkması sonucunda; rapor edilen bilgilerin değişmesi, paydaşlarla bilgi toplama, analiz etme ve paylaşma biçimindeki değişiklik, bilginin karmaşıklığını azaltmıştır. Bu çalışmada, kurumsal raporlama için yeni ve etkili bir geleceği olan entegre raporlama kavramının ortaya çıkışı ve etkin bir entegre raporun içeriği nelerin oluşturduğu incelenecektir.

1. KURUMSAL RAPORLAMA KAVRAMI

1.1. Kurumsal Raporlamanın Tanımı

Kurumsal raporlamada finansal bilgiler ile finansal olmayan bilgiler bir arada bulunmaktadır. Finansal durumdan kaynaklanmayan bilgiler marka, pazar payı, müşteri memnuniyeti gibi bilgileri içermektedir. Kurumsal raporlama sermaye piyasasında rol alan yatırımcıları değişik yönlerden etkilemektedir. Bu etkiler incelendiğinde;

sermaye piyasalarında rol alan yatırımcılar karar aşamasında zamanında ve güvenilir bilgilere ihtiyaç duyarlar. Aynı zamanda bu bilgilerin anlaşılır olması gerekir. İşletmelerin yönetim kurullarının ve bağımsız denetçilerin sunulan bilgilerin kalitesini maksimum hale getirmek bakımından sorumlulukları bulunmaktadır. Bu bilgiler işletmeye yatırım yapma kararını alma aşamasında yatırımcılar açısından önemlidir, menfaat sahipleri açısından ise işletmeyle iş yapma kararlarında bu bilgileri göz önünde bulundururlar (Sipahi ve Arsoy, 2010: 53).

Kurumsal raporlama, çalışan, yatırımcı, müşteri gibi taraflara bir işletmeyle işlem yapmak için ihtiyaç duydukları bilgileri sağlamayı amaçlamaktadır. Bu, kurumsal raporlamanın "bilgi işlevi" olarak adlandırılabilir. Kurumsal raporlama hizmetleri başka bir işlevi, "dönüştürme fonksiyonu" olarak adlandırılabilir. Bilgi işlevi, karşı taraflardan hiçbir geri bildirim almayacağını varsaymakla birlikte, dönüşüm işlevi, karşı taraflardan etkileşime izin vererek bu varsayımı rahatlatmaktadır (Eccles ve Serafeim, 2014: 2).

1.2. Kurumsal Raporlama da Tedarik Zinciri

Kurumsal raporlama tedarik zinciri, yatırımcılara ve diğer paydaşlara raporlanan finansal tabloları hazırlayan işletme yöneticileri ile başlamaktadır (Dipiazza ve Eccles, 2002: 2). Kurumsal Raporlama tedarik zinciri, finansal bilgilerin üretim aşamasından tüketimin aşamasına kadar yer alan bütün katılımcıları kapsamaktadır (Sipahi ve Arsoy, 2010: 53).

Şekil 1: Kurumsal Raporlama Tedarik Zinciri

Kaynak: SİPAHİ, B. & ARSOY, A. P. “Finansal Raporlamada Yeni Yaklaşımlar-New Approaches In Financial Reporting”, Öneri Dergisi, 9(33), 2010, 54

Katılımcılar birbirleriyle işbirliği yapmakla yükümlüdür. Yönetim paydaşların değer yaratacak kararlar verebilmesi için doğru bilgilendirilmesinden sorumludur. Analistler rapor edilen bilgileri, yatırımcıların kararlarını doğru şekilde alabilmeleri için yüksek kalitede araştırma teknikleriyle işletmenin performansını ve geleceğini değerlendirmekten sorumludurlar. İşletmeye yatırım yapan ortaklar ve diğer bilgi kullanıcıları kurumsal bilgileri ve analizleri karar almada kullanmaktadır (Dipiazza ve Eccles, 2002: 5).

Kurumsal raporlama tedarik zincirinin aşamalarında yer alan tüm faaliyetlerde standart belirleyici kurumlar, piyasa düzenleyici kurumlar ve teknoloji olanakları taraflarla birliktedir. Tedarik zincirinin tüm kullanıcıları, teknolojik olanaklardan destek alarak, kullanıcıların görevlerini yerine getirmek için, muhasebe ve denetim standartlarını düzenleyen kurumların ve sermaye piyasasını düzenleyici kurumların belirlediği kurallara göre hazırlamak zorundadır (Sipahi ve Arsoy, 2010: 55).

2. ENTEGRE RAPORLAMA: KURUMSAL RAPORLAMAYA YENİ BAKIŞ

2.1. Entegre Raporlamanın Tanımı

Entegre raporlama finansal ve sürdürülebilir raporları bir araya getiren ve sonuçları bütünleştiren bir raporlama tipidir. Entegre raporlar, stratejik amaçlar, ekonomik performans ve yönetimle ilgili gerçek ve özet bilgi veren raporlardır (Topçu ve Korkmaz, 2015: 3). Entegre raporlama ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlar genel

anlamda birbirine benzemektedir ve entegre raporlamanın anlamı halen gelişmektedir.

King Raporu entegre raporlamayı, işletmenin hem finansal hem de sürdürülebilirlik performansının bütüncül ve entegre bir sunumu olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC)'ne göre entegre raporlama, bir kuruluşun içinde yer aldığı dış çevre bağlamında stratejisi, yönetimi, performansı ve gelecek faaliyetleriyle ilgili kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yarattığının kısa ve öz bir şekilde sunulmasıdır (Aras ve Sarıoğlu, 2015: 42).

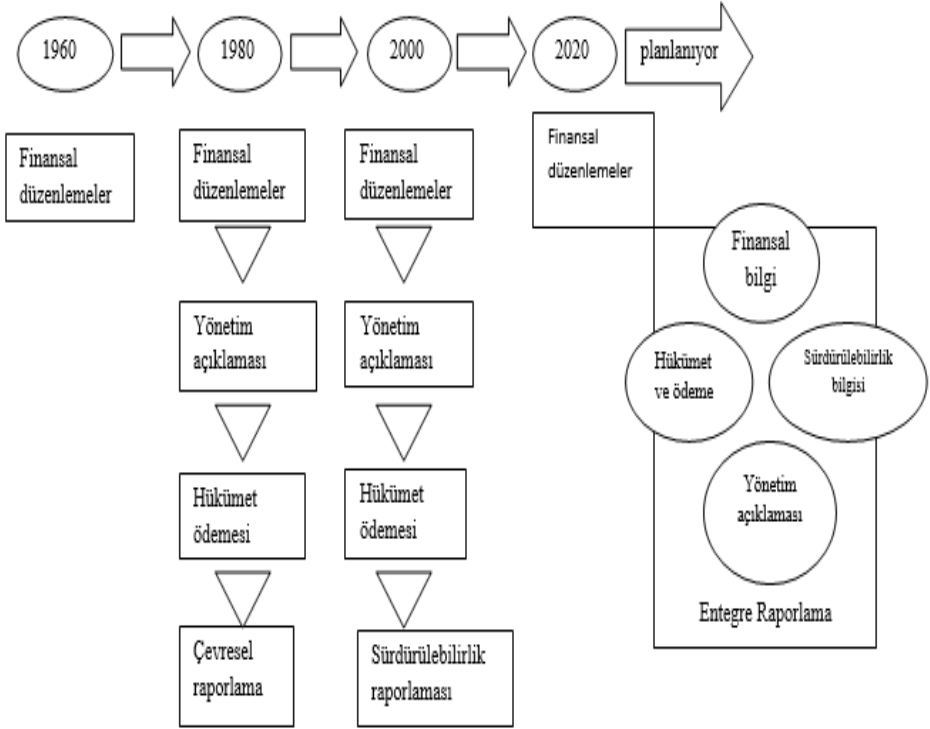
Entegre raporlama işletme faaliyetlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel sonuçlarının bir bütün olarak raporlanması gerektiği düşüncesinden oluşmaktadır. Entegre raporlama; kuruluşun stratejisi, yönetimi, performansı ve gelecekte beklenenlerinin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yarattığının kısa ve öz tek rapor olarak sunulmasıdır. (Altınay, 2016: 57). Kısa bir deyişle entegre raporlama yoluyla, işletmeleri analiz etmek ve değerlendirmek için gerekli olan çeşitlendirilmiş bilgiler kısaca açıklanmaktadır (Villiers vd. 2014: 1053).

2.2. Entegre Raporlamanın Tarihsel Gelişimi

Finansal kayıtlar tarımsal ticaret faaliyetlerinin kaydedilmesiyle başlamıştır. Yasal zorunluluk olarak başlaması ABD'de 1930 yılında gerçekleşmiştir. ABD'de yaşanan Büyük Buhran'dan itibaren yatırımcıların işletmelere ve borsaya olan güvenleri sarsılmıştı. Bu nedenle ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları'nı (USGAAP) yayınlamış ve ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'nu (SEC) kurmak suretiyle borsaya kote işletmelerin finansal verilerini

yayınlanmasını mecbur kılmıştır. Farklı ülkelerde de buna benzer kanun ve standartlar çıkarmaya başlamışlar ve böylece ülkeler arasındaki raporlama standartlarındaki farklılıklar ortaya çıkmıştır. Hem uluslararası ticaret ve yatırımların artması hem de yatırımcıların daha doğru karşılaştırma yapabilmeleri amacıyla 1973 senesinde Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASB) tarafından “Uluslararası Muhasebe Standartları” (International Accounting Standards – IAS) oluşturulmuştur. Bu standartlar da 2001 senesinde güncel haline getirilerek çoğu ülkede ortak raporlama dili olarak kabul gören “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – IFRS)” adını almıştır (Büdeyri ve Kısa, 2016: 183).

Şekil 2: Kurumsal Raporlamanın Gelişimi

Kaynak: ALTINAY, A.T. “Entegre Raporlama Ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi”, Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year, 3(25), 2016, 58.

Kurumsal raporlamada entegre raporlamanın tarihine bakıldığında 1970 yılından sonra ortaya çıktığı söylenebilir. Birleşik Krallık Muhasebe Standartları Yönlendirme Komitesi (UK Accounting Standards Steering

Committee) tarafından 1975 yılında yayınlanan ‘The Corporate Report’, raporlar hazırlanırken sadece paydaşların ve finans yöneticilerinin bakış açısından değil aynı zamanda tüm rapor kullanıcılarının ihtiyaçlarına yönelik entegre anlayışa sahip olmak gerektiğini vurgulamıştır. 1990’lı yıllardan itibaren entegre raporlama ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmıştır (Kaya vd, 2016: 86). Ana faaliyet alanı endüstriyel enzimler, mikroorganizmalar ve biyofarmasötik bileşenler olan Danimarka şirketi Novozymes, genel olarak 2002’de yaptığı entegre bir rapor yayınlayan ilk işletme olarak düşünülmektedir (Eccles ve Saltzman, 2011: 58). 2007 yılında yayınlanan sürdürülebilirlik için Muhasebe Birleşik Raporlama Çerçevesi (Accounting for Sustainability-A4S- Connected) ile entegre raporlamanın bugünkü yapısına yönelik çalışmalar başlamıştır (Kaya vd, 2016: 86).

Entegre raporlama ilk olarak 2009 yılında Güney Afrika’da duyurulmuştur. Bu tarihten beri Johannesburg Borsası Entegre Raporlama prensipleri doğrultusunda “uygulama ve açıklama” ilkelerine göre hareket etmektedir ve Güney Afrika’nın ardından, Almanya, Fransa, İspanya, Brezilya ve İngiltere de finansal olmayan raporlama ile ilgili olarak düzenlemeler yapmışlardır (Atınay, 2016: 59).

2.3. Entegre Raporlamanın Şirketlere Getirdiği Yenilikler

Geleneksel kurumsal raporlamanın bilgi ihtiyacını karşılamakta yetersiz oluşu ve değişen koşullar ve yenilik arayışları nedeniyle yenilikçi kurumsal raporlama yaklaşımları ortaya çıkmıştır. İşletmeler paydaşlarının bilgilenme ve karar alma süreçlerine destek olması için finansal olmayan bilgileri, salt finansal bilgi içeren raporlara eklemek veya sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk vb. isimlerdeki ayrı raporlarda

kullanarak hissedarlarını bilgilendirmişlerdir. Ancak bu raporlar bir bilgi karmaşasına yol açmış ve istenilen sonuç elde edilememiştir (Gökten, 2016: 742). Bu nedenle yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuş ve entegre raporlama ortaya çıkmıştır. Entegre raporlama ile yatırımcılara sunulan bilgiler arasında hazırlanan diğer raporlara yansıtılmayan fikri mülkiyet hakları, marka değeri, yetenek yönetimi ve sürdürülebilirlik yönetimi gibi maddi olmayan etkenler de bulunmaktadır. Bu bilgiler sayesinde yatırımcılar işletme hakkında doğru bilgi elde ederek kaynakların etkili, etkin ve verimli kullanılması sağlanmış ve maliyetler azaltılacaktır (Topçu ve Korkmaz, 2015: 7).

Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performansını bir arada araştıran entegre raporlama sürdürülebilirlik için önemli bir adımdır. Dünya genelinde Philips, Novo Nordisk, PepsiCo ve Southwest Airlines gibi birçok işletmede uygulanmaktadır (Eccles ve Saltzman, 2011: 56).

İşletmeler entegre raporlama edindiği kazanımlar şunlardır; daha geniş iç bilgi sistemleri ile işletme yönetimi gelecek faaliyetlerinde doğru kaynak kullanımıyla ilgili kararlar almasını sağlamakta, maliyet tabanı minimum seviyelerde dengelenmekte, daha sade ve gerçeği yansıtan raporlama yapılmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım dış dünyayı dikkate almayan düşünce sisteminden uzaklaşmayı sağladığı gibi iş modelinin gözden geçirilmesini gerekli görmektedir. İşletmeler raporlama yönteminde entegre bir yaklaşımı kullanmaya başladıkları zaman gerekli bilgileri ve doğru ölçümlmeleri bir araya getirdiklerinde mevcut raporlamaları değiştirecek ve verilerini açıklama biçimleri yeni ve çağdaş bir raporlama ortaya çıkacaktır (Mitchell, 2016: 39).

2.4. Entegre Raporlamanın Temel Prensipleri

IIRC’de yer alan entegre raporlamanın temel prensipleri ve bu ilkeleri desteleyen elementler aşağıda ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (Topçu ve Korkmaz, 2015: 14):

- Stratejik Bakış
- Geleceğe Yönelim
- Bilgilerin Bağlanabilirliği
- Reaksiyon Verebilme ve Paydaşları Dâhil Etme
- Sadelik, Güvenilirlik, Ehemmiyet

• Elementler: Organizasyonel bakış açısıyla birlikte iş modeli, risk ve fırsatları da içerdiği çalışma koşulları, stratejik hedefler, yönetim ve karşılıklar, mevcut performans ve gelecek ilgili değer yaratan unsurlar oluşturmaktadır.

Entegre rapor organizasyonun stratejik hedefleri ile bu belirlenen hedeflerin organizasyonun değer yaratma ve sürdürme aşamasında ortaya koyabileceği bir stratejik bakış belirlemelidir. Yönetimin geleceğe yönelik beklentilerini içeren raporlar paydaşların organizasyonun tespit edilen beklentileriyle ilgili fikir sahibi olabilmelerini sağlamaktadır. Entegre rapor iş modeli, diğer faktörler, kaynaklar ve organizasyonun bağlı olduğu ilişkiler arasındaki bağı nasıl oluşturacağını belirleyebilmelidir. Kritik paydaşların talep ve ihtiyaçlarına nasıl cevap verildiği ve sürece nasıl katkı sağladıkları raporda yer almalıdır. Aynı zamanda entegre rapor güvenilir ve gerçeği yansıtacak bir temel rapor olarak görülebilmesi için içerdiği bilgilerin bunu sağlayacak şekilde kısa, öz ve organizasyona ait gerekli bilgileri içermelidir (Topçu ve Korkmaz, 2015: 14).

Entegre raporlama ile amaçlanan; işletmenin sermayesini daha etkili şekilde dağıtılarak finansal sermaye sağlayan taraflara sunulan

bilgilerin kalitesini artırmak ve kurumsal raporlamaya etkili bir yaklaşım ortaya koymaktır. Aynı zamanda maddi, üretilmiş, fikri, insan kaynakları, sosyal, ilişkisel ve doğal sermaye için hesap verebilirlik ve yönetilebilirlik yönlerini güçlendirerek kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmak isteyen entegre düşünce, karar verme ve harekete geçme düşüncesine odaklanmayı amaçlamaktadır. Entegre raporun ortaya çıkmasının temel dayanağını oluşturan entegre düşünce ise, bir kuruluşun çeşitli işletme ve fonksiyonel birimleri arasındaki bağı ve kullandığı veya etkilediği sermaye öğelerini etkin şekilde hesaba katmayı öncelikli görmektedir. Entegre düşünce işletmede ki faktörlerin birbirleriyle bağıllığı ve karşılıklı bağımlılığı ile paydaşlar için değer yaratarak işletmelerin uzun vade de sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Aydın, 2015: 71).

Entegre raporlamanın amaçları aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir (IIRC, 2013: 3):

- Finansal sermaye sağlayan taraflara sunulan bilgilerin kalitesini artırarak sermayenin daha etkili ve üretken şekilde dağılmasını sağlamak,
- Kurumsal raporlama anlayışı içerisinde farklı raporlama yolları kullanarak kuruluşta zaman içinde değer yaratma yeteneğini finansal olarak etkileyecek bütün faktörleri kapsayan daha birleşik ve etkili bir raporlama oluşturmak,
- Sermayenin geniş kısmını oluşturan unsurlar (finans, üretilmiş, fikri, insan kaynakları, sosyal, ilişkisel ve doğal) için hesap verebilirlik ve yönetilebilirlik yönlerini güçlendirerek birbirleriyle olan ilişkilerin anlaşılmasını sağlamak,

• Entegre düşüncenin amacı; kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmak, karar verme ve harekete geçme unsurlarına destek vermektir.

2.5. Entegre Raporlamanın İçeriği

Bir entegre raporda aşağıdaki sekiz içerik ögesi yer almaktadır (IIRC, 2013: 25):

- Kurumsal genel görünüm ve dış çevre
- Kurumsal Yönetim
- İş modeli
- Riskler ve fırsatlar
- Strateji ve kaynak aktarımı
- Performans
- Genel görünüş
- Hazırlık ve sunum temeli

Entegre raporlama işletmeyi ve işletmenin ticaret içinde olduğu çevreyi net bir şekilde açıklamalı ve kurum kültürü ve etik, sahiplik yapısı ve teşkilat şeması, hedef pazarlar, ürün ve faaliyetler, rekabet durumu ve pazardaki pozisyon raporlamada bulunmalıdır. Dış çevreyi etkileyen unsurlar analiz edilmeli aynı zamanda işgücü ve gelirlere ilişkin istatistiki veriler ve bölgesel dağılım ile yasal, ticari, sosyal, çevresel ve siyasi faktörler değerlendirilmelidir (Topçu ve Korkmaz, 2015: 16).

Entegre raporlamada kuruluşun yönetim yapısının ve iç düzey yönetimin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirip getirmediği konusunda paydaşların değerlendirmede bulunabilmesine imkan

sağlamalıdır. Bu doğrultuda, kuruluşun liderlik yapısı ve bu kişilerin deneyim ve becerileri, kuruluşta kurumsal yönetim anlayışını tesis etmede kullanılan mekanizmalar ve süreçler, kurumsal yönetim anlamında yasal gereklilikleri de aşan uygulamaların olup olmadığı ve kuruluşta uygulanan ücret ve teşvik politikaları açıklanmalıdır (Aras ve Sarıoğlu, 2015: 62).

Entegre raporlamada işletmede hedeflerin nasıl belirlendiği ve bu hedefleri karşılamak için nasıl düzenlemeler yapıldığı daha ayrıntılı bir şekilde hesaplanarak hissedarların beklentisini karşılayacak performans analizleri ve risk endeksleri oluşturulmalıdır (Owen, 2013: 348).

3. ENTEGRE RAPORLAMA: ARGÜDEN YÖNETİŞİM AKADEMİSİ

Argüden Yönetişim Akademisi 2014 yılında Boğaziçi Üniversitesi Vakfı (BÜVAK) çatısı altında özel sektör, kamu ve sivil toplum kuruluşlarında “yönetişim” kalitesini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Argüden Yönetişim Akademisi, entegre rapor aracılığıyla operasyonel anlamda ilk faaliyet yılı olan 2015’te gerçekleştirdiği finansal ve finansal olmayan verileri içermektedir. Rapor, IIRC tarafından oluşturulan Uluslararası Entegre Raporlama çatısında yer alan temel kavramlar ve prensipler doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu rapor, Türkiye’de yerleşik bir kurum tarafından hazırlanan ilk entegre rapor olma özelliği taşımakta ve entegre raporlamanın geleceği için umut verici örneğini temsil etmektedir. Argüden Yönetişim Akademisi, 2015 yılı ilk operasyonel faaliyet yılı olduğu için raporda geriye dönük veriler bulunmamaktadır.

Entegre raporun çerçevesini, temel olarak kullanan ve raporun içeriği hakkında bilgi veren kılavuz ilkelerden ve birbiriyle bağlantılı

içerik öğelerinden oluşmaktadır. Entegre raporu oluşturan prensiplerin temelinde üç kavram bulunmaktadır. Bunlar “organizasyon ve diğerleri için değer yaratma”, “sermaye öğeleri” ve “değer yaratma sürecidir”. Değer yaratma, kuruluşun iş modeli sayesinde oluşturulur. İş modeli, sermayelerden girdileri alarak bunları iş faaliyetleri ve etkileşimleri sonucunda çıktılara dönüştürür. Bu çıktılar sonucunda, kuruluşun kullandığı ve ürettiği tüm sermayelerin bir değer yaratıp yaratmadığını, ne ölçüde ve nasıl değer yarattığını ortaya koymalıdır. Sermaye öğeler kuruluşun herhangi bir ürün veya hizmet üretmek için kullandığı bu değerleri “sermaye” olarak nitelendirmekte ve bu sermaye öğelerini 6 kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye ile doğal sermayedir. Değer yaratma sürecinde işletmelerin kısa ve uzun vadeli değer yaratılmasına teşvik etmektedir. Raporda kısa ve uzun vadede değer yaratmasında önemli bilgilere yer verilmelidir böylelikle işletmenin ve paydaşlarının daha sağlıklı bilgiye dayalı kararlar alınmasına yardımcı olacaktır.

Argüden Yönetişim Akademisi 2015 yılına ait entegre raporunda bu üç temel kavram çerçevesinde hazırlanmıştır. İşletme her stratejinin temelini “İyi Yönetişim” olarak belirledi. Yönetişim konusunda farkındalığı arttırarak kaynakları nasıl harekete geçirildiği ve kullanıldığını entegre raporlama çerçevesinde açıklanmıştır. Raporun zengin içeriğinin yanı sıra somut hedeflere, performans değerlendirilmesi ve değer yaratma sürecine bağlanmaktadır. İşletmenin 2015 yılına ait entegre raporunu üç temel kavram çerçevesinde kısaca anlatılacaktır. Argüden Yönetişim Akademisi 2015 yılına ait entegre raporunda ek olarak finansal belge ve veriler ile birlikte bir etki raporu hazırlanmıştır.

Bu rapor bağımsız denetim firması olan Deloitte tarafından denetlenmiş ve entegre raporuna ek olarak bilgi kullanıcılarına sunulmuştur.

3.1. Değer Yaratma

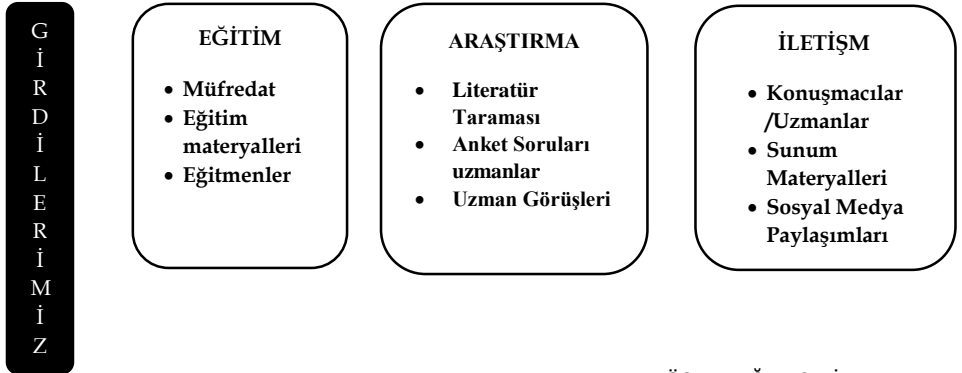
Rapor, işletmenin stratejik çerçevesi ve performans göstergesini açık bir şekilde ortaya koymuştur. İşletme hedeflerini gerçekleştirmek için stratejileri; yönetim bilincinin geliştirilmesi, bilgi platformu, araştırma ve ortak çalışmalar olarak belirlemiştir. İşletme hedeflerine ulaşmak için, eğitim, araştırma ve iletişim faaliyetleri düzenleyerek; toplumun, kamu, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları için “İyi Yönetişim” konusunda farkındalığı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

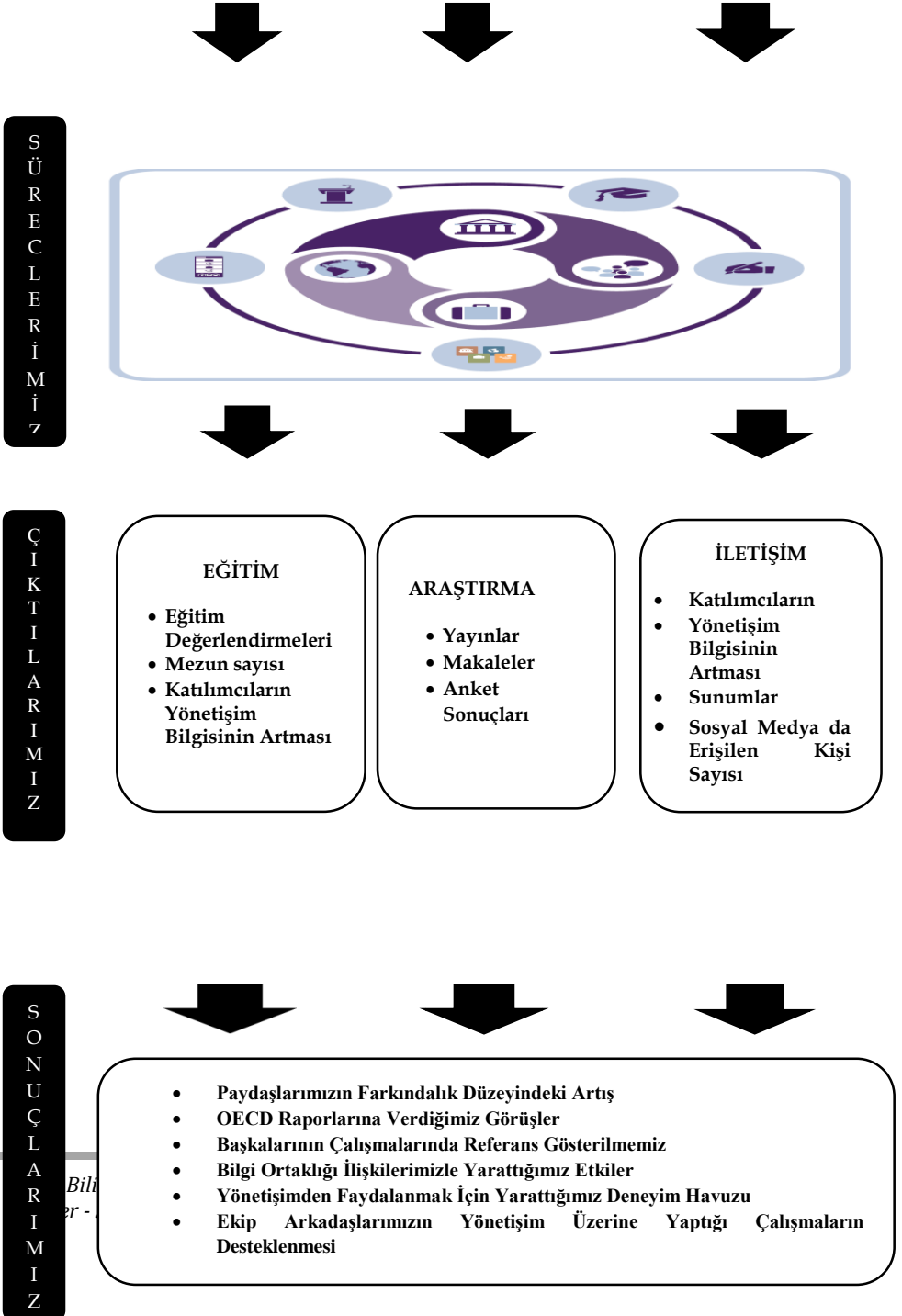
Rapor, işletme için önemli olan ilişkileri, konuları ve zaman içinde değer yaratmak için nasıl etkileşim kurduğunu anlatmaktadır. Ayrıca işletme değer yaratma sürecini nasıl etkinleştirdiğini şekil 3’de göstermektedir. Rapor, işletme için önemli olan ilişkileri ve konuları zaman içinde değer yaratabilmek için nasıl etkileşim kurulduğu anlatılmaktadır. Rapor da bir bölümden diğeri bölüme geçilirken sırasıyla iş modeli – strateji – operasyonlar – performans – riskler olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda işletme için en önemli hususları tanımlayarak ve onları işletmenin değer yaratma yeteneğine bağlamaktadır.

İşletme organizasyon yapısında çeşitliliğe önem vermiştir. İşletme tarafından oluşturulan bağımsız 3 kurul (Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu, Akademik Kurul) ile hem işletme hem de toplum için değer yaratacak faaliyetler açıklanmıştır. Gelecek yıllla ilgili hedeflere ulaşmak için izlenecek yöntemler belirlenmiştir. İşletme hedeflere ulaşmak için uzun vadeli işbirlikleri ve ortaklıklar kurarak “birlikte” hareket edilmesi

düşüncesini benimsemişlerdir. Bu doğrultu da 3 ortaklık (bilgi ortaklığı, etki ortaklığı, kaynak ortaklığı) üzerinde yoğunlaşarak işletme tek başına yapmaktansa farklı alanlarda faaliyet gösteren ulusal ya da uluslararası ortaklarla birlikte hareket edilmiştir. Rapor da işletme ile ilgili verilen bilgiler 50 sayfalık raporla kısa ve öz olarak açıklanmıştır.

Şekil 3: Argüden Yönetişim Akademisi'nde Değer Yaratma Süreci

YARATTIĞIMIZ DEĞERLER

BİZİM İÇİN

- İtibarımız
- Uluslararası Görünürlüğümüz ve Bilinirliğimiz
- İlişki Sermayemiz
- Akademi'nin Entelektüel Sermayesine Yaptığımız Katkı

PAYDAŞLARIMIZ İÇİN

- Yaşam Kalitesini Arttırmak İçin İyi Yönetişim Uygulamalarının Yayılımı
- BM Genel Merkezi'ndeki "İyi Yönetişim" Çağrımız
- COP21 İmzacısı Olarak Katkılarımız
- İtibarı Yüksek Bilgi ve Ortaklık Ağı

Kaynak: Argüden Yönetişim Akademisi Entegre Rapor 2015, <http://argudenacademy.org/>, 14.

3.2. Sermaye Öğeleri

Entegre rapor, işletmenin kullandığı sermayelerin bir değer yaratıp yaratmadığını ve nasıl değer yarattığını ortaya koymaktadır. İşletme 2015 yılına ait entegre raporda her bir sermaye ögesini açıklayarak, işletme faaliyetlerinin bu sermaye ögeleri üzerindeki etkilerini açıklamaktadır. İşletme sermaye ögeleri kullanımını açıklarken temel performans göstergelerinden yararlanmışır. İşletmenin değer yaratma aşamasında faaliyetleri için kullandığı sermayeleri;

- Entelektüel sermaye; bilgi birikimi, deneyimler ve yayınlar,
- Finansal sermaye; bağışlar ve hibeler,

- İnsan kaynakları sermayesi; danışma kurulu, yönetim kurulu, akademik kurul, ekip ve gönüllüler,
- Sosyal sermaye; işbirlikleri, ortaklar ve paydaşlar oluşturmaktadır.

3.3. Değer Yaratma Süreci

İşletme paydaşları olumsuz etkiyi azaltmak ve olumlu etkiyi arttırmak için, işletmenin gelecek dönemleriyle ilgili yapacağı faaliyetleri belirlemektedir. İşletme değer yaratma sürecinde iç iletişime önem vererek, kısa ve uzun vadede riskleri doğru tanımlamalı ve doğru yönetmeli anlayışını benimsemiştir. İşletme kısa, orta ve uzun vadede riski arttıracak itibara dayalı, operasyonel ve stratejik riskler yönetim kurulu tarafından tanımlanmıştır. Rapor da işletmenin performansı iyileştirmek için, işletme paydaşlarının birbirlerine geri bildirimler vererek, yeni fikirler geliştirme fırsatını oluşturmakta ve böylelikle kaliteyi arttırmak için önerilerde bulunmaktadır. İşletme gelecek dönemle ilgili sürdürülebilir değer yaratmak için oluşturulabilecek fırsatları belirlemiştir. Bu fırsatlar;

- Yeni bağışçılar ve potansiyel bağışçılar,
- Faaliyet alanını genişleterek “iyi yönetim” üzerine yeni talepler,
- Bağışçılar, devlet, sivil toplum kuruluşları vb. tarafından duyurulan yeni teşvik ve hibe programları,
- Yeni gönüllüler,
- Yeni işbirliği ortaklıkları belirlenmiştir.

Raporda, işletmenin stratejisiyle aynı doğrultuda iş, akademi dünyası ve STK’larla işbirliği yapılarak, farklı paydaşlarla iletişim,

kaynak, bilgi ve etki kaldıracı sağlayan yeni işbirliklerin kurulması amaçlanmaktadır. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası diğer sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılabilmesi için bilgi, etki ve kaynak ortaklığı yapılmaktadır.

Argüden Yönetişim Akademisi 2015 yılına ait entegre raporunda, faaliyetlerle ilgili reel bütçe ve harekete geçirilen kaynaklarla sağlanan katkıları etki raporunda sunmuştur. İşletme etki raporunu “hesap verilebilirlik” ilkesi doğrultusunda bağışçalarına işletmeyle ilgili bilgileri aktarmıştır.

SONUÇ

Günümüz dünyasında, sürdürülebilirlik konularının (çevresel, sosyal ve yönetim açısından tanımlanan) önemini arttıran çeşitli sosyal ve düzenleyici raporlarla birlikte ayrı bir finansal ve sürdürülebilirlik raporlarının bu işlevleri yerine getirmek için yeterli olmamaktadır. Yatırımcılar ve paydaşlar finansal ve finansal olmayan performans arasındaki ilişkilerin nasıl yönetildiğini daha iyi anlamak istemektedir. Bunun sağlanabilmesi için işletmelerin raporun hazırlanması aşamasından başlayarak raporun kısa, orta ve uzun vadede işletme faaliyetleriyle ilgili veriler oluşturmalıdır. İşletmeler sadece finansal verileri değil aynı zamanda paydaşları, toplum ve çevre için oluşturduğu değeri açıklaması beklenmektedir. İş dünyasında zamanla oluşan ihtiyaçlar, paydaşların beklentilerini de değiştirmiş kurumsal raporlamanın bu değişimi karşılayabilmesi için değişmesine ve gelişmesine neden olmuştur. Değer yaratan bilgilerin kısa, öz ve anlaşılır şekilde tüm bilgi kullanıcılarına aktarabilmek için entegre raporlama ortaya çıkmıştır.

Entegre raporlama, zaman içinde düzenlemeden ziyade piyasa güçleri tarafından ortaya çıkarılan kurumsal bir uygulamadır. Entegre raporlama, Kuzey Amerika, Afrika, Çin, Latin Amerika, Güney Afrika ve Doğu Asya'da bulunan ülkelerde birçok işletme tarafından kullanılan bir raporlama yöntemi haline gelmiştir. Entegre raporlamaya ilişkin genel kabul görmüş, sınırları belirlenmiş bir format bulunmamaktadır. Entegre raporlamanın zorunlu olduğu Güney Afrika'da bile, bir işletmenin entegre rapora neleri dahil etmesiyle ilgili katı kurallar veya standartlar bulunmamaktadır. Entegre raporun formatı konusunda fikir birliği sağlanarak bu raporu şekillendirecek bir şablon oluşturulabilir. Bu şekilde entegre rapor hazırlayan işletmeler arasındaki farklılıklar ortadan kaldırılarak bilgilerin karşılaştırılabilmesi sağlanacaktır.

Yeni gelişmekte olan entegre raporlama da bazı belirsizlikler ve boşluklar bulunmaktadır. 2013 yılında IIRC tarafından ana çerçevesi belirlenmesine rağmen, belirli ülkeler tarafından uygulanması zorunludur. Ülkemiz entegre raporlama standartlarının ve çerçevesinin belirlenmesiyle birlikte yaygın olarak kullanılmaya başlanacaktır. Çalışmanın konusu dünyada yeni şekillenmeye başlayan ve ülkemizde yaygın olmamakla birlikte Türkiye'de yerleşik bir kurum tarafından hazırlanan ilk entegre rapor olma özelliği taşıyan bu raporu üç temel kavram çerçevesinde incelenmiştir. Bu raporun özellikle diğer işletmelere örnek olması ve onları entegre raporun ne şekilde uygulanabileceğine ilişkin ipuçları elde etmesi beklenmektedir.

Argüden Yönetişim Akademisi 2015 yılına ait entegre raporunda, işletmenin vizyonu, stratejileri ve hedefleri, risklerin tanımı, sahip olduğu sermaye öğeleri, kurumsal yönetim, değer yaratma faaliyetleri, finansal,

sosyal ve çevresel performans bilgilerine yer verilmiştir. Rapor, kısa ve anlaşılır, doğru ve güvenilir nitelikte sunulmuştur. Bu şekilde işletme yayınladığı entegre rapor sayesinde, kurumsal uyum raporu, kurumsal sosyal sorumluluk raporu, sürdürülebilirlik raporu bilgilerini içeren daha işlevsel bir rapor olarak hazırlamıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de ilk defa yerleşik bir kurum Argüden Yönetişim Akademisi tarafından hazırlanan 2015 yılına ait entegre rapor incelenmiştir. Benzer konuda inceleme yapacak gelecek çalışmaların işletme sayısını arttırmaları, aynı işletmeye ait entegre raporları birden fazla yılı kapsayacak şekilde incelemeleri bilgilerin karşılaştırma imkanı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALTINAY, A. T. “Entegre Raporlama Ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi”, Journal Of Süleyman Demirel University Institute Of Social Sciences Year, 3(25), 2016, 47-64.

ARAS, G., SARIOĞLU, G. U. “Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama”, TUSİAD, 2015.

Argüden Yönetişim Akademisi Entegre Rapor 2015, <http://argudenacademy.org/>.

AYDIN, S. “Kurumsal Raporlamanın Evrilme Sürecine İlişkin Bir İrdeleme”, Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis, 25(130), 2015.

BÜDEYRİ, T., KISA, A. “Entegre Raporlama (ER): Literatür Araştırması”, In Proceedings Of Sociomt 2016 3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities, İstanbul, 2016, 23-25.

DIPIAZZA Jr, S. A., ECCLES, R. G. “Building Public Trust: The Future Of Corporate Reporting”, John Wiley & Sons, 2002.

ECCLES, R. G., SALTZMAN, D. “Achieving Sustainability Through Integrated Reporting”, Stanford Social Innovation Review, 56-61, 2011.

ECCLES, R. G., SERAFEIM, G., “Corporate And Integrated Reporting: A Functional Perspective”, Harvard Business School, 1-21, 2014.

GÖKTEN, S. “Entegre Raporlama Yaklaşımı İçin Uygulamaya Yönelik Sistematik Bir Öneri”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18 (4), 2016 741 – 765.

IIRC, “International Integrated Reporting Council” Uluslararası ER Çerçevesi, 2013, 1-37.

KAYA, U. AYGÜN, D., YAZAN, Ö. “Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Örnekleri Üzerine Bir Araştırma”, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 2016.

MITCHELL, S. “Neden, Ne Zaman, Ne Niçin? Entegre Raporlamaya Bir Bakış”, Hissedar Dergisi, TUID, 1(19), 2016, 38-39.

Kurumsal ve Entegre Raporlama: Bir Araştırma

OWEN, G. “Integrated Reporting: A Review Of Developments And Their Implications For The Accounting Curriculum”, *Accounting Education*, 22(4), 2013, 340-356.

SİPAHİ, B., ARSOY, A. P. “Finansal Raporlamada Yeni Yaklaşımlar-New Approaches In Financial Reporting”, *Öneri Dergisi*, 9(33), 2010, 51-57.

TOPÇU, M. K., KORKMAZ, G. “Entegre Raporlama: Kavramsal Bir İnceleme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 2015, 1-22.

VILLIERS, C., RINALDI, L., UNERMAN, J. “Integrated Reporting: Insights, Gaps And An Agenda For Future Research”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 27(7), 2014, 1042-1067.